

Vilniaus universiteto Teisės fakulteto

Privatinės teisės katedra

Kazimiero Vanago,

V kurso, civilinės ir verslo teisės

studijų šakos studento

Magistro darbas

**Vienašalis sutarties nutraukimas dėl esminio pažeidimo COVID-19
situacijos kontekste**

**Unilateral termination of contract for fundamental breach in the context
of COVID-19 situation**

Vadovas: lekt. Andžej Maciejewski

Recenzentas: lekt. Dr. Tadas Varapnickas

Vilnius

2021

ANOTACIJA IR PAGRINDINIAI ŽODŽIAI

Šio magistro darbo tyrimo objektas yra Lietuvos CK 6.217 str. įtvirtintas vienašalis sutarties nutraukimas dėl esminio jos pažeidimo kaip pažeistų kreditoriaus teisių ir interesų gynybos priemonė. Be bendrųjų šio instituto taikymo probleminių aspektų, didžiausias dėmesys skiriamas šio instituto taikymo ribų COVID-19 pandemijos reiškinių (COVID-19 ligos ir karantino) kontekste nustatymui bei šių reiškinių įtakos esminio sutarties pažeidimo kriterijų vertinimui analizei.

Pagrindiniai žodžiai: vienašalis sutarties nutraukimas, esminis sutarties pažeidimas, COVID-19 situacijos reiškiniai, karantinas, COVID-19 liga.

The object of the research of this master thesis is unilateral termination of contract for fundamental breach as a remedy established in Article 6.217 of CC of Lithuania for infringed rights and interests of the creditor. In addition to the general problematic aspects of this institute, the focus is on defining the limits of this institute in the context of phenomena of COVID-19 pandemic (COVID-19 disease and quarantine) as well as analysis of the impact of these phenomena on the assessment of the criteria of fundamental breach of contract.

Keywords: unilateral termination of contract, fundamental breach, phenomena of COVID-19 situation, quarantine, COVID-19 disease.

VARTOJAMOS SĄVOKOS IR SUTRUMPINIMAI

angl.	angliškai
CK	Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas
CPK	Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodeksas
d.	dalis (straipsnio)
DCFR	Bendrosios pagrindų sistemos projektas
LAT	Lietuvos Aukščiausiasis Teismas
lot.	lotyniškai
EUR	euras
str.	straipsnis
UNIDROIT principai	Jungtinių Tautų Tarptautinio privatinės teisės vienodinimo instituto parengti tarptautinių komercinių sutarčių principai

TURINYS

IŽANGA	2
1. COVID-19 PANDEMIJOS REIŠKINIAI	5
1.1. COVID-19 liga ir koronavirusas	6
1.2. Karantino režimas ir jo įtaka sutarčių vykdymui	8
1.3. Vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio sutarties pažeidimo taikymo galimybė COVID-19 pandemijos reiškinių kontekste	10
2. ESMINIS SUTARTIES PAŽEIDIMAS	15
2.1. Esminio sutarties pažeidimo samprata	15
2.2. Esminio sutarties pažeidimo rūšys	18
2.2.1. Esamas ir iš anksto numatomas esminis sutarties pažeidimas	18
2.2.2. Esminis sutarties pažeidimas pagal įstatymą ir pagal sutartį.....	21
2.2.3. Bendrieji ir specialieji esminio sutarties pažeidimo pagrindai ir jų santykis ...	23
3. ESMINIO SUTARTIES PAŽEIDIMO KRITERIJAI IR JŲ VERTINIMAS.....	26
3.1. Nukentėjusiosios šalies lūkesčių kriterijus (CK 6.217 str. 2 d. 1 p.)	27
3.1.1. Iki COVID-19 pandemijos	28
3.1.2 COVID-19 pandemijos kontekste	33
3.2. Griežto sutarties sąlygų laikymosi būtinybės kriterijus (CK 6.217 str. 2 d. 2 p.) ...	34
3.2.1. Iki COVID-19 pandemijos	35
3.2.2 COVID-19 pandemijos kontekste	36
3.3. Skolininko kaltės kriterijus (CK 6.217 str. 2 d. 3 p.)	37
3.3.1. Iki COVID-19 pandemijos	37
3.3.2 COVID-19 pandemijos kontekste	39
3.4. Prarasto pasitikėjimo kriterijus (CK 6.217 str. 2 d. 4 p.)	40
3.4.1. Iki COVID-19 pandemijos	41
3.4.2 COVID-19 pandemijos kontekste	43
3.5. Skolininko nuostolių kriterijus (CK 6.217 str. 2 d. 5 p.).....	44
3.5.1. Iki COVID-19 pandemijos	44
3.5.2 COVID-19 pandemijos kontekste	46
4. VIENAŠALIS SUTARTIES NUTRAUKIMAS	49
5. VISIŠKAS IR DALINIS SUTARTIES NUTRAUKIMAS	55
IŠVADOS	59
ŠALTINIŲ SĄRAŠAS	61
SANTRAUKA (lietuvių kalba)	66
SUMMARY (anglų kalba).....	67

IŽANGA

Temos aktualumas. 2019 m. gruodžio mėnesį prasidėjęs pasaulinis COVID-19 ligos protrūkis atnešė neįtikėtinų iššūkių nusistovėjusiai socialinei, ekonominei bei teisinei sistemai. Ekstraordinariniai įvykiai sukėlė nemažą sąmyšį teisininkų bendruomenėje COVID-19 pandemijos reiškinių akivaizdoje analizuojant net nusistovėjusius ir, atrodo, savo vietą civilinės sutarčių teisės sistemoje bei bendruomenės teisinėje sąmonėje radusius sutarčių teisės institutus. Reaguodamas į netikėtai kilusią COVID-19 pandemijos krizę, Europos teisės institutas (toliau – ETI), nepriklausoma, pelno nesiekianti nevyriausybinė organizacija, valstybėms narėms, be kita ko, teikianti rekomendacijas, susijusias su Europos teisės plėtra, rūpindamasi visuomenės interesu, kad COVID-19 valdymo priemonių būtų imamasi laikantis demokratinių principų, tarptautinės teisės ir teisės viršenybės, 2020 m. kovą paskelbė COVID-19 krizės principus (angl. *ELI Principles for the COVID-19 Crisis*). Šio dokumento 13 principo 1 d. numato, kad kai sutarties vykdymas yra laikinai arba visiškai sutrukdomas tiesiogiai ar netiesiogiai dėl COVID-19 protrūkio ar Valstybės sprendimų, priimtų ryšium su COVID-19 protrūkiu, valstybės turėtų užtikrinti, kad galiojantys įstatymai dėl neįmanomumo ar nenugalimos jėgos būtų taikomi veiksmingai ir pateiktų pagrįstus sprendimus. Visų pirma, šiais atvejais sutartinės rizikos paskirstymas turi būti vertinamas atsižvelgiant į galiojančias sutartis, teisinius režimus ir sąžiningumo principą. Pažymėtina, kad 13 principo 3 dalyje ETI pabrėžia solidarumo principą, kuriuo vadovaudamasi, valstybės turėtų užtikrinti, kad sutartinių teisinių santykių sutrikdymo pasekmės nebūtų perkeliamos išimtinai vienai iš šalių, ypač vartotojui ar SVV subjektams (European Law Institute, 2020, p. 6). Jau dabar nekyla abejonių, kad, viena vertus, COVID-19 pandemija ir valstybės pristatytos jos valdymo priemonės, nulėmusios ūkinės veiklos ribojimus, gali daryti lemiamą įtaką sutartinių teisinių santykių tinkamam vykdymui ir, antra vertus, nulemti sutarties pažeidimus, kurie atskirais atvejais galėtų būti kvalifikuojami kaip esminiai. Todėl šios krizės akivaizdoje išryškėjo šių institutų tarpusavio sąveikos problematika.

Darbo problematika. Autorius laikosi pozicijos, kad Lietuvos sutarčių teisėje iki šiol nėra visiškai aiškus nenugalimos jėgos (nagrinėjamu atveju – COVID-19 pandemijos reiškinių) ir vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio pažeidimo (CK 6.217 str.) taikymo santykis. Nepaisant to, kad nenugalimos jėgos aplinkybės suponuoja, jog sutarties pažeidimas yra pateisinamas, t.y. kad nėra skolininko kaltės dėl sutarties pažeidimo, CK 6.212 str. 4 d., be kita ko, numato, kad nenugalimos jėgos aplinkybių egzistavimas neatima iš kitos šalies teisės nutraukti sutartį, taigi, pasinaudoti CK 6.217 str. numatyta teise. Todėl, manytina, reikalinga platesnė diskusija, ar toks teisinis reguliavimas nėra prieštaringas ir ar

jis užtikrina veiksmingumo, sąžiningumo, solidarumo principus, kurie yra ypač deklaruojami ETI.

Darbo tyrimo objektas. Šio magistro darbo tyrimo objektas yra CK 6.217 str. įtvirtinta vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio pažeidimo teisė ir jos taikymo ribos.

Darbo tikslas. Šio darbo tikslas yra daugiapakopis. Pirmiausia, bus siekiama įvertinti, ar pagal Lietuvos CK kreditorius turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį dėl esminio jos pažeidimo COVID-19 pandemijos reiškinių (COVID-19 ligos, karantino¹) kontekste, ir, jeigu turi, ar tokia teisė kreditoriui yra suteikiama pagrįstai. Tada bus vertinama, ar COVID-19 pandemijos reiškiniai gali turėti poveikį esminio sutarties pažeidimo kriterijų vertinimui, taip pat, kaip jie turėtų būti aiškinami, kad būtų užtikrintas sąžiningumo bei sutarties šalių solidarumo principo veikimas šalių sutartiniuose santykiuose COVID-19 krizės kontekste.

Darbo uždaviniai. Siekdamas nurodytų darbo tikslų, autorius išsikėlė tokius magistro darbo uždavinius:

- 1) išnagrinėti COVID-19 pandemijos reiškinius ir galimą jų įtaką sutarčių vykdymui;
- 2) išanalizuoti esminio sutarties pažeidimo sampratą, paaiškinti, su kokiais sunkumais susiduriama siekiant ją apibrėžti, taip pat išanalizuoti atskiras esminio sutarties pažeidimo rūšis;
- 3) išanalizavus esminio sutarties pažeidimo kriterijų (CK 6.217 str. 2 d.) turinį, pateikti vertinimą, kaip šie kriterijai turėtų būti analizuojami ir vertinami COVID-19 pandemijos ir jos reiškinių kontekste, kad būtų užtikrinamas tinkamas šio instituto taikymas;
- 4) nustatyti vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio sutarties pažeidimo kaip kreditoriaus teisių gynbos priemonės įgyvendinimo sąlygas;
- 5) išnagrinėti visiško ir dalinio sutarties nutraukimo dėl esminio jos pažeidimo problemius klausimus.

Darbo originalumas. Nors bendrieji šio instituto klausimai nuo pat jo įtvirtinimo Lietuvos sutarčių teisėje detalai nagrinėti tiek teisės doktrinos atstovų (ypač T. Chochrin, L. Didžiulio, R. Balčikonio, V. Mikelėno, D. Ambrasienės), tiek vieningą bendrosios kompetencijos teismų praktiką formuojančio LAT nutartyse, tenka konstatuoti, kad anksčiau dėstyta problematika, išryškėjusi COVID-19 situacijos kontekste, iki šiol nebuvo

¹ Nors šio darbo rašymo dieną visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje laikotarpiu nuo 2020 m. lapkričio 7 d. 00:00 val. iki 2021 m. balandžio 30 d. 24:00 val. galioja paskelbtas antrasis karantino režimas, įvestas Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. lapkričio 4 d. nutarimu Nr. 1226 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ (TAR, 2020-23062), šiame darbe bus apsiribojama pirmojo karantino metu (nuo 2020 m. kovo 16 d. 00:00 val. iki 2020 m. birželio 16 d. 24:00 val.) galiojusio karantino režimo, paskelbto Lietuvos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimu Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ (TAR, 5466) įtakos sutartinių įsipareigojimų vykdymui analize, o antrojo karantino režimo įtaka sutarčių vykdymui analizuojama nebus.

nagrinėta nei teisminėje praktikoje, nei doktrinoje, būtent todėl šis darbas, manytina, yra ne tik aktualus, bet ir originalus.

Pažymėtina, kad vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio pažeidimo institutas magistro darbe bus analizuojamas tik tokia apimtimi, kiek tai reikšminga siekiant aukščiau nurodytų darbo uždavinių ir darbo tikslų. Todėl darbe nebus nagrinėjami vienašalio sutarties nutraukimo teisiniai padariniai bei vienašalio sutarties nutraukimo procedūriniai reikalavimai, be to, autorius taip pat nepretenduoja į išsamia nenugalimos jėgos ir sutartinių įsipareigojimų vykdymo pasikeitus aplinkybėms (CK 6.204 str.) analizę, kadangi tai nėra pagrindinis šio darbo tyrimo objektas.

Tyrimo metodai. Siekiant užsibrėžto tikslo ir įgyvendinant išsikeltus uždavinius, temos analizė bus vykdoma pasitelkus lyginamąjį, sintezės, dokumentų analizės bei aprašomąjį tyrimo metodus. Esminis sutarties pažeidimas yra grindžiamas CK 6.217 str. 2 d. įtvirtintais kriterijais. Minėtame CK straipsnyje įtvirtinti kriterijai ne tik yra analogiški UNIDROIT principų 7.3.1 str. numatytiems kriterijams (t.y. yra perkelti iš pastarojo šaltinio), tačiau yra sutinkami ir kai kuriuose kituose švelniosios bei užsienio valstybių teisės šaltiniuose. Atsižvelgiant į tai, siekiant giliau pažinti esminio sutarties pažeidimo kriterijus, yra pasitelkiamas lyginamasis tyrimo metodas lyginant, kaip esminio sutarties pažeidimo kriterijai yra aiškinami pagal švelniosios teisės šaltinius, tokiu būdu plėtojant CK įtvirtintus kriterijus ir jų aiškinimą. Sintezės metodas bus pasitelkiamas siekiant pateikti teorinio ir praktinio pobūdžio gaires bei vertinimą, kuriais vadovaujantis būtų galima kvalifikuoti sutarties pažeidimą, taip pat įvertinus COVID-19 situacijos specifika modeliuojant teorines mintis iliustruojančius praktinių situacijų pavyzdžius. Dokumentų analizės metodas darbe pasitelkiamas sistemiškai vertinant įvairius teisės šaltinius, įskaitant LAT praktiką, nacionalinius Lietuvos ir užsienio teisės, švelniosios teisės šaltinius. Aprašomasis metodas naudojamas siekiant teorines mintis iliustruoti LAT nutarčių pavyzdžiais ir pan.

Svarbiausi šaltiniai. Darbe didžiausias dėmesys teikiamas pastaraisiais LAT priimtų nutarčių analizei. Analizuojant teisės doktriną, didžiausias dėmesys skiriamas T. Chochrin, L. Didžiulio, V. Mikelėno, R. Balčikonio mintims. Taip pat remiamasi užsienio doktrinos atstovų, tokių kaip M. P. Furston, L. Chengwei, O. Lando, C. Wishart, M. D. Bayles darbais ir mintimis. Minėtų autorių pasirinkimą lėmė tai, kad jie detalai nagrinėjo ne tik bendruosius sutarčių teisės klausimus, tačiau taip pat ir specifinius probleminius vienašalio sutarties nutraukimo dėl esamo ir numatomo jos esminio pažeidimo klausimus. Šiame darbe bus siekiama argumentuotai pritarti ar oponuoti nurodytų autorių mintims, jomis bus remiamasi plėtojant tyrimo analizę.

1. COVID-19 PANDEMIJOS REIŠKINIAI

Manytina, kad prieš pradėdant analizę, pirmiausia tikslinga apibrėžti, kas yra COVID-19 pandemija, ir kokius reiškinius, darančius įtaką sutarčių vykdymui, apima ši kategorija.

Atsižvelgdama į COVID-19 ligos protrūkį, 2020 m. kovo 11 d. Pasaulio sveikatos organizacija COVID-19 ligą paskelbė pandemija (WHO Director-General's opening remarks at..., 2020). Pandemija yra infekcinės ligos protrūkis, peržengiantis vienos valstybės sienas, arba, kitaip tariant, visuotinė epidemija. Tenka pripažinti, kad iki šiol Lietuvos teisės mokslininkų COVID-19 pandemija sutarčių teisės aspektu išsamiai analizuota nebuvo. Vis dėlto, COVID-19 pandemija ir jos įtaka sutarčių vykdymui buvo dažna praktikuojančių teisininkų diskusijų tema. Tačiau retas atkreipdavo dėmesį, kad COVID-19 pandemija yra pernelyg abstraktus ir nekonkretus reiškinys, kurio įtaka sutartiniais santykiams yra sunkiai apčiuopiama. Būtent todėl, tenka pripažinti, tiksliausiai ir metodologine prasme korektiškiausiai tokią analizę atliko Laurynas Didžiulis (TeisėPro, Vis dar nenugalima pandemija..., 2021), aiškiai pažymėjęs poreikį skirti *koronaviruso*, *COVID-19 ligos* ir *karantino* (toliau apibendrintai vadinamų COVID-19 pandemijos reiškiniais) sąvokas, tokiu būdu pagrįstai darydamas prielaidą, kad kiekvieno šio reiškinio įtaka sutartinių santykių vykdymui gali būti skirtinga. Manytina, kad COVID-19 pandemijos reiškiniai, atsižvelgiant į konkrečias situacijos aplinkybes, potencialiai gali būti pripažįstami nenugalima jėga (CK 6.212 str.) ar valstybės veiksmais (CK 6.253 str. 1 ir 3 d.), suteikiančiais teisėtą pagrindą nukrypti nuo griežto sutarčių privalomumo principo ir atleisti skolininką nuo atsakomybės arba jos netaikyti. Taip pat šių reiškinų įtaka gali būti pagrindas reikalauti pakeisti sudarytos sutarties sąlygas ar nutraukti sutartį taikant įsipareigojimų vykdymo pasikeitus aplinkybėms institutą (CK 6.204 str.).

Toliau šioje darbo dalyje bus vertinama atskirų COVID-19 pandemijos reiškinų prigimtis ir aiškinamasi jų įtaka sutartinių įsipareigojimų vykdymui, o konkrečiai – ar yra tenkinami (ir kaip) nenugalimos jėgos, valstybės veiksmų ir sutartinių įsipareigojimų vykdymo pasikeitus aplinkybėms taikymo kriterijai. Atitinkamai, išanalizavus, ar konkretūs COVID-19 pandemijos reiškiniai pateisina sutarties pažeidimą, bus galima nustatyti, ar skolininkas gali būti atsakingas už sutarties pažeidimą ir ar sutarties nutraukimas dėl esminio jos pažeidimo COVID-19 pandemijos reiškinų akivaizdoje yra tinkama kreditoriaus pažeistų teisių gynbos priemonė.

1.1. COVID-19 liga ir koronavirusas

COVID-19 yra liga, sukeliama sunkaus ūminio respiracinio sindromo koronaviruso-2 (SARS-CoV-2).² Šio koronaviruso ir COVID-19 ligos santykis gali būti apibūdinamas kaip priežasties ir padarinio, mat COVID-19 liga yra užsikrėtimo koronavirusu padarinys. Manytina, koronavirusas objektyviai negali turėti jokios įtakos sutartinių įsipareigojimų vykdymui. Jo poveikis gali pasireikšti tik tada, kai juo užsikrečiama ir susergama COVID-19 liga. Atsižvelgiant į tai, šiame darbe koronavirusas nebus analizuojamas kaip reiškinys, galintis turėti įtakos sutartinių įsipareigojimų vykdymui.

Priešingai nei koronavirusas, COVID-19 liga neabejotinai gali turėti įtakos sutarčių vykdymui. Kita vertus, reikėtų daryti išlygą, kad bet kokiomis ligomis sirgti gali tik žmonės (fiziniai asmenys), tuo tarpu juridiniai asmenys sirgti, įskaitant ir COVID-19 liga, objektyviai negali, nes yra ne biologiniai organizmai, tačiau teisinė fikcija. Todėl galima teigti, kad COVID-19 liga kaip reiškinys, gali įtakoti tik fizinio asmens sudarytų sutarčių vykdymą.

COVID-19 ligos kaip reiškinio, darančio įtaką sutarčių vykdymui, kvalifikavimui ypač svarbu yra tai, kad koronavirusas iki 2019 m. gruodžio mėnesio žmogaus organizme nebuvo aptiktas. Iki tol koronaviruso sukeltos ligos iš esmės buvo paplitusios tik tarp gyvūnų. Nors paprastai susirgimo bet kokia liga tikimybė egzistuoja visada, numatymo, kad šia konkrečia liga galėtų susirgti ir žmonės, iki šios ligos protrūkio būtų sunku tikėtis net ir iš rūpestingiausio ir apdairiausio teisinių santykių subjekto. COVID-19 liga yra ne tik specifinė, pasireiškianti dideliu užkrečiamumu, sunkiais požymiais, tačiau taip pat jai būdingas itin didelis paplitimo mastas, dėl ko ši liga buvo pripažinta pandemija. Be to, šios ligos atsiradimo metu ir kuris laikas po to nebuvo aiškus šios ligos gydymo algoritmas ir veiksmingi valdymo modeliai, todėl sutarčių šalys šios ligos plitimo negalėjo ne tik kontroliuoti, bet ir užkirsti kelio jos atsiradimui. Nesant jokios informacijos apie šios ligos atsiradimo grėsmę, šalys, sudarydamos sutartis iki COVID-19 ligos protrūkio, tikėtina, nenumatė šios rizikos, taip pat negalėjo jos prisiimti ar protingai pasidalinti. Taigi, ši liga teisinių santykių dalyviams, sudariusiems sutartis iki 2019 m. gruodžio mėnesio, buvo neprognozuota, nenumatyta ir nekontroliuojama rizika. Todėl nustatčius, kad sutartis buvo sudaryta iki COVID-19 ligos protrūkio ir kad skolininkas sutartį pažeidė ar neįvykdė būtent ryšium su šia rizika, t. y. kad yra priežastinis ryšys tarp neprognozuoto, nenumatyto ir nekontroliuojamo susirgimo COVID-19 liga ir sutarties neįvykdymo ar netinkamo įvykdymo, yra pagrindo konstatuoti, kad skolininkas neturėtų būti pripažįstamas kaltu dėl

² Siekiant glaustumo, ūminis respiracinis sindromas koronavirusas-2 (SARS-CoV-2) toliau darbe bus vadinamas koronavirusu.

sutarties pažeidimo³, taigi, jis turėtų būti atleistas nuo civilinės teisinės atsakomybės arba ji jam turėtų būti netaikoma remiantis CK 6.212 str. (dėl nenugalimos jėgos).⁴

Kita vertus, net jeigu ir kalbame apie fizinių asmenų sudarytų sutarčių vykdymą, reikėtų atkreipti dėmesį, kad tam tikrų prievolių vykdymas objektyviai negali būti laikomas suvaržytu tokiu būdu, kad skolininkas būtų atleistas nuo civilinės atsakomybės. Laikytina, kad nenugalima jėga (šiuo atveju – COVID-19 liga) negali įtakoti finansinių prievolių įvykdymo (tarkime, skolininko pareigos sumokėti kreditoriui už jo suteiktas paslaugas) – nebent pats finansinės prievolės vykdymo negalimumas būtų nulemtas būtent COVID-19 ligos, tačiau toks scenarijus yra labiau teorinis negu praktinis – arba prievolių, kurių dalykas yra susilaikyti nuo tam tikrų veiksmų atlikimo (tarkime, konfidencialumo pareigos) nevykdymo. Be to, manytina, kad nenugalimos jėgos aplinkybės veikia būtent asmeninių (lot. *intuitu personae*) sutartinių prievolių vykdymą.

CK 6.212 str. taikymui būtina konstatuoti priežastinį ryšį tarp COVID-19 ligos ir netinkamo sutarties vykdymo. Tai, ar COVID-19 liga gali būti laikoma nenugalimos jėgos aplinkybe, turėtų būti nustatoma analizuojant konkrečių sutartinių teisinių santykių esmę ir kitas reikšmingas aplinkybes, o pareiga įrodyti, kad COVID-19 liga yra pagrindas atleisti sutartį pažeidusį skolininką nuo atsakomybės arba jos netaikyti, tenka pačiam skolininkui.

Atkreiptinas dėmesys ir į tai, kad COVID-19 liga tam tikrais atvejais nors ir nepadaro sutarties vykdymo neįmanomo, tačiau objektyviai ją apsunkina tokiu būdu, kad tolimesnis sutarties vykdymas ir besąlygiškas sutarčių privalomumo principo taikymas, kaip nurodo V. Mikelėnas, reikštų protingumo, sąžiningumo ir teisingumo principų, sutarties šalių interesų pusiausvyros pažeidimą (Mikelėnas, 2003, p 269). Pavyzdžiui, tai galėtų būti situacija, kai batsiuovys iki COVID-19 ligos protrūkio išsinuomoja negyvenamąsias patalpas savo batsiuovystės veiklai vykdyti, tačiau sunkiai ir ilgam susirgus COVID-19 liga, negali naudotis šiomis patalpomis ir vykdyti savo įprastos veiklos, todėl negaunant pajamų, pagal sutartį nustatyto (nesumažinto) nuomos mokesčio mokėjimas tokiam nuomininkui reikštų esminį sutartinių prievolių pusiausvyros disbalansą. Atitinkamai, laikantis pozicijos, kad CK 6.204 st. 2 d. įtvirtinti kriterijai yra tenkinami (jie buvo analizuoti aukščiau), nuomininkas galėtų teismo tvarka reikalauti pakeisti sutartį tokiu būdu, kad būtų atstatyta

³ CK 6.212 str. numato atvejį, kada netaikoma CK 6.248 str. 1 d. įtvirtinta skolininko kaltės prezumpcija.

⁴ Teismų praktikoje pripažįstama, kad nenugalimos jėgos aplinkybes kvalifikuoja tokie požymiai: 1) aplinkybių nebuvo sudarant sutartį ir jų atsiradimo nebuvo galima protingai numatyti; 2) dėl susidariusių aplinkybių sutarties objektyviai negalima įvykdyti; 3) šalis, neįvykdžiusi sutarties, tų aplinkybių negalėjo kontroliuoti ar negalėjo užkirsti joms kelio; 4) šalis nebuvo prisiėmusi tų aplinkybių ar jų padarinių atsiradimo rizikos. Nesant šių kriterijų visumos, faktinės aplinkybės negali būti pripažintos nenugalima jėga (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje).

sutartinių prievolių pusiausvyra arba net nutraukti sutartį.⁵ Kita vertus, CK 6.204 str. 3 d. aiškiai nurodyta, kad kreipimasis dėl sutarties pakeitimo savaime nesuteikia nukentėjusiai šaliai teisės sustabdyti sutarties vykdymą. Tai leidžia manyti, kad net ir faktiškai egzistuojant dideliame sutarties šalių interesų disbalansui, skolininkas privalo atsakyti už esminį sutarties pažeidimą, o kreditorius turi teisę taikyti atitinkamas saviginos priemones, įskaitant ir susijusias su vienašaliu sutarties nutraukimu. Be to, manytina, kad ta aplinkybė, jog COVID-19 liga darė įtaką sutarties vykdymui (pavyzdžiui, neproporcingai apsunkino sutarties vykdymą), gali būti reikšminga, ir manytina, į ją turėtų būti atsižvelgiama kvalifikuojant sutarties pažeidimą per esminio sutarties pažeidimo kriterijus.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, galima teigti, kad COVID-19 liga potencialiai gali būti pripažįstama nenugalimos jėgos aplinkybe, kadangi iš esmės atitinka nenugalimą jėgą kvalifikuojančius požymius. Vis dėlto, ar taip bus, priklausys nuo to, ar yra priežastinis ryšys tarp COVID-19 ligos ir sutarties pažeidimo. Šios ligos poveikis taip pat gali nulemti esminį šalių interesų disbalansą šalių sutartiniuose santykiuose, kas sudaro prielaidas taikyti CK 6.204 str. bei reikalauti pakeisti arba nutraukti sutartį.

1.2. Karantino režimas ir jo įtaka sutarčių vykdymui

Atsižvelgdama į nepalankią epideminę COVID-19 (koronavirusinės infekcijos) situaciją ir į atsakingų institucijų teikimus bei siūlymus, 2020 m. kovo 14 d. Lietuvos Respublikos Vyriausybė (toliau – Vyriausybė) nutarimu Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“ (TAR, 5466), įskaitant visus vėlesnius šio teisės akto pakeitimus, (toliau – Nutarimas) laikotarpiu nuo 2020 m. kovo 16 d. 00:00 val. iki 2020 m. birželio 16 d. 24:00 val. visoje Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbė karantiną ir patvirtino jo režimą. Šioje darbo dalyje bus siekiama glaustai išanalizuoti karantino (režimo) ypatumus, lemiančius šio reiškinio kvalifikavimą, bei jo įtaką sutartinių įsipareigojimų vykdymui.

Pažymėtina, kad ta apimtimi, kuri yra aktuali sutarčių vykdymui, karantino režimu nustatytus ribojimus galima skirti į dvi dideles grupes: *pirma*, išimtinės judėjimo per sieną ir šalies viduje sąlygos, *antra* – darbo, ūkinės veiklos ir kitos sąlygos. Abi šios ribojimų grupės potencialiai gali turėti reikšmingą įtaką sutarčių vykdymui, kadangi dėl Nutarimu įvestų ribojimų sudarytų sutarčių vykdymas laikinai tapo arba teisiškai neįmanomas⁶, (pavyzdžiui, viešojo maitinimo įstaigos negalėjo vykdyti savo sutartinių įsipareigojimų,

⁵ Paprastai manoma, kad sutarties nutraukimas CK 6.204 str. 3 d. pagrindu galimas tada, kai konstatuojamas esminis sutarties vykdymo suvaržymas, tačiau nėra galimybių pakeisti sutarties nuostatų tokiu būdu, kad būtų atkurtas sutartinių prievolių vykdymo disbalansas.

⁶ Pažymėtina, kad Lietuvos civilinėje teisėje yra įprasta skirti fizinį ir teisinį prievolės vykdymo negalimumą. COVID-19 liga kaip reiškinys, turintis įtakos sutarčių vykdymui, paprastai sukelia fizinį neįmanomumą, tuo tarpu karantino režimo ribojimai – teisinį prievolės vykdymo neįmanomumą.

susijusių su užsakytos šventės restorane organizavimu, kadangi Nutarimas tam tikru laikotarpiu draudė viešojo maitinimo įstaigų veiklą) arba neproporcingai apsunkintas (pavyzdžiui, maitinimo įstaigos, kurių veikla Nutarimo nustatytu laikotarpiu buvo draudžiama, negalėjo vykdyti savo veiklos nuomojamose patalpose, todėl negaunant pajamų pareigos mokėti nuomos mokesčių vykdymas buvo itin apsunkintas).

Manytina, kad Nutarimu nustatyti karantino režimo ribojimai gali būti kvalifikuojami kaip valstybės veiksmai, leidžiantys arba netaikyti, arba visiškai ar iš dalies atleisti skolininką nuo civilinės atsakomybės CK 6.253 str. 1 d. pagrindu.⁷ Valstybės veiksmams būdingi tokie požymiai kaip nenumatomumas, privalomumas, bei negalimumas ginčyti tokių veiksmų. Vyriausybės nutarimo privalomumo kriterijus yra tenkinamas, kadangi tai yra norminis aktas, turintis visuotinio privalomumo pobūdį (Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gegužės 28 d. nutartis), o galimybės ginčyti nebuvimas taip pat akivaizdus. Vis dėlto, nuspėjamumo kriterijaus taikymas gali sukelti tam tikrų abejonių. Doktrinoje pastarasis kriterijaus apibrėžimas apsiriboja konstatavimu, kad turi būti nustatytas galėjimas arba privalėjimas numatyti tokius valstybės veiksmus (Mikelėnas, 2003, p. 351). Tačiau tenka pripažinti, kad bet kokie valstybės ir jos institucijų aktai gali būti numatomi, kadangi, būdama viešosios teisės subjektas, valstybė ir jos institucijos turi teisę veikti tik įstatyme nustatytu būdu. Kitaip tariant, teisės aktai, kuriuos, preziumuotina, kiekvienas asmuo žino, aiškiai numato visus galimus valstybės institucijų veiksmų modelius, todėl, kad ir kokius veiksmus valstybės institucijos priimtų, manytina, tokius veiksmus, civilinių santykių dalyviai, turėtų numatyti. Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad iš skolininko neturėtų būti reikalaujama absoliutaus nenumatomumo, kadangi priešingu atveju šis kriterijus niekada negalėtų būti tenkinamas – valstybės veiksmų numatymas turėtų būti nustatytas atsižvelgiant į konkrečias situacijos aplinkybes ir jų vertinimą iš protingo žmogaus perspektyvos. Bendru atveju labai tikėtina, kad tokie valstybės veiksmai civilinių santykių subjektams buvo labiau nenumatyti, negu numatyti, ypač atsižvelgiant į tai, kad precedentinių situacijų pastaruoju metu Lietuvoje nėra buvę. Todėl galima teigti, kad tais atvejais, kai valstybės veiksmai – o konkrečiai, Nutarimu nustatyti karantino ribojimai – padaro skolininko sutarties vykdymą neįmanomu (pavyzdžiui, Nutarimu uždraudžiama skolininko ūkinė veikla, kurios vykdymas sudaro skolininko sutartinės prievolės dalyką), skolininkas neturėtų būti laikomas atsakingu už sutarties pažeidimą, kadangi minėtu atveju nebūtų jo kaltės. Kita vertus, karantino režimo ribojimai paprastai turėtų lemti teisinį, bet ne fizinį sutarties vykdymo neįmanomumą, todėl tais atvejais, kai

⁷ Valstybės veiksmai apibrėžiami kaip privalomi ir nenumatyti valstybės institucijų veiksmai (aktai), dėl kurių įvykdyti prievolę neįmanoma ir kurių šalys neturėjo teisės ginčyti (CK 6.253 str. 3 d.).

skolininkas nesilaiko Vyriausybės nustatytą karantino režimo ribojimų, tačiau, nepaisant to, vis vien pažeidžia sutartį, galima teigti, kad nėra pagrindo atleisti skolininko nuo atsakomybės, kadangi nebus priežastinio ryšio tarp valstybės veiksmų ir sutarties pažeidimo.

Lyginant COVID-19 ligą ir karantino režimą, pastebėtina, kad karantino režimas, kaip reiškinys, turintis įtaką sutartinių prievolių vykdymui, yra platesnė savo taikymo sritimi kategorija, kadangi valstybės veiksmais kaip pagrindu įrodinėti savo kaltės dėl sutarties pažeidimo nebuvimą gali remtis tiek fiziniai, tiek juridiniai asmenys. Tačiau, panašiai kaip ir COVID-19 liga, karantino režimas ir juo nustatyti ribojimai taip pat gali būti laikomi aplinkybėmis, iš esmės apsunkinančiomis sutarties vykdymą ir sudarančiomis prielaidas CK 6.204 str. pagrindu skolininkui reikalauti teismo pakeisti ar nutraukti sutartį. Kaip minėta, šis institutas taikytinas tais atvejais, kai sutarties įvykdymas yra neproporcingai pasunkėjęs, pavyzdžiui, kai karantino režimas nors ir nedraudžia, tačiau esmingai riboja skolininko ūkinę veiklą. Pastaruoju atveju laikytina, kad ir vienašalis sutarties nutraukimas dėl esminio jos pažeidimo (kai yra tenkinami CK 6.217 str. 2 d. kriterijai) yra galima kreditoriaus teisių gynybos priemonė, kadangi skolininko galimybės vykdyti sutartinius įsipareigojimus tokiu atveju nėra eliminuojamos.

1.3. Vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio sutarties pažeidimo taikymo galimybė COVID-19 pandemijos reiškinių kontekste

Sutarties pažeidimas skirstytinas į pateisinamą ir nepateisinamą. Tokia pažeidimo klasifikacija grindžiama skolininko kaltės kriterijumi. Pripažįstama, kad sutarties pažeidimas yra pateisinamas tada, kai skolininkas įrodo esant aplinkybes, kurios patvirtina, kad sutartis pažeidžiama ne dėl skolininko kaltės, tuo tarpu nepateisinamas – kai toks pažeidimas yra nulemtas skolininko kaltės. Pirmuoju atveju skolininkas yra atleistas nuo civilinės atsakomybės arba ji yra netaikytina CK 6.212 str. pagrindu. Antruoju – kreditoriaus teisė pasinaudoti sutartiniais teisių gynybos būdais faktiškai yra neribojama, jeigu nėra pažeidžiamos imperatyvios normos, savigynos proporcingumas. Ankstesniuose šio darbo skyriuose buvo prieita išvados, kad COVID-19 pandemijos reiškiniai potencialiai⁸ gali būti pripažįstami nenugalimos jėgos aplinkybėmis. Tai savo ruožtu suponuoja, kad skolininkui nei tiesiogiai, nei netiesiogiai neprisiėmus COVID-19 pandemijos reiškinių atsiradimo rizikos, sutarties neįvykdymas tokiu atveju būtų laikomas

⁸ CK 6.212 straipsnyje įtvirtintos nenugalimos jėgos sąlygos (požymiai) turi būti konstatuojami kiekvienu konkrečiu atveju individualiai, o force majeure besiremianti sutarties šalis privalo įrodyti, kad nenugalimos jėgos sąlygos egzistuoja būtent jos atžvilgiu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 6 d. nutartis civilinėje byloje).

įvykdytu nesant skolininko kaltės, taigi – būtų pateisinamas. Todėl kyla klausimas, ar COVID-19 pandemijos reiškinius pripažinus nenugalimos jėgos aplinkybėmis, t. y. pateisinamu sutarties pažeidimu, atsiradusiu ne dėl skolininko kaltės, kreditorius turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį CK 6.217 str. pagrindu.

Pažymėtina, kad CK 6.212 str. 4 dalis numato, kad nenugalimos jėgos konstatavimas neatima iš kreditoriaus teisės nutraukti sutartį (paryškinta autoriaus) arba sustabdyti jos vykdymą, arba reikalauti mokėti palūkanas. Doktrinoje tokia kreditoriaus teisė grindžiama tuo, kad CK 6.212 str. neatima iš kitos šalies galimybės imtis gynybos priemonių, kurios nėra civilinė atsakomybė (Mikelėnas, 2003, p. 285). Vis dėlto, jeigu sutarties vykdymo sustabdymas arba reikalavimas mokėti palūkanas atrodo pagrįstas, autoriui kyla abejonių dėl vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio jos pažeidimo instituto taikymo pagrįstumo. Manytina, kad vienašalis sutarties nutraukimas plačiąja prasme yra tam tikra civilinės atsakomybės (plačiąja prasme) forma, kadangi vienašališkai nutraukus sutartį, skolininkas patiria reikšmingus neigiamus padarinius. Kitaip tariant, sutarties nutraukimas yra kreditoriaus atsakas (savigynos priemonė) į skolininko sutarties pažeidimą (neteisėtus veiksmus), todėl naudotinas tik kai skolininkas nepateisinamai (dėl savo kaltės) pažeidžia sutartį. Todėl autorius pateiks savo alternatyvią poziciją, kodėl yra pagrįsta manyti, kad kreditoriui neturėtų būti suteikiama teisė į vienašalį sutarties nutraukimą esant nenugalimos jėgos aplinkybėms (šiuo atveju – COVID-19 ligai ir karantino režimui).

Pirmiausia pažymėtina, kad CK 6.217 str., priešingai nei UNIDROIT principų 7.3.1 str., vartoja ne sutarties pažeidimo (angl. *breach*), o jos neįvykdymo (angl. *non-performance*) sąvoką. Manoma, kad sutarties neįvykdymo sąvoka yra platesnė, kadangi ji apima ir tuos atvejus, kai sutarties šalys yra atleidžiamos nuo jos vykdymo, pavyzdžiui, dėl nenugalimos jėgos aplinkybių, sutarties vykdymo sustabdymo, sutarties neįvykdymo dėl kitos sutarties šalies veiksmų (Chochrin, 2019, p. 67). Kitaip tariant, sutarties neįvykdymo samprata apima ne tik nepateisinamą, tačiau ir pateisinamą sutarties pažeidimą. Kad UNIDROIT principų 7.3.1 punktas taikomas ir pateisinamiems sutarties pažeidimams, nurodoma ir pačiuose UNIDROIT principuose. Tačiau, autoriaus nuomone, lingvistinis ir loginis CK 6.217 str. nuostatų aiškinimas nesuteikia pagrindo manyti, kad perkeliant vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio pažeidimo institutą buvo siekiama šios kreditoriaus savigynos priemonės taikymo išplėtimo apimant situacijas, kai sutarties pažeidimas yra pateisinamas. *Pirma*, CK 6.217 str. 1 d. aiškiai įtvirtina, kad sutarties neįvykdymas ar netinkamas įvykdymas turi būti **esminis sutarties pažeidimas** (paryškinta autoriaus), antroji to paties straipsnio dalis nurodo, kad nustatant, ar **sutarties pažeidimas** (paryškinta autoriaus) yra esminis, ar ne, turi būti atsižvelgiama į tai: <...>. Manytina, kad

toks CK rengėjų nukrypimas nuo UNIDROIT principų 7.3.1 str. vartojamos *sutarties neįvykdymo* sąvokos negali būti vertinamas kaip atsitiktinis ar kaip vertimo klaida. Normos dispozicija net kelis kartus aiškiai vartoja *sutarties pažeidimo* sąvoką. *Antra*, nors pirmiau išreikšta pozicija neatrodo pagrįsta analizuojant CK 6.205 str., mat šiame straipsnyje taip pat vartojama *sutarties neįvykdymo* sąvoka, autorius laikosi pozicijos, kad šios sąvokos vartojimas 6.205 str. galimai galėtų būti vertintinas kaip klaida, kuri galimai įsivėlė įstatymų rengėjui siekiant nustatyti vienodus teisinius padarinius, be kita ko, numatytus ir CK 6.217 str. visoms *sutarties pažeidimų rūšims (neįvykdymui, netinkamam įvykdymui ir termino praleidimui)*⁹, tačiau nesiekiant, kad toks teisinis režimas bus suvienodintas taip pat ir pateisinamų bei nepateisinamų *sutarties pažeidimų klausimu. Trečia*, laikantis pozicijos, kad CK 6.217 str. apima pateisinamus *sutarties pažeidimus*, manytina, turėtų būti išlaikomas nuoseklumas, kad visi pateisinami *sutarties pažeidimai* turėtų būti vertinami kaip sukuriantys pagrindą vienašališkai nutraukti sutartį. Tačiau, tokiu atveju kreditorius turėtų teisę nutraukti sutartį ne tik tada, kai skolininkas pažeidžia sutartį dėl nenugalimos jėgos, tačiau taip pat ir tada, kai sutartis iš esmės pažeidžiama dėl kreditoriaus kaltės.¹⁰ Vis dėlto, akivaizdu, kad toks vertinimas ne tik prieštarautų teisingumo ir sąžiningumo principams, tačiau ir šio instituto logikai. *Ketvirta*, LAT praktikoje ne kartą konstatuota, kad vienašaliam *sutarties nutraukimui* dėl esminio jos pažeidimo taikyti būtina nustatyti, kad skolininkas yra kaltas dėl esminio *sutarties pažeidimo* (pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje ir kt.). Autoriaus vertinimu, tam tikros aplinkybės (šiuo atveju – COVID-19 ligos ar karantino) pripažinimas nenugalima jėga reiškia, kad skolininkas negali būti pripažįstamas kaltas dėl *sutarties pažeidimo*, nebent skolininkas būtų prisiėmęs COVID-19 pandemijos reiškinį atsiradimo riziką.¹¹ Net ir pripažįstant, kad sutartis gali būti vienašališkai nutraukta CK 6.217 str. pagrindu esant nenugalimos jėgos aplinkybei, tikėtina, kad kreditorius vis tiek negalėtų realizuoti tokios savo teisės, kadangi nenugalimos jėgos aplinkybių nulemtas *sutarties pažeidimas*, abejotina, ar tenkintų visus CK 6.217 str. 2 d. kriterijus, ypač CK 6.217 str. 2 d. 3 p. (detaliau ši problema bus nagrinėjama trečiame darbo skyriuje). *Galiausiai*,

⁹ Detaliau šį aspektą nagrinėja Rolandas Balčikonis (Balčikonis, 2004, p. 46-47).

¹⁰ Pavyzdžiui, taip būtų tais atvejais, kai skolininkas iš esmės pažeistų sutartį laiku neįvykdęs savo įsipareigojimų, kurie turėjo būti vykdomi iš karto po priešpriešinių kreditoriui tenkančių pareigų atlikimo, kadangi kreditorius laiku neįvykdė jam tenkančių įsipareigojimų.

¹¹ Pavyzdžiui, jeigu šalys susitaria, kad nenugalimos jėgos aplinkybei trunkant ilgiau nei 10 dienų, kreditorius turi teisę nutraukti sutartį, galima manyti, kad tokia nuostata skolininkas prisiėmė nenugalimos jėgos atsiradimo riziką ir šalys autonomiškai susitaria dėl tokių aplinkybių atsiradimo teisinių padarinių. Tokioje situacijoje skolininko kaltė vertinama nebūtų, nes šalys yra laisvos susitarti dėl vienašalių *sutarties nutraukimo* pagrindų, kurie nebūtinai siejami su vienos iš šalių kalte (CK 6.217 str. 5 d.).

vienašalis sutarties nutraukimas yra kreditoriaus pažeistų teisių ir teisėtų interesų gynybos priemonė. LAT ne kartą yra nurodęs, kad vienašalis sutarties nutraukimas, kaip nukentėjusios šalies interesų savigynos priemonė, įstatymų leidėjo yra įtvirtinta ir laikoma adekvačia reakcija į sutartį pažeidusios šalies elgesį, pasireiškusį esminiu sutarties pažeidimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje). Vis dėlto pažymėtina, kad tais atvejais, kai dėl nenugalimos jėgos aplinkybių skolininkas neturi galimybių vykdyti sutarties, toks nukrypimas nuo sutarties sąlygų yra nulemtas ne skolininko, bet atsitiktinių faktų, vadinasi, toks kreditoriaus teisių pažeidimas kyla ne iš skolininko veiksmų ir valios, todėl nevisai aišku, kodėl kreditoriui turėtų būti suteikiama teisė naudoti savigynos būdus, nukreiptus prieš skolininką. Situacijoje, kai skolininkas negali įvykdyti sutarties, kenčia ne tik kreditoriaus, bet ir skolininko interesai (mat skolininkas gali būti investavęs į pasirengimą vykdyti sutartį, o nutraukus sutartį jis tokias investicijas, įskaitant ir būsimą pelną, prarastų). Taigi, manytina, kad nepagrįstai šios nenugalimos jėgos rizika ir padariniai vienašališkai nutraukus sutartį būtų perkeliama išimtinai skolininkui, todėl darytina išvada, kad minėtose situacijose nėra užtikrinamas ETI COVID-19 krizės principų 13 principo 3 d., be kita ko, numatanti, kad teisinių santykių sutrikdymo pasekmės negali būti perkeltamos išimtinai vienai iš šalių.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, pagrįstai gali kilti klausimas, kokia tuomet yra CK 6.212 str. 4 d., įtvirtinančios, kad šio straipsnio nuostatos neatima iš kitos šalies teisės, be kita ko, nutraukti sutartį, reikšmė ir prasmė. Manytina, kad šio straipsnio redakcija nepagrįstai buvo perkelta pažodžiui iš UNIDROIT principų 7.1.7 punkto, neatsižvelgiant į tai, kad CK 6.217 str. redakcijoje įstatymų rengėjas vartoja sutarties pažeidimo, o ne neįvykdymo sąvoką. Todėl pritartina L. Didžiulio pozicijai, kad ši norma turėtų būti aiškinama kaip tokia, kurios tikslas yra sureguliuoti santykinio (dalinio) sutarties vykdymo negalimumo klausimus, kai nenugalimos jėgos aplinkybės (šiuo atveju – COVID-19 pandemijos reiškiniai) paveikia tik dalį prievolės arba tik dalį visų prievolių, kylančių iš sutarties (Didžiulis, 2007, p. 12). Minėtais atvejais skolininkas atleidžiamas nuo sutarties vykdymo tik ribota apimtimi proporcingai tiek, kiek sutarties vykdymas yra neįmanomas dėl aptariamų reiškinų. Tuo tarpu likusioje dalyje, kuri yra nepaveikta nenugalimos jėgos aplinkybių, sutartis yra vykdytina ir gali būti iš esmės pažeidžiama, taigi – vienašališkai nutraukiama. Esant tam tikroms sąlygoms, kurios bus analizuojamos penktame šio darbo skyriuje, kreditorius turės teisę nutraukti visą sutartį, įskaitant dalį, kurios įvykdymas yra neįmanomas dėl nenugalimos jėgos aplinkybių.

Apibendrinant, tenka konstatuoti, kad COVID-19 pandemijos reiškiniai pripažinus nenugalima jėga, kreditoriui neturėtų būti suteikiama teisė vienašališkai nutraukti sutartį

dėl esminio sutarties pažeidimo CK 6.217 str. pagrindu. Vėlesniuose šio darbo skyriuose (ypač nagrinėjant CK 6.217 str. 2 d. įtvirtintus kriterijus ir jų galimą vertinimą COVID-19 pandemijos kontekste, analizuojant vienašalio sutarties nutraukimo sąlygas), šio darbo autorius sieks pagrįsti, kad konstatavus sutarties pažeidimo ir nenugalimos jėgos priežastinį ryšį, vienašalis sutarties nutraukimas dėl esminio pažeidimo turėtų būti netaikytina kreditoriaus teisės apsaugos priemonė.

2. ESMINIS SUTARTIES PAŽEIDIMAS

Esminis sutarties pažeidimas yra plati sutarčių teisės kategorija, kurios tikslaus ir išsamaus apibūdinimo nepateikia nei Lietuvos, nei užsienio teisės doktrina. Šios darbo dalies tikslas yra atskleisti esminio sutarties pažeidimo esmę, bei panagrinėti šį institutą per atskiras esminio sutarties pažeidimo rūšis. Taip pat, autorius sieks įvertinti, kaip COVID-19 pandemijos reiškiniai pasireiškė askirose esminio sutarties pažeidimo rūšyse.

2.1. Esminio sutarties pažeidimo samprata

Dažniausiai sutinkama, kad esminis sutarties pažeidimas yra toks sutarties pažeidimas, kuris suteikia kreditoriui teisę vienašališkai nutraukti sutartį (Ambrasienė, 2004, p. 168, taip pat Wishart, 2012, p. 463). Vis dėlto, toks esminio sutarties pažeidimo apibrėžimas charakterizuoja ne jo turinį ir esmę, tačiau pažeidimo sukeliamus teisinius padarinius, todėl tenka pripažinti, kad toks esminio sutarties pažeidimo apibūdinimas yra pernelyg siauras. Manytina, tokį šio instituto sampratos neapibrėžtumą lėmė keletas aplinkybių. Viena jų yra ta, kad tik nedaugelis valstybių *expressis verbis* įtvirtina šį institutą savo teisės aktuose – paprastai šis institutas yra formuojamos teismų praktikos rezultatas. Be to, esminis sutarties pažeidimas paprastai grindžiamas tam tikrais vertinamaisiais kriterijais. Tenka pažymėti, kad kriterijai skirtingose jurisdikcijose ne tik įvairuoja, tačiau taip pat yra abstraktūs, vertinamojo pobūdžio. Nors tai užtikrina šio instituto lankstumą ir pritaikomumą praktiškai bet kurios sutarties rūšies pažeidimo kvalifikavimui, pastebėtina, kad tokiu būdu galimai yra paminamas teisinis aiškumas, kadangi, kol nei viena iš šalių faktiškai nepažeidžia sutarties, nėra aišku, ar konkretus jos pažeidimas bus pagrindu vienašališkai nutraukti sutartį, be to, su tam tikrais sunkumais kvalifikuojant sutarties pažeidimą susiduriama net ir įvykus sutarties pažeidimui. Vis dėlto, šiame kontekste pažymėtina, kad Lietuvos CK yra unikalus tuo, kad atskiras sutarčių rūšis reguliuojančios teisės normos prie kai kurių atskirų sutarčių rūšių numato, kada kreditorius turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį, kitaip tariant – įtvirtina konkrečioms sutartims būdingus pažeidimus, kurie gali būti kvalifikuojami kaip esminiai.¹²

Kadangi esminis sutarties pažeidimas yra viena iš sutarties pažeidimo rūšių, pirmiausia, šiame darbe analizuotina bendroji sutarties pažeidimo sąvoka. Lietuvos sutarčių teisėje sutarties pažeidimas yra suprantamas plačiai – pažeidimo sąvoka apima tiek sutarties neįvykdymą, tiek netinkamą jos įvykdymą ar termino praleidimą (CK 6.205 str.). Kaip teisingai pažymėjo V. Mikelėnas, Lietuvos teisėje sutarties pažeidimo samprata yra artima bendrosios teisės sistemoje vartojamam sutarties pažeidimo apibūdinimui (Mikelėnas,

¹² Detaliau bendrųjų ir specialiųjų vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio sutarties pažeidimo pagrindų taikymo problematika bus analizuojama šio darbo 2.2.2 poskyryje.

1996, p. 493). Bendrosios teisės tradicijos sutarčių teisės doktrinoje sutarties pažeidimas taip pat apibūdinamas kaip vienai iš sutarties šalių tenkančių įsipareigojimų nevykdymas, pavėluotas įvykdymas arba netinkamas įvykdymas (Wheeler, Shaw, 1994, p. 763). L. Didžiulis bendriau nurodo, kad sutarties pažeidimas pagal Lietuvos teisę yra bet koks elgesys šalies, kuri nepateisinamai nukrypsta nuo aiškiai įtvirtintų ar numanomų sutarties sąlygų (Didžiulis, 2019, p. 190). Nukrypimo nuo sutarties sąlygų nepateisinamumas, kaip buvo konstatuota ankstesnėje šio darbo dalyje, yra siejamas su skolininko kalte. Svarbu tai, kad bet kuris esminis sutarties pažeidimas, pirmiausia, turi atitikti anksčiau išdėstytas sutarties pažeidimo sampratas, t. y. pasireikšti sutarties pagrindu atsiradusios prievolės nepateisinamu neįvykdymu, netinkamu vykdymu arba vykdymo termino praleidimu ir, antra, tenkinti tam tikrus papildomus CK 6.217 str. 2 d. įtvirtintus kriterijus, kurie bus detaliam analizuojami šio darbo trečiojoje dalyje. Kitaip tariant, tik CK 6.217 str. 2 d. kriterijus atitinkantis sutarties pažeidimas gali būti laikomas esminiu.

Esminio sutarties pažeidimo išskyrimas yra grindžiamas sutarties pažeidimų klasifikacija pagal pažeidimo intensyvumą. Vadovaujamesi principu, kad bet koks įvykdymo trūkumas turi pasiekti tam tikrą rimtumo laipsnį tam, kad sutartis nukentėjusios šalies galėtų būti nutraukta (Treitel, 2015, p. 1561). Kitaip tariant, esminis sutarties pažeidimas yra viena iš sutarties pažeidimo rūšių, išsiskirianti savo pobūdžiu, mastu, intensyvumu bei išskirtiniu neigiamu poveikiu kreditoriaus interesams. Tokio sutarties pažeidimo mastas turi būti ne smulkus, o reikšmingas, mat vadovaujantis CK 6.217 str. 2 d. 1 p., būtina nustatyti, kad nukentėjusioji šalis iš esmės negauna to, ko tikėjosi iš sutarties. Lietuvos CK numato tiek esamą, tiek ir iš anksto numatomą esminį sutarties pažeidimą (CK 6.219 str.). Esminis sutarties pažeidimas, kaip ir bet kuris sutarties pažeidimas, gali pasireikšti įvairiai – tiek imperatyviųjų, ir dispozityviųjų, tiek aiškiai įtvirtintų bei numanomų sąlygų, be to, tiek esminių ir neesminių sąlygų pažeidimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 21 d. Teismų praktikos..., 2019).

Analizuojant lyginamuoju aspektu pastebėtina, kad aukščiau išdėstyti požymiai nebūtinai būdingi esminiam sutarties pažeidimui vertinant bendrosios teisės (angl. *common law*) valstybių sutarčių teisės kontekste. Bendrosios teisės sutarčių teisės doktrinoje nurodoma, kad sutartis gali būti nutraukiama tik kai yra pažeidžiama esminė sutarties sąlyga (angl. *condition*) (Wishart, 2012, p. 463). Nors CK 6.217 str. įtvirtinto esminio sutarties pažeidimo lingvistinė analizė tarsi leistų manyti, kad esant esminiam sutarties pažeidimui turi būti pažeidžiama esminė sutarties sąlyga, mat lietuvių kalbos žodynas žodį *esmė* apibūdina kaip pagrindinį, svarbiausią ko nors dalyką, turinį (Lietuvių kalbos institutas, Dabartinės lietuvių kalbos žodynas) tokia lingvistinė esminio sutarties pažeidimo

interpretacija nėra tinkama ir esminis sutarties pažeidimas negali būti sutapatinamas su esminių sutarties sąlygų pažeidimu. Lietuvos civilinėje teisėje esminė sutarties sąlyga suprantama kaip sutarties sąlyga, kurios buvimas yra būtina prielaida, kad sutartis būtų galiojanti (CK 6.162 str. 2 d.). Tuo tarpu bendrosios teisės tradicijos doktrinoje ji suprantama kaip sąlyga, kurios pažeidimas sukuria teisę kreditoriui nutraukti sutartį. Ar konkreti sutarties nuostata yra esminė sąlyga, yra nustatoma atsižvelgiant į statutinę teisę, šalių susitarimą, arba tai nustato teismas, taikydamas privalomus precedentes ar nustatinėdamas šalių valią (Wishart, 2012, p. 468). Lietuvos sutarčių teisėje kvalifikuojant sutarties pažeidimą esminiu, yra analizuojamas pats faktinis skolininko pareigos pažeidimas (arba numatomas būsimas įvykdymas CK 6.219 str. atveju) t. y. pasitelkus CK 6.217 str. 2 d. įtvirtintus kriterijus yra vertinamas sutartyje numatytas ir faktiškai atliktas (numatomas atlikti) sutarties įvykdymas bei kitos svarbios pažeidimą apibūdinančios aplinkybės, o ne sutartyje numatytos skolininko pareigos įtvirtinimo pobūdis. Šiame kontekste pastebėtina, kad bendrosios teisės tradicijos valstybėse tokia pasirinkta esminio sutarties pažeidimo koncepcija kelia tam tikrų praktinių problemų. Doktrinoje nurodoma, kad sutartyse sparčiai daugėja atleidimo nuo atsakomybės nuostatų (angl. *exempting provisions*), paprastai įterpiamų šalies, turinčios didesnę derybinę galią, iniciatyva, siekiant šių nuostatų pagrindu būti atleistai nuo atsakomybės už sutarties pažeidimus, nepriklausomai, ar tai esminis, ar neesminis pažeidimas (Leacock, 1975, p. 181-182). Pavyzdžiui, didesnę derybinę galią turinčios šalies iniciatyva sutartyje gali būti numatomos nuostatos, kad tam tikra sutarties sąlyga nėra esminė (kai savo pobūdžiu ji yra esminė) arba, priešingai – esminė (kai ji tokia nėra), jeigu tai yra palanku tai šaliai. Kitaip tariant, tokia derybinė galia yra išnaudojama opotunistiškai (net ir trivialiems pažeidimams) siekiant išvengti nenusisėkusių sandorių ir taip nutraukti sutartį (Wishart, 2012, p. 471). Todėl pastebima tendencija, kad kai kurių bendrosios tradicijos valstybių teismai tokiu atveju remiasi objektyvia esminio sutarties pažeidimo doktrina siekdami apriboti tokių nepagrįstų atleidimo nuo atsakomybės nuostatų veikimą. Pavyzdžiui, teismai suformulavo precedentą, kad kai viena šalis iš esmės pažeidžia sutartį dėl savo kaltės, tokiomis nuostatomis negali būti remiamasi, vien tam, kad pažeidėjas išvengtų atsakomybės už atsiradusius sutarties pažeidimo padarinius, nulemtus jo kaltės (Leacock, 1975, p. 189). Kita išeitis – teismas gali spręsti, kad šalys netinkamai kvalifikavo esminės sutarties sąlygą ir garantiją ir tokias sąlygas pripažinti neapibrėžtomis (angl. *innominate*) (Wishart, 2012, p. 471). Be to, reikia turėti omenyje, kad tam tikrais atvejais esminės sutarties sąlygos pažeidimas gali būti itin mažareikšmis. Todėl sutiktina su T. Chochrin pastebėjimu, kad laikant, jog Lietuvos teisėje visada ir bet koks esminės sąlygos pažeidimas leidžia vienašališkai nutraukti sutartį, būtų prieita prie neteisingo ir

nesąžiningo rezultato, kai sutarties nutraukimas nebūtų kraštutinė gynybos priemonė, o taip pat būtų paneigiamas sutarties privalomumo principas (Chochrin, 2019, p. 73).

Apibendrinant, galima teigti, kad esminis sutarties pažeidimas gali būti apibūdinamas kaip savo intensyvumu, mastu, ir įtaka kreditoriaus interesams išsiskiriantis sutarties pažeidimas, atitinkantis CK 6.217 str. 2 d. įtvirtintus kriterijus ir suteikiantis kreditoriui teisę vienašališkai nutraukti sutartį ne teismo tvarka.

2.2. Esminio sutarties pažeidimo rūšys

Esminis sutarties pažeidimas yra viena iš sutarties pažeidimų rūšių. Tačiau ir pats esminis sutarties pažeidimas yra nevienalytis ir gali būti klasifikuojamas remiantis tam tikrais kriterijais. Toliau darbe bus analizuojamos atskiros esminio sutarties pažeidimo rūšys.

2.2.1. Esamas ir iš anksto numatomas esminis sutarties pažeidimas

Kaip minėta, Lietuvos CK išskiria esamą (CK 6.217 str.) ir iš anksto numatomą (angl. *anticipatory*) (CK 6.219 str.) esminį sutarties pažeidimą. Iš anksto numatomo esminio sutarties pažeidimo institutas į Lietuvos CK taip pat yra perkeltas iš UNIDROIT principų, o konkrečiai – 7.3.3 str., numatančio, kad jeigu iki vienai sutarties šaliai nustatytos sutarties įvykdymo dienos yra aišku, kad bus padarytas esminis sutarties pažeidimas, kita šalis turi teisę nutraukti sutartį. Iš anksto numatomas esminis sutarties pažeidimas koncepciniu požiūriu yra tokio paties pobūdžio sutarties pažeidimas kaip ir esamas esminis sutarties pažeidimas, tačiau jo ypatybė yra ta, kad toks esminis sutarties pažeidimas faktiškai nėra įvykęs ir nėra materializavęsis, tačiau kreditorius, vertindamas konkrečias faktines aplinkybes, prieina išvados, kad toks esminis sutarties pažeidimas yra maksimaliai tikėtinas (akivaizdus).¹³

Teismų praktikoje vienašalis sutarties nutraukimas dėl iš anksto numatomo esminio sutarties pažeidimo yra vertinamas kaip speciali prevencinė kreditoriaus teisių apsaugos norma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje). Kreditoriui suteikiant tokią teisę yra siekiama racionaliai užbaigti įvykdymo prasme neperspektyvius šalių santykius. Tokiu būdu kreditorius, užuot laukęs akivaizdžiai numatomų prievolės neįvykdymo padarinių, gali tęsti savo planus sudaręs sutartis su kitais kontrahentais arba perplanuoti savo veiklą, o skolininkui tai naudinga tuo, kad sutartis nutraukiama ir nedidėja kreditoriaus patiriami nuostoliai, kuriuos jis gali vėliau prisiteisti iš skolininko (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje). Kita vertus, kadangi kreditoriui suteikiama teisė vienašališkai nutraukti sutartį dėl

¹³ Pažymėtina, kad pagal LAT praktiką akivaizdumas kvalifikuojant numatomą sutarties pažeidimą turi būti toks, kad būtų pakankamai didelė tikimybė, jog numatomas sutarties pažeidimas bus, tačiau absoliutaus įsitikinimo nereikalaujama (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje).

iš anksto numatomo (dar neįvykusio) jos pažeidimo, svarbu kontroliuoti kreditoriaus sąžiningumą. Pavyzdžiui, manytina, kad situacijose, kai šalys yra sudariusios dvi sutartis, o skolininkas iš esmės pažeidžia tik vienos sutarties nuostatas, būtų nesąžininga laikyti, kad pirmosios sutarties netinkamas vykdymas yra pagrindas kreditoriui numatyti, kad skolininkas iš esmės pažeis ir antrąją sutartį, nebent šios sutartys būtų neatskiriamai susijusios tarpusavyje taip, kad pirmosios nutraukimas lemia antrosios sutarties nutraukimo būtinybę. Manytina, kad priešingas aiškinimas lemtų nesąžiningą rezultatą, taip pat paneigtų vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio jos pažeidimo išimtinio taikymo pobūdį.

Vertinant vienašalio sutarties nutraukimo dėl iš anksto numatomo esminio sutarties pažeidimo taikymo galimybę COVID-19 pandemijos kontekste, gali kilti klausimas, ar numatomi nauji (griežtesni) karantino režimo suvaržymai arba beprasidedantys COVID-19 ligos simptomai, dėl kurių skolininko pareigų vykdymas gali tapti neįmanomas, gali būti pagrindas vienašališkai nutraukti sutartį CK 6.219 str. pagrindu.

Bendrai pripažįstama, kad vienašalio sutarties nutraukimo galimybė esant iš anksto numatomam esminiam sutarties pažeidimui yra grindžiama plačia neteisėto akto civilinėje teisėje samprata. Kaip nurodo L. Didžiulis, sutarties šalims civilinė teisė formuluoja bendro pobūdžio pareigą būti lojalioms sutartimi prisiimtiems įsipareigojimams, kurios privalu laikytis sutarties vykdymo metu. Toks lojalumo pareigos pažeidimas yra neteisėtas aktas, kuriam atsiradus net ir neatlikus jokių faktinių neteisėtų veiksmų, šalis dėl CK 6.219 str. sukurtos teisinės fikcijos yra laikoma pažeidusia sutartį (Didžiulis, 2007, p. 2). Manytina, lojalumo prisiimtiems sutartiniams įsipareigojimams pareigą iš esmės papildo bendroji sutarties šalių bendradarbiavimo pareiga (CK 6.38 str. 3 d., 6.200 str. 2 d.), kuri tapo itin aktuali COVID-19 pandemijos kontekste, todėl į ją taip pat turėtų būti atsižvelgiama sprendžiant dėl CK 6.219 str. taikymo galimybės. Žvelgiant šiuo aspektu, būtina pažymėti, kad COVID-19 liga ir karantino ribojimai yra aplinkybės, nepriklausančios nuo skolininko valios – jų atsiradimas nėra siejamas su tinkamu arba netinkamu skolininko lojalumo ar bendradarbiavimo pareigos vykdymu. Kita vertus, ta aplinkybė, kad šie reiškiniai šalims yra numatomi dar iki faktinio jų atsiradimo, leidžia teigti, kad COVID-19 pandemijos reiškiniai nėra nenugalima jėga, kurios šalys negalėjo numatyti ar užkirsti kelio jos pasekmių atsiradimui. Akivaizdu, kad nurodytu atveju neigiamų pasekmių sutarčių įvykdymui gali būti išvengta šalims bendradarbiavimo pagrindais peržiūrint sutartinių įsipareigojimų vykdymo sąlygas dar iki numatomų, sutarties vykdymo neįmanomumą galimai nulemsiančių aplinkybių atsiradimo. Todėl laikytina, kad kreditorius, manantis, kad skolininkas sutarties neįvykdys, net jeigu to priežastis būtų COVID-19 pandemijos

reiškiniai, kurie atskirais atvejais galėtų būti pripažįstami nenugalima jėga, turi teisę vienašališkai ne teismo tvarka nutraukti sutartį dėl iš anksto numatomo esminio sutarties pažeidimo (CK 6.219 str.). Vienašalis sutarties nutraukimas kreditoriaus turėtų būti grindžiamas skolininko bendradarbiavimo pareigos ir lojalumo prisiimtiems įsipareigojimams stoka. LAT praktikoje nurodoma, kad bendradarbiavimo principas, be kita ko, reiškia šalių pareigą padėti viena kitai įgyvendinti savo teises ir vykdyti pareigas, kylančias iš sutarties, informuoti apie atsiradusias sąlygas, kliudančias vykdyti prievolės, siekti išvengti ar sumažinti galimus nuostolius (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje). COVID-19 pandemijos kontekste bendradarbiavimo stoka gali pasireikšti tais atvejais, kai skolininkas nepraneša kreditoriui apie COVID-19 pandemijos reiškinius, kurių numatomas atsiradimas galimai kliudys sutartinę prievolių vykdymui arba jų vykdymą padarys neįmanomu, taip pat tada, kai skolininkas nesiruošia galimai pasunkėšančiam sutarties vykdymui, ir tai kelia didelę esminio sutarties pažeidimo riziką. Kitaip tariant, laikytina, kad skolininkas pažeidžia bendradarbiavimo ir lojalumo prisiimtiems įsipareigojimams imperatyvą tuo atveju, kai skolininkas nesiima jokių priemonių, užtikrinančių skolininko galimybę tinkamai įvykdyti sutartį ir išvengti galimų kreditoriaus nuostolių. Tokiais atvejais kreditorius turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį CK 6.219 str. pagrindu

Atsižvelgiant į anksčiau vystytą analizę, taip pat gali būti keliamas klausimas, ar situacijose, kai skolininkas objektyviai gali iki aiškiai numatomų COVID-19 pandemijos reiškinių atsiradimo pradėti vykdyti ar užbaigti savo sutartinius įsipareigojimus, kurių vykdymo terminas dar nesuėjęs, tačiau to nedaro ir yra akivaizdu, kad skolininkas iš esmės pažeis sutartį negalėdamas tinkamai įvykdyti savo įsipareigojimų, skolininkui atsiranda pareiga vykdyti savo įsipareigojimus dar iki tokių aplinkybių atsiradimo (t.y. nesuėjus prievolės vykdymo terminui). Manytina, kad atsakymas į šį klausimą turėtų būti neigiamas, kadangi priešingu atveju būtų prieita prie išvados, kad COVID-19 pandemijos reiškinių atsiradimas automatiškai modifikuoja abipusiu šalių sutarimu suderintas sutarties sąlygas ir jas blogina skolininko atžvilgiu (pavyzdžiui, sukuria prievolę skolininkui anksčiau įvykdyti savo pareigą pristatyti prekes, kai tai objektyviai įmanoma, ir pan.). Tokiu atveju sutarties vykdymo sąlygos šalims gali tapti neaiškios – minėta situacija prieštarautų teisinio apibrėžtumo principui. Be to, derėtų atkreipti dėmesį, kad bendradarbiavimo ir lojalumo pareiga yra įstatyminė pareiga (CK 6.200 str. 2 d.), tenkanti ne tik skolininkui, tačiau ir kreditoriui, t. y. negalima suabsoliutinti skolininkui tenkančios bendradarbiavimo pareigos. Numatant, kad COVID-19 pandemijos reiškiniai padarys skolininko pareigos vykdymą neįmanomu arba iš esmės apsunkins vykdymą tokiu būdu, kad skolininkas pažeis sutartį,

pareigą kreiptis į skolininką, jį informuoti apie numatomas aplinkybes ir siekti sumažinti būsimo sutarties pažeidimo atsiradimo riziką turi ir kreditorius. Manytina, kad kreditorius CK 6.219 str. įtvirtinta vienašalio sutarties nutraukimo dėl iš anksto numatomo sutarties pažeidimo teise turės pasinaudoti tik tuomet, kai skolininkas parodys aiškų nenorą bendradarbiauti ir akivaizdų pasyvumą prisiimtų įsipareigojimų atžvilgiu, pavyzdžiui, skolininkui nurodant, kad sutartis nebus vykdoma arba skolininkui nereaguojant į kreditoriaus reikalavimą patvirtinti, kad sutartis bus įvykdyta (CK 6.220 str.), arba skolininkui nesiderant dėl sutarties vykdymo pakeitimo, kai yra aišku, kad skolininkas negalės tinkamai įvykdyti sutarties pirminėmis sutarties sąlygomis ir pan.

Apibendrinant, galima konstatuoti, kad kreditorius turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį dėl iš anksto numatomo esminio pažeidimo net ir COVID-19 situacijos kontekste, tačiau tik jeigu kreditorius iki sutarties įvykdymo termino pabaigos gali numatyti, kad skolininkas dėl COVID-19 situacijos reiškinų pažeis sutartį iš esmės. Tokia išvada darytina atsižvelgus į tai, kad numatomumo kriterijaus ir galimybės užkirsti kelią neigiamų pasekmių atsiradimui buvimas neleidžia tokių aplinkybių vertinti kaip nenugalimos jėgos, atleidžiančios skolininką nuo civilinės atsakomybės. Kita vertus, manytina, kad COVID-19 pandemijos reiškinų pobūdis (nenumatomumas) turėtų lemti tai, kad šio instituto pritaikomumas atsižvelgiant į jo tikslus (prevencinis) yra labiau teorinis.

2.2.2. Esminis sutarties pažeidimas pagal įstatymą ir pagal sutartį

Atkreiptinas dėmesys, kad teisės doktrinoje neretai buvo keliamas klausimas, ar CK 6.217 str. 5 d. yra įtvirtintas specialus (sutartinis) esminio sutarties pažeidimo pagrindas. Minėtas straipsnis įtvirtina, kad vienašališkai sutartis gali būti nutraukta joje numatytais atvejais. Pagrindą tokiai abejonei gali kelti tai, kad ši nuostata yra įtvirtinta CK 6.217 str., kuris reguliuoja būtent esminį sutarties pažeidimą, tačiau neindikuoja to, ar toks vienašalis sutarties nutraukimas gali būti pripažįstamas teisėtu tik tais atvejais, kai toks sutartyje numatytas pagrindas, kuriuo remdamasi šalis vienašališkai nutraukia sutartį, savo pobūdžiu atitinka CK 6.217 str. 2 d. kriterijus.

Papildomų abejonių galėjo įvesti ir anksčiau LAT nutartyse vis pasikartojančios prieštaringos pozicijos. Pavyzdžiui, LAT išaiškinimas, kad pagal CK 6.217 str. sutarties pažeidimas gali būti laikomas esminiu dviem pagrindais: pirma, pažeidimas gali būti laikomas esminiu pagal įstatymą; antra, šalys gali pačios susitarti, ką jos laikys esminiu pažeidimu (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje), tarsi leistų daryti išvadą, kad iš esmės šalys sutartyje gali susitarti tik dėl tokio vienašalio sutarties nutraukimo pagrindo, kuris atitinka esminio sutarties pažeidimo kriterijus. Taip pat kritiškai vertintinas vienoje nutartyje pateiktas LAT išaiškinimas, kad nepriklausomai

nuo to, ar sutarties šalis padarė sutarties pažeidimą, atitinkantį CK 6.217 st. 2 d. sąlygas, ar atsirado kitų šalių sutartyje nurodytų aplinkybių, kurios sudaro pagrindą vienašališkai nutraukti sutartį, bet kuriuo atveju dėl jų atsiradimo turi būti konstatuojama sutarties šalies kaltė (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje). Pastebėtina, kad tokių prieštaringų išaiškinimų LAT pastarųjų metų praktikoje nebepateikia. Priešingai – aiškiai nurodoma, kad jeigu šalys susitarė, kad tam tikros sutarties sąlygos pažeidimas yra pagrindas vienašališkai nutraukti sutartį, tai nebūtina, kad jos būtų susitarusios šį pažeidimą vertinti kaip esminį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Taip pat LAT aiškiai nurodo, kad ne kiekvienas sutartyje nurodytas vienašališko nutraukimo atvejis turi būti susietas su kitos šalies kalte dėl atsiradimo aplinkybių, sudarančių pagrindą vienašališkai nutraukti sutartį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje). Manytina, kad pastaroji LAT pozicija yra tikslesnė ir atspindi tikrąją įstatymų leidėjo sumanymą leisti šalims susitarti dėl vienašalio sutarties nutraukimo pagrindų, nesusijusių su esminiu sutarties pažeidimu.¹⁴ Kitaip tariant, buvo patvirtinta, kad teismas nėra įpareigotas analizuoti, ar tam tikras šalių įtvirtintas vienašalio sutarties nutraukimo pagrindas savo esme atitinka CK 6.217 str. 2 d. kriterijus. Priešingai – nurodoma, kad nusistačiusios vienašališko sutarties nutraukimo atvejus sutartyje šalys taip susitaria iš esmės dėl to, kad atsiradus tam tikroms sąlygoms nebūtinai dėl kitos šalies kaltės viena iš sutarties šalių praras interesą toliau vykdyti sutartį, kartu ji įgis teisę vienašališkai nutraukti sutartį joje nustatytais sąlygomis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje).

Todėl darytina išvada, kad kai šalys susitaria dėl vienašalio sutarties nutraukimo atvejų CK 6.217 str. 5 d. pagrindu, tai nepriklausomai nuo to, ar toks vienašalis sutarties pagrindas faktiškai materializuojasi dėl COVID-19 situacijos reiškinių, ar dėl kitų aplinkybių, priskirtinų konkrečios sutarties šalies atsakomybei ir rizikai, kreditorius turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį. Pavyzdžiui, šalims susitarus dėl vienašalio sutarties nutraukimo galimybės tuo atveju, kai skolininkas ilgiau nei 5 darbo dienas negali tinkamai suteikti paslaugų, ir taip atsitikus dėl įvesto karantino režimo, manytina, kad paslaugų gavėjas neturėtų būti teisiškai įpareigotas atsižvelgti į paslaugų teikėjo kaltę dėl sutarties pažeidimo, nes tokiu būdu šalys netiesiogiai susitaria dėl tokių nenugalimos jėgos reiškinių atsiradimo rizikos paskirstymo, nebent šalys sutartyje būtų nusistačiusios atskiras

¹⁴ Civilinio kodekso komentare nurodoma, kad CK 6.217 str. 5 d. suteikia šalims teisę susitarti dėl galimybės vienašališkai nutraukti sutartį net tais atvejais, kai sutarties pažeidimas nėra esminis (Mikelėnas, 2003, p. 294).

nenugalimos jėgos aplinkybių paskirstymo nuostatas, kitokiu būdu sureguliuojančias tokius atvejus.

2.2.3. Bendrieji ir specialieji esminio sutarties pažeidimo pagrindai ir jų santykis

Vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio pažeidimo pagrindai yra įtvirtinti CK 6.217 ir 6.219 str. – bendruosius sutarčių pabaigos pagrindus reglamentuojančiame CK VI knygos XVIII skyriuje. Nurodytos CK normos yra vertinamos kaip bendrosios vienašalį sutarties nutraukimą dėl esminio sutarties pažeidimo reglamentuojančios normos, tačiau CK VI knygos ketvirtojoje dalyje yra įtvirtintos ir specialiosios vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio sutarties pažeidimo normos.¹⁵ Galima pastebėti, kad CK 6.217 str. reguliavimas yra grįstas jame nustatytais abstrakčiais vertinamaisiais kriterijais, kuriuos galima taikyti iš esmės kiekvienos sutarties pažeidimo kvalifikavimui, tuo tarpu vadinami specialieji pagrindai yra konkrečius atvejus numatantys esminiai sutarties pažeidimai, įstatymo leidejo vertinami kaip sukuriantys pagrindą vienašališkai nutraukti konkrečią sutartį. Laikantis bendros CK logikos, specialieji nutraukimo dėl esminio sutarties pažeidimo pagrindai grindžiami kazuistiniu reguliavimu, tokiu būdu atsižvelgiant į atskirų sutarčių rūšių pažeidimų specifiką.

Atitinkamai, gali būti keliamas klausimas, koks yra šių bendrųjų ir specialiųjų vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio sutarties pažeidimo santykis. Analizuojant pakankamai nuoseklią teismų praktiką, galima konstatuoti, kad tarp minėtų bendrųjų ir specialiųjų normų iš esmės nėra kolizijos ir faktiškai nėra taikoma (su tam tikromis išimtimis, kurios bus analizuojamos toliau) specialiųjų teisės normų prioriteto prieš bendrąsias taisyklė. Priešingai, kaip matyti iš analizuojamos teismų praktikos, šios normos ne konkuruoja, tačiau papildo viena kitą. Pavyzdžiui, LAT suformavo praktiką, kad siekiant nustatyti, ar žemės nuomos sutartis yra pažeista iš esmės, neužtenka apsiriboti tik specialaus vienašalio sutarties nutraukimo pagrindo (CK 6.564 str.) buvimo konstatavimu, tačiau būtina sistemiškai remtis ir CK 6.217 str. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 29 d. nutarimas civilinėje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje ir kt.). Tokios praktikos taip pat yra laikomasi prieš terminą nutraukiant daikto panaudos sutartį CK 6.641 str. pagrindu (žr. Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 17 d. nutartį civilinėje byloje). Nors nei CK 6.564 str., nei CK 6.641 str. nerefereuoja į bendrąjį CK 6.217 str., ir tokios reikiamybės neįmanoma nustatyti

¹⁵ Pavyzdžiui, išskirtini tokie specialieji vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio sutarties pažeidimo norminiai pagrindai: didmeninio pirkimo-pardavimo sutarties – CK 6.379 str., nuomos sutarties – CK 6.497 ir CK 6.498 str., žemės nuomos sutarties – CK 6.564 ir CK 6.565 str., gyvenamųjų patalpų nuomos sutarties CK 6.611 str., panaudos sutarties CK 6.641 str. ir pan.

iš lingvistinės šių straipsnių formuluotės, manytina, kad teismai pagrįstai specialiuosius pagrindus vertina sistemiškai su bendraisiais. Tokiu būdu ne tik yra užtikrinamas sutarties išsaugojimo principo poveikis, tačiau taip pat apsaugomi sutartį pažeidusio skolininko interesai, kadangi kreditoriui tenka esminio sutarties pažeidimo kriterijų egzistavimo (tenkinimo) įrodinėjimo našta. Atitinkamai, kreditoriui tenka atsargiau vertinti sutarties pažeidimo esmę bei vienašalio sutarties nutraukimo kaip savigynos priemonės proporcingumą sutarties pažeidimo padarinių atžvilgiu. Taigi, kreditorius visais atvejais privalo pagrįsti, kad šalių santykiuose egzistuoja ypatingos aplinkybės, pagrindžiančios tokio sutarties pažeidimo esmingumą. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad Lietuvos Respublikos teisingumo ministerijos parengtame Lietuvos Respublikos naujojo koronaviruso (COVID-19) sukeltų pasekmių poveikio nuomos sutarčių vykdymui įstatymo projekte (Reg. Nr. 20-5271) (toliau – Projektas), kuriuo, be kita ko, siekiama reguliuoti ūkinei komercinei veiklai naudojamų pastatų, statinių, patalpų ar įrenginių nuomos sutarčių, sudarytų iki 2020 m. kovo 16 d., vykdymą, kai jis tapo apsunkintas dėl Lietuvos Respublikos teritorijoje taikytų nuomininko ūkinės komercinės veiklos apribojimų (Projekto 1 str. 1 d.), numatytas reguliavimas, jeigu jis būtų priimtas, būtų perteklinis. Projekto aiškinamajame rašte nurodoma, kad įstatymo projektu siūloma apiboti nuomotojo teisę karantino laikotarpiu ir tris mėnesius po šio laikotarpio atšaukimo vienašališkai nutraukti nuomos sutartį tuo pagrindu, kad nuomininkas nurodytu laikotarpiu nemoka nuomos mokesčio ar jo dalies. Manytina, kad esamas reguliavimas ir formuojama teismų praktika aiškinant CK 6.497 str. 1 d. 3 p. nuostatas per 6.217 str. 2 d. įtvirtintus kriterijus, ypač atsižvelgiant į COVID-19 pandemijos įtaką minėtų kriterijų vertinimui, kuri analizuoja ir šio darbo autorius vėlesnėse šio darbo dalyse, sukuria palankias sąlygas išspręsti tarp šalių kilusį ginčą dėl vienašalio sutarties nutraukimo ir be papildomo įstatymo leidėjo reguliavimo (t. y. valstybės intervencijos į privačių subjektų sutartinius teisinius santykius). Laikytina, kad specialiųjų ir bendrųjų vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio pažeidimo taisyklių taikymas, su sąlyga, kad teismai atsakingai vertins teisinę ir faktinę tikrovę, susijusią su COVID-19 pandemija, turėtų būti vertinamas kaip pakankamai užtikrinantis civilinių teisinių santykių stabilumą net ir krizinėje COVID-19 situacijoje. Atsižvelgiant į tai, manytina, kad tokie ribojimai būtų tikslingi nebent CK 6.217 str. 5 d. įtvirtinto šalių susitarimo dėl vienašalio sutarties nutraukimo nuomininkui nemokant nuomos mokesčio atveju, tačiau vargu, ar toks reguliavimas nepažeistų kertinio šalių sutarčių laisvės principo (CK 6.156 str.) ir nepaneigtų šalių teisės savarankiškai nusistatyti taisykles, taikytinas sutarčių nutraukimui.

Kita vertus, vienašalių sutarties nutraukimo pagrindų konkurencija yra pakankamai pagrįsta ir aiški, kai kalbama apie vartotojų apsaugos teisės sutartinių santykių reguliavimo sritį. Pavyzdžiui, aptarta taisyklė, numatanti, kad bendrieji ir specialieji vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio sutarties pažeidimo turi būti taikomi kompleksiskai, siekiant apsaugoti vartotojų interesus, nėra taikoma vartojimo pirkimo-pardavimo sutarčių atveju. LAT yra išaiškinęs, kad CK 6.363 str. 7 d. 4 p. nustatyta pirkėjo (vartotojo), kuriam buvo parduotas netinkamos kokybės daiktas, teisė vienašališkai nutraukti sutartį ir pareikalauti iš pardavėjo sugrąžinti sumokėtą kainą, yra įstatymo suteikta teisė, kuria vartotojas gali pasinaudoti palankesnėmis, nei įprasta, sutarčių teisėje nustatytais sutarčių pasibaigimo sąlygomis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje). Atitinkamai, LAT nurodė, kad tokia pirkėjo (vartotojo) teisė nėra siejama su sutarties pažeidimo esmingumu. Aiškinimas, kad CK 6.363 str. 7 d. 4 p. įtvirtinto vartotojo teisių gynimo būdo taikymas yra galimas tik CK 6.217 str. 2 d. nurodytais pagrindais, neatitiktų teisinio reguliavimo bei vartojimo sutarties instituto tikslų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje). Šio darbo autoriaus nuomone, tokia LAT praktika yra pagrįsta. Kaip ne kartą yra nurodęs LAT, vartojimo sutarties instituto tikslas – didesnės vartotojo teisių ir teisėtų interesų apsaugos užtikrinimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje). Manytina, kad vartotojo interesai nebūtų apsaugomi tinkamai, jei kiekvienu atveju vartotojas, siekdamas nutraukti sutartį, turėtų įrodinėti visus CK 6.217 str. 2 d. įtvirtintus kriterijus, kadangi tai nebūtų proporcinga nei atsižvelgiant į sutarties dalyko vertę (paprastai vartojimo sutarčių dalyko vertė yra nežymi), nei į vidutinio vartotojo galimybes. Be to, įstatymų leidėjas, siekdamas užkirsti galimybę vartotojams piktnaudžiauti tokia savo teise, yra numatęs teisinius saugiklius – pagal CK 6.363 str. 8 d. pirkėjas (vartotojas) neturi teisės nutraukti sutarties, jeigu daikto trūkumas yra mažareikšmis. Atitinkamai, net jeigu vartotojas ir nėra įpareigotas įrodyti visų esminio sutarties pažeidimo kriterijų, tam tikra kreditoriaus ir skolininko interesų pusiausvyra yra palaikoma, kadangi pažeidimo kvalifikavimas kaip esminio yra priklausomas nuo alternatyvaus daikto trūkumo mažareikšmiškumo kriterijaus.

Bet kuriuo atveju pažymėtina, kad jeigu konkretus skolininko sutarties pažeidimas nėra įvardintas specialiose esminio sutarties pažeidimo normose, kreditorius turi teisę remtis bendrąja CK 6.217 str. norma ir jos pagrindu vienašališkai ne teismo tvarka nutraukti sutartį, be to, net ir tais atvejais, kai specialioji esminio sutarties pažeidimo norma įtvirtina baigtinį sąrašą pažeidimų, tai neužkerta kelio kreditoriui remtis bendrosiomis esminį sutarties pažeidimą reglamentuojančiomis normomis.

3. ESMINIO SUTARTIES PAŽEIDIMO KRITERIJAI IR JŲ VERTINIMAS

Ar skolininkas iš esmės pažeidė sutartį, yra fakto klausimas (Mikelėnas, 2003, p. 292), kuris nustatomas kvalifikuojant sutarties pažeidimą. Esminio sutarties pažeidimo kvalifikavimas yra sudėtingas procesas, kurio metu, pirmiausia, nustatinėjamos reikšmingos sutarties pažeidimo faktinės aplinkybės, kurios vėliau yra vertinamos atsižvelgiant į CK 6.217 str. 2 d. kriterijus. Nurodoma, kad sutarties pažeidimo kriterijus yra tarsi priemonė, kuria „išmatuojamos“ kiekvieno konkretaus sutarties pažeidimo aplinkybės suteikiant teisę patiems civilinės apyvartos dalyviams (ginčo atveju – teismui) spręsti, kaip turi būti vertinamas atitinkamas pažeidimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Sutarties pažeidimo kvalifikavimo problematika pasireiškia dėl keleto priežasčių. Pirmoji yra susijusi su tuo, kad esminis sutarties pažeidimas kreditoriui suteikia teisę vienašališkai nutraukti sutartį nesikreipiant į teismą ir tai reiškia, kad sutarties pažeidimo kvalifikavimą atlieka pats kreditorius (paprastai – ne profesionalus teisininkas). Antroji ir glaudžiai susijusi su pirmąja yra ta, kad CK 6.217 str. 2 d. įtvirtinti vertinamieji kriterijai yra pakankamai abstraktūs, juose yra vartojama specifinė teisinė terminija, kuriai suprasti būtinos kompleksinės teisinės žinios.¹⁶ Tai leidžia kvestionuoti efektyvumą ir operatyvumą, į kurį pretenduoja šis institutas, įtvirtindamas kreditoriaus teisę jį taikyti nesikreipiant į teismą – teisinių žinių trūkumas bet kuriuo atveju verčia nukentėjusiąją sutarties šalį kreiptis į teisės specialistus, o to nepadarius kyla grėsmė, kad kreditorius netinkamai įgyvendins savo teises ir tokiu būdu pats bus laikomas pažeidusiu sutartį. Kai skolininkui vienašalis sutarties nutraukimas dėl jos pažeidimo atrodo neteisėtas, jis turi teisę kreiptis į teismą ir ginčyti tokio kreditoriaus vienašalio akto teisėtumą – reikalauti teismo pripažinti vienašalį sutarties nutraukimą neteisėtu ir pripažinti, kad sutartis yra galiojanti ir privaloma abejoms jos šalims (CK 1.138 str. 1 p.). Pastaruoju atveju sutarties pažeidimo kvalifikavimą esmiu atliks byla nagrinėjantis teismas.

Siekiant tinkamai nustatyti, kad tam tikras sutarties pažeidimas yra esminis, būtina sistemiškai vertinti visus CK 6.217 str. 2 d. įtvirtintus kriterijus, o ne vieną ar kelis jų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Taip pat būtina tinkamo kriterijų taikymo prielaida – protingas ir nuoseklus suformuotos teisminės praktikos laikymasis. Tai turėtų užtikrinti, kad kreditorius nepiktnaudžiaus savo teisėmis. Kitaip tariant, tinkamas sutarties pažeidimo kvalifikavimas pirmiausia turėtų

¹⁶ Pažymėtina, kad net ir patys kriterijai, kurie turėtų padėti nustatyti, ar sutarties pažeidimas yra esminis, savyje talpina vertinimo reikalaujančius aspektus. Pavyzdžiui, CK 6.217 str. 2 d. 3 p. reikalauja nustatyti, ar sutarties pagrindu kilusi prievolė yra neįvykdyta tyčia ar dėl didelio neatsargumo, tačiau nei CK, nei kiti taikytini civilinės teisės aktai nepateikia šių kaltės formų apibrėžimo, tam yra būtina analizuoti teismų praktiką, teisės doktriną.

užtikrinti sutartinių teisinių santykių stabilumą, todėl būtent to taikant šį institutą ir turi būti siekiama. Sutiktina su R. Latvelės pozicija, kad net aiški, rūpestingai surašyta ir apgalvota teisinė taisyklė, pritaikyta griežtai pažodžiui, gali lemti nepageidaujamus padarinius, kurių išvengti yra teisėjo užduotis. Dėl to teisėjas kiekvieną teisės normą turi aiškinti įvertindamas ją siekiamą tikslą ir tai, ar tam tikras jos išaiškinimas padės šio tikslo siekti, taip pat turi atsižvelgti į tai, ar griežtas aiškios teisinės taisyklės aiškinimas ir taikymas nelems priešingų minėtiems tikslams rezultatų (Latvelė, 2010, p. 164). Manytina, kad CK 6.217 str. 2 d. įtvirtinti esminio sutarties pažeidimo kriterijai turėtų būti aiškinami ne tik atsižvelgiant į jau suformuotą ir pakankamai nuoseklią LAT praktiką, tačiau taip pat ir į ypatingas COVID-19 situacijos aplinkybes. Įstatymo leidėjo (plačiaja prasme) siekis riboti kreditoriaus vienašalio sutarties nutraukimo teisę COVID-19 situacijos kontekste yra pakankamai akivaizdus.¹⁷ Manytina, teismai turėtų į tai atsižvelgti, mat kad ir koks aktyvus bebūtų įstatymų leidėjas, visų vienašalio sutarčių nutraukimo klausimų ir nutraukimo padarinių jis išspręsti ir sureguliuoti negali. Būtent todėl, autoriaus nuomone, teismams tenka svarbus uždavinys šį teisės institutą taikyti atsižvelgiant į egzistuojančią faktinę tikrovę¹⁸, nuo kurios gali priklausyti tinkamo sutarčių vykdymo galimybė. Šio darbo skyriaus tikslas yra nustatyti kiekvieno iš esminio sutarties kriterijaus esmę bei turinį, o paskui pateikti vertinimą, kaip minėti kriterijai turėtų būti vertinami (į ką turėtų būti atsižvelgiama) esant COVID-19 krizės aplinkybėms, kad būtų pasiektas pagrindinis šio instituto tikslas – apginti pažeistas kreditoriaus teises nepaneigiant sutartinių teisinių santykių stabilumo. Taip pat, analizuodamas esminio sutarties pažeidimo kriterijų taikymą COVID-19 situacijos kontekste, autorius sieks pagrįsti, kad kai kurie šių kriterijų COVID-19 situacijos kontekste galimai nebūtų tenkinami, taigi, nesukurtų teisės kreditoriui vienašališkai nutraukti sutartį, o CK 6.212 str. 4 d. įtvirtinta kreditoriaus teisė nutraukti sutartį yra labiau teorinė, nei įgyvendinama praktikoje.

3.1. Nukentėjusiosios šalies lūkesčių kriterijus (CK 6.217 str. 2 d. 1 p.)

CK 6.217 str. 2 d. 1 p. numato, kad nustatant, ar sutarties pažeidimas yra esminis, ar ne, turi būti atsižvelgiama į tai, ar nukentėjusioji šalis iš esmės negauna to, ko tikėjosi iš sutarties, išskyrus atvejus, kai kita šalis nenumatė ir negalėjo protingai numatyti tokio rezultato.

¹⁷ Būtų galima paminėti, pavyzdžiui, Seimo nepriimtą Lietuvos Respublikos naujojo koronaviruso (COVID-19) sukeltų pasekmių poveikio nuomos sutarčių vykdymui įstatymo projektą (Reg. Nr. 20-5271) arba Lietuvos Respublikos dėl COVID-19 (koronaviruso infekcijos) paskelbto karantino sukeltų pasekmių poveikio vartojimo sutarčių dėl renginių organizavimo paslaugų teikimo vykdymui įstatymas (TAR, 2020-10169) ir pan.

¹⁸ Manytina, kad vertinant esminio sutarties pažeidimo kriterijus turėtų būti atsižvelgiama ne tik į atskirus COVID-19 pandemijos reiškinius, tačiau taip pat į COVID-19 pandemijos situaciją bendrai.

Pažymėtina, kad LAT jurisprudencijoje šis kriterijus vertinamas kaip svarbiausias esminio sutarties pažeidimo kriterijus (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje). Šio kriterijaus svarba pabrėžiama ir teisės doktrinoje, pavyzdžiui, L. Didžiulis sutarties pažeidimą, kuris tenkina tik šį kriterijų, išskiria kaip atskirą pažeidimą, priskirtiną žymių (angl. *material*) pažeidimų grupei (Didžiulis, 2019, p. 190). Šis pažeidimas minėto mokslininko pagal sutarties pažeidimų intensyvumą yra išskiriamas kaip tarpinis tarp įprasto (angl. *ordinary*) ir esminio sutarties pažeidimo. Kita vertus, šiame kontekste pažymėtina, kad toks sutarties pažeidimo išskyrimas vienašalio sutarties nutraukimo kontekste, vargu, ar aktualus. Tokio sutarties pažeidimo kaip savarankiško neišskiria nei Lietuvos teismų praktika, nei doktrina, be to, šio pažeidimo savarankiškumas šio instituto kontekste taip pat nėra pagrįstas nei išskirtiniais požymiais, leidžiančiais jį atriboti nuo įprastinio ir esminio sutarties pažeidimo, nei išskirtiniais teisiniais padariniais. Todėl, manytina, toks sutarties pažeidimas gali būti išskirtas nebent iliustraciniais tikslais.

3.1.1. Iki COVID-19 pandemijos

Išanalizavus šį kriterijų, galima pastebėti, kad jis reikalauja daugiapakopio aplinkybių vertinimo. Pirmiausia, būtina nustatyti šalių susitarimo galutinį rezultatą, kurio kreditorius siekia sudarydamas sutartį, o tada – palyginti jį su faktiniu skolininko sutarties įvykdymu. Kitaip tariant, analizuojant kriterijus visų pirma vertintini du prievolės vykdymai: pažadėtasis ir faktiškai atliktas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje). Nustačius atotrūkį tarp pažadėto ir faktiškai atlikto sutarties įvykdymo, būtina vertinti, ar iš esmės pažeidęs sutartį skolininkas galėjo numatyti tokius savo veiksmų padarinius.

Teisės doktrinoje pažymima, kad atsakymas, ko kreditorius tikėjosi iš sutarties, priklauso nuo sutarties ir jos sąlygų prigimties (Christian von Bar et al., 2009, p. 390). Tačiau šiame kontekste svarbu apsibrėžti, kokie kreditoriaus lūkesčiai – subjektyvūs ar objektyvūs – yra ginami. Manytina, tai nustatyti gali padėti sutarties pagrindo (lot. *causa*) institutas. Teisės doktrina sutarties pagrindu laiko teisinį rezultatą, kurio siekia šalys, sudarydamos sutartį (Mikelėnas, 1996, p. 95). Sutarties pagrindas gali būti objektyvus ir subjektyvus (Ambrasienė, 2013, p. 33-34). Subjektyvusis sutarties pagrindas atskleidžia vidinius kreditoriaus siekius (motyvus), besiformuojančius sudarant sutartį. Objektyvusis sutarties pagrindas atspindi objektyvius, tipiškus sutarties sudarymo ir vykdymo padarinius. Sistemine CK nuostatų ir teismų praktikos analizė leidžia teigti, kad vertinant CK 6.217 str. 1 d. 1 p., turi būti atsižvelgiama į objektyvųjį sutarties pagrindą, t. y. kreditoriaus lūkesčius, kurie kyla iš sutarties ir jos sąlygų esmės, o į subjektyvius sutarties sudarymo tikslus, galima

atsižvelgti, kai jie yra įtvirtinti sutarties nuostatose arba yra aiškiai numanomi. LAT praktika sutarties sudarymo motyvų klausimu nors ir negausi, tačiau tendencinga: paprastai daroma išvada, kad į sutartį neinkorporuoti sandorio sudarymo motyvai nėra sutarties turinio sudedamoji dalis (sutarties sąlyga), todėl teismo netirtina (pavyzdžiui, Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje; Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje). Panašios pozicijos laikomasi ir teisės doktrinoje, kurioje nurodoma, kad svarbus yra ne asmeninis ir subjektyvus nukentėjusiosios šalies interesas, bet interesas, kuris gali būti nustatomas analizuojant sutartį (Chengwei, 2003, p. 120). Kita vertus, nepaisant to, kad tokie kreditoriaus lūkesčiai nėra *expressis verbis* įtvirtinti sutarties sąlygose, jie gali būti numanoma sutarties sąlyga. Apie jas galima spręsti esant atsižvelgiant į sutarties esmę ir tikslą, šalių santykių pobūdį, sąžiningumo ir teisingumo kriterijus (CK 6.196 str. 2 d.).

Taigi, identifikavus kreditoriaus lūkesčius, vertinamas skolininko faktinis sutarties įvykdymas. LAT yra nurodęs, kad kuo didesnis atotrūkis pažadėto ir faktinio įvykdymo, tuo didesnė esminio sutarties pažeidimo tikimybė. Atotrūkis bus maksimalus visiško neįvykdymo atveju (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Pažymėtina, kad nei CK 6.217 str., nei LAT jurisprudencija nepateikia ribos, kurią peržengus toks nustatytas atotrūkis yra lemiantis esminio sutarties pažeidimo konstatavimą. Vertinant, ar kreditorius negavo to, ko tikėjosi iš sutarties, turėtų būti atsižvelgiama ne tik į piniginę neįvykdymo išraišką, lyginant su pagal sutartį gautino įvykdymo suma, tačiau ir į sutarties sąlygų pobūdį, t. y. ar konkrečių sutarties sąlygų pažeidimas iš esmės privedė prie rezultato, kad kreditorius iš esmės negavo to, ko pagrįstai tikėtasi gauti.

Pavyzdžiui, vienoje byloje buvo sprendžiamas pirkėjo vienašalio žodinės gintaro pirkimo-pardavimo sutarties nutraukimo pagrįstumo klausimas. Pirmos instancijos teismas, įvertinęs įrodymų visumą, sprendė, kad esminė šios žodinės sutarties sąlyga buvo ta, kad sutartis bus laikoma tinkamai įvykdyta, jeigu bus nustatyta, kad karoliai yra iš natūraliai susiformavusių Baltijos gintaro gabalų, o ne iš sintetinio, lydyto, presuoto ar kitaip dirbtinai išgauto gintaro. Teismas konstatavo, kad šalys susitarė, jog pirkėjas, gavęs karolius, patikrins jų kokybę, o paaiškėjus aplinkybei, kad gintaras nenatūralus, pardavėjas įsipareigojo atsiimti karolius ir grąžinti už tai pirkėjo sumokėtus pinigus. Pirkėjui atlikus ekspertizę ir nustačius, kad gintaro karoliai yra ne natūralūs, o iš supresuoto gintaro, pirkėjas pareikalavo grąžinti už karolius sumokėtus pinigus, tačiau pardavėjas atsisakė tai padaryti. LAT vertinimu, iš byloje nustatytų faktinių aplinkybių pagrįstai buvo galima daryti išvadą, kad paaiškėję parduoto daikto trūkumai – presuotas, nenatūralus gintaras – nulėmė tai, kad pirkėjas negavo to, ko tikėjosi iš sutarties, ir tai sudarė pakankamą pagrindą

pripažinti sutarties pažeidimą esminiu bei nutraukti sutartį. (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje). Šis LAT precedentas vaizdžiai charakterizuoja pažadėto ir faktinio įvykdymo atotrūkį – pirkėjas tikėjosi gauti sumokėtos kainos vertę atitinkančią prekę (natūralaus gintaro karolius), tuo tarpu gavo iš esmės kokybiškai priešingą prekę – nenatūralaus gintaro karolius, taigi, pirkėjas iš sutarties negavo to, ko tikėjosi.

LAT praktikos analizė leidžia prieiti išvadą, kad tam tikrais atvejais minėtas kriterijus gali būti vertinamas atsižvelgiant ne tik į skolininko, tačiau ir paties kreditoriaus veiksmus, parodančius sutarties pažeidimo vertinimą. Pavyzdžiui, vienoje byloje nuomotojas, atsižvelgdamas į tai, kad nuomininkas buvo skolingas nuomotojui 13 171 EUR už suvartotą elektros energiją, vandenį ir patalpų nuomą, pateikė prašymą padengti įsiskolinimą ir įspėjo, kad to nepadarius, jis vienašališkai nutrauks sutartį. Nepaisant to, kad nuomininkas per nuomotojo nustatytą terminą šio įsiskolinimo nepadengė, sutartis ir pasibaigus šiam įspėjimo terminui buvo toliau vykdoma. Praėjus beveik 8 mėnesiams po įspėjimo termino pasibaigimo, nuomotojas pranešė nuomininkui, kad sutartis yra nutraukiama. Įvertinęs šias aplinkybes, LAT priėjo prie išvados, kad, jeigu nukentėjusioji šalis toleruoja sutarties pažeidimą ilgą laiką, leidžia toliau vykdyti sutartį ir priima iš jos gaunamą naudą, negalima daryti išvados, kad ji negauna to, ką tikėjosi gauti sudarydama sutartį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, manytina, kad tais atvejais, kai kreditorius priima įvykdymą skolininkui net ir iš esmės pažeidus sutartį, tokie kreditoriaus veiksmai nesudaro pagrindo laikyti, kad šis kriterijus yra tenkinamas.

Manytina, aptariamas kriterijus sudaro prielaidas vertinti, ar kreditoriaus teisių pažeidimas, pasireiškęs sutarties pažeidimu, yra proporcingas siekiamai teisių gynybos priemonei – vienašaliam sutarties nutraukimui. Kaip minėta, specifinis ir ypač reikšmingus teisinius ir ekonominius padarinius sukeliantis kreditoriaus pažeistų teisių gynybos būdas gali būti suteikiamas tik savo intensyvumu ir padarinių reikšme išsiskiriančiam sutarties pažeidimui. LAT, be kita ko, yra pažymėjęs, kad kiekvienu ginčo atveju sutarties pažeidimą pripažįstant esminiu, turi būti įvertinta, ar nukentėjusios šalies interesai dėl tokio pažeidimo buvo iš esmės suvaržyti, nes esminį sutarties pažeidimą nulemia tai, ar nukentėjusi šalis negavo daugiausia to, ką pagal sutartį per visą jos terminą pagrįstai tikėjosi gauti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje). Vertinant pažeidimą per šio kriterijaus prizmę, iš esmės turėtų būti prieita prie išvados, kad kreditoriaus interesai yra pažeidžiami didele apimtimi, kad dėl tokio sutarties pažeidimo kreditorius patyrė ypač neigiamus teisinius, ekonominius padarinius. Pagal formuojamą

LAT praktiką vien tik formalus sutarties esminių nuostatų pažeidimas, jeigu neatsiranda neigiamų padarinių (žalos) nukentėjusiai šaliai, paprastai leidžia daryti išvadą, kad esminio sutarties pažeidimo nebuvo, o nukentėjusios šalies rėmimasis tokia aplinkybe vienašališkai nutraukiant sutartį reiškia bandymą įrodyti tariamą ar apsimestinį sutarties nutraukimo pagrindą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje).

Pažymėtina, kad, vertinant, ar kreditorius iš esmės negauna to, ko tikėjosi iš sutarties, alternatyviai būtų galima analizuoti, ar nuostolių atlyginimas nebūtų adekvati ir pakankama nukentėjusiosios šalies interesų apsaugos priemonė. Nuostolių atlyginimas paprastai laikomas universalia kreditoriaus teisių gynybos priemone, suderinama su kitais bendraisiais ar specialiaisiais kreditoriaus teisių gynybos būdais, net kai sutarties pažeidimas yra neesminis ir lengvai pataisomas. Jeigu skolininkui pažeidus sutartį nuostolių atlyginimo institutu iš esmės kompensuojami sutarties netinkamo įvykdymo padariniai, t. y. skolininkui atlyginus nuostolius, kreditorius tokiu būdu iš esmės gauna tai, ko tikėjosi iš sutarties, galima daryti išvadą, kad esminio sutarties pažeidimo nebuvo ir kreditorius neįgyja teisės vienašališkai nutraukti sutarties.

Galiausiai, nustačius, kad kreditorius iš esmės negauna to, ko tikėjosi iš sutarties, būtina vertinti, ar skolininkas nenumatė ir negalėjo protingai numatyti tokio rezultato. Šis numatomumo testas yra ne tik būtina analizuoti sąlyga, tačiau taip pat ir skolininko gynybos priemonė. Remdamasis šia aplinkybe skolininkas gali įrodinėti, kad nėra tenkinami visi būtini kriterijai, reikalingi sutarties pažeidimą kvalifikuoti kaip suteikiantį kreditoriui teisę vienašališkai nutraukti sutartį.

Sutarties pažeidimas plačiąja prasme yra civilinės teisės pažeidimas, sukeliantis civilinę atsakomybę (Mikelėnas, 1996, p. 466). Taigi, vienašalis sutarties nutraukimas dėl esminio jos pažeidimo yra ne kas kita kaip civilinės atsakomybės (plačiąja prasme) realizavimo priemonė. Minėtas rezultato numatomumo kriterijus yra perkeltas iš UNIDROIT principų, kurie grindžiami principine nuostata, kad ne visos gėrybės, kurios yra atimos iš nukentėjusiosios šalies, patenka į sutarties taikymo apimtį ir šalis pažeidėja negali būti atsakinga už žalą, kurios ji niekada sutarties sudarymo metu nenumatė ir nuo kurios ji negalėjo apsidrausti (International Insitute for the Unification of Private Law, 2016, p. 276). Kadangi verslininkui sutartinė civilinė atsakomybė kyla be kaltės, CK 6.258 str. 4 d. numato, kad neįvykdžiusi prievolės įmonė (verslininkas) atsako tik už tuos nuostolius, kuriuos ji *numatė ar galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu kaip tikėtiną prievolės neįvykdymo pasekmę*. Aiškinant CK normas sistemiškai, šalis pažeidėja, kuri nenumatė ir negalėjo numatyti, kad savo elgesiu sukels padarinius, prilygstančius

esminiam sutarties pažeidimui (be kita ko, kad kreditorius iš esmės negaus to, ko tikėjosi sudarant sutartį), negali būti atsakinga ir prieš ją negali būti pasitelkiamas vienašalis sutarties nutraukimas.

Paprastai rezultato numatymo kriterijaus vertinimas savo ruožtu taip pat skirstomas į du etapus. Pirmiausia vertinama, ar sutartį pažeidusi šalis numatė, kad sutarties pažeidimo rezultatas bus toks, kad nukentėjusioji šalis negaus to, ko ji tikėjosi iš sutarties, ir, antra, vertinama, ar toks pat protingas asmuo, esant tapačioms aplinkybėms, būtų numatęs tokį rezultatą (Chengwei, 2003, p. 128). Tai, ar skolininkas galėjo protingai numatyti tokį rezultatą, turėtų būti nustatoma atsižvelgiant į objektyvius kriterijus: skolininko amžių, patyrimą, profesiją, atitinkamos srities reikalų nusimanymą, veikimo tam tikroje srityje trukmę ir pan. Atsižvelgimas į šią aplinkybę sudaro prielaidas objektyvizuoti numatomumo kriterijų. Šio kriterijaus analizę susiaurinus tik iki subjektyvaus kriterijaus, gali kilti grėsmė, kad skolininkas piktnaudžiaus ir niekada nepripažins, kad iš tiesų numatė tokio rezultato atsiradimą. Įrodinėjimo pareiga, kad skolininkas nenumatė, kad kreditorius dėl sutarties pažeidimo iš sutarties iš esmės negaus to, ko tikėjosi, tenka pačiam skolininkui.

Šiame kontekste taip pat svarbu analizuoti, koku metu turi susiformuoti skolininko *numatymas ir galėjimas protingai numatyti* atitinkamą rezultatą: (1) sudarant sutartį, (2) ją vykdam, (3) pažeidus sutartį ir pan. Nei CK 6.217 str. 2 d. 1 p. konstrukcija, nei LAT savo praktikoje tokio laiko momento nenumato ir klausimas lieka atviras. Manytina, atsižvelgiant į Lietuvos CK ypatumus, turėtų būti laikoma, kad skolininkas yra atsakingas tik tuo atveju, jeigu būtent *sutarties sudarymo metu* arba iki tol skolininkas gali numatyti, kad tokiu netinkamu sutarties įvykdymu kreditorius iš esmės negautų to, ko tikėjosi iš sutarties. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į tai, kad CK 6.258 str., reguliuojantis netesybų ir nuostolių numatomumo kriterijų, aiškiai nurodo, kad skolininkas atsako tik už tuos nuostolius, kuriuos ji numatė ar galėjo protingai numatyti sutarties sudarymo metu (paryškinta autoriaus) kaip tikėtiną prievolės neįvykdymo pasekmę. Kaip minėta anksčiau, šių nuostolių (CK 6.258 str. atveju) ir rezultato (CK 6.217 str. 2 d. 1 p. atveju) numatomumo testų paskirtis yra iš esmės ta pati – užtikrinti, kad skolininkas nebūtų atsakingas už tai, už ką nepriėmė jokios atsakomybės sudarydamas sutartį, ir nuo ko negalėjo nei apsaugoti, nei apsidrausti. Atitinkamai, iš to seka, kad šios normos galėtų būti aiškinamos analogiškai. Toks aiškinimas leidžia apsaugoti teisėtus ir pagrįstus skolininko interesus, kurie pagal Lietuvos CK būtų pažeidžiami, jeigu skolininkas turėtų atsakyti už sutarties pažeidimo padarinius, kurių nenumatė sudarydamas sandorį.

3.1.2 COVID-19 pandemijos kontekste

Minėta, kad pirmiausia šis kriterijus reikalauja vertinimo, ar kreditorius iš esmės negauna to, ko tikėjosi iš sutarties, o paskui analizuojama, ar skolininkas tokį rezultatą numatė, galėjo protingai numatyti. Manytina, kad COVID-19 pandemijos reiškiniai pirmosios kriterijaus dalies vertinimui neturi jokios įtakos. Lūkesčių patenkinimo kriterijus yra objektyvus – paprastai lyginamas faktinis sutarties įvykdymas (ar neįvykdymas) su pažadėtuojū ir iš to daroma išvada. Tačiau, tenka pažymėti, kad COVID-19 pandemijos reiškiniai gali turėti tam tikros įtakos vertinant antrąją šio kriterijaus dalį. Manytina, kad sutarties sudarymo metu nenumatytas, bet paskui kilęs COVID-19 ligos protrūkis, taip pat netrukus įvestas karantino režimas ir jo ribojimai lėmė, kad skolininkas sutarties sudarymo metu objektyviai negalėjo numatyti tam tikrų savo veiksmų, pasireiškusių esminiu sutarties pažeidimu, padarinių, t. y. to, kad kreditorius iš esmės negaus to, ko tikėjosi iš sutarties.

Kaip minėta, COVID-19 liga yra koronaviruso, kuris žmogaus organizme iki 2019 m. gruodžio mėn. nebuvo nustatytas, pasekmė. Taigi, iki 2019 m. gruodžio mėn. šalys iš esmės neturėjo jokios informacijos apie šios ligos atsiradimo galimybę. Panašių precedentinių atvejų, į kuriuos atsižvelgdamos šalys sudarytų sutartis, pastaruoju metu taip pat nėra įvykę. Ankstesniame darbo poskyryje buvo prieita prie išvados, kad skolininkas gali būti laikomas atsakingu už tai, kad kreditorius iš sutarties negauna to, ko tikėjosi ją sudarydamas tik tuo atveju, jeigu šią aplinkybę skolininkas numato būtent sutarties sudarymo metu arba iki tol. Todėl labai tikėtina, kad COVID-19 pandemijos reiškiniai ir iš jų sekusių ekonominių bei teisinių sutarties pažeidimo padarinių, įskaitant to, kad pažeidus sutartį kreditoriaus negaus to, ko tikėjosi iš sutarties, nei viena iš šalių sutarties sudarymo metu negalėjo numatyti ar nuspėti, tuo pačiu kontroliuoti ar užkirsti kelio šios rizikos atsiradimui. Kitaip tariant, šalys derino sutarčių sąlygas atsižvelgdamos į tuo metu labiausiai tikėtinus sutarties pažeidimo padarinius, tačiau nenumatydamos ir negalėdamos numatyti, kad tokie padariniai, kurie kils dėl COVID-19 situacijos reiškiniai, sutarties pažeidimo atveju bus žymiai sunkesni arba absoliučiai kitokie nei tie, kurie kiltų esant įprastinėms sąlygoms, buvusioms sutarties sudarymo metu. Siekiant iliustruoti tai, kas išdėstyta aukščiau, gali būti remiamasi tokia hipotetine situacija:

A yra medicininių veido apsaugos priemonių (toliau – priemonės) gamintojas ir platintojas. A veiklos išskirtinumas yra tas, kad A pagal su klientais (ligoninėmis) sudarytas sutartis yra įsipareigojęs, atsižvelgiant į klientų sunaudojamus priemonių kiekius, palaikyti stabilų priemonių kiekį savo klientų sandėliuose. Nors įprastinėmis sąlygomis klientai kiekvieną mėnesį sunaudoja iš esmės pastovų kiekį priemonių, siekdamas maksimaliai patenkinti ir atliepti

savo klientų poreikius, A sudaro rangos sutartį su B (informacines technologijas kuriančia įmone) dėl programinio įrankio, leidžiančio automatiškai sekti klientų sandėliuose esančių priemonių likučius. B pagaminus programinį įrankį, A atsisakė kelių vadybininkų, nuolat sekusių sandėliuose esančius priemonių kiekius, paslaugų ir nustatydamas klientų poreikius, rėmėsi tik programinės įrangos apibendrinamais duomenimis. Dėl COVID-19 ligos protrūkio ypač padaugėjus pacientų klientų ligoninėse, priemonės poreikis išaugo net 20 kartų, tačiau rangovui įdiegus šios programinės įrangos atnaujinimus, dėl programavimo klaidos, už kurių atsakingas yra B, buvo pakeistas algoritmas, skaičiuojantis klientų poreikį. Tokiu būdu A nepagamino ir nepateikė savo klientams beveik 80 proc. jų užsakymo poreikio ir pažeidė savo įsipareigojimus.

Aukščiau pateikta hipotetinė situacija vaizdžiai iliustruoja, kad nesant COVID-19 situacijos, įprastiniai padariniai, būtent kuriuos numatė ir galėjo numatyti B sutarties su A sudarymo metu, būtų ženkliai lengvesni. Net ir sugedus algoritmui, A įprastinėmis sąlygomis galėtų numatyti, kokį kiekį priemonių reikia pristatyti savo klientams (kadangi poreikis įprastomis sąlygomis yra beveik vienodas), tokiu būdu išvengdama didelių praradimų. Tačiau dėl COVID-19 ligos protrūkio ženkliai išaugus kaukių poreikiui, A neturi galimybės nustatyti tokio išaugusio poreikio, atitinkamai, toks sutarties pažeidimas sukelia sunkius padarinius, kurie esant įprastoms sąlygoms, būtų numatyti, ir kurių galimai būtų išvengta.

Atsižvelgiant į tai, darytina išvada, kad vertinant, ar skolininkas numatė arba galėjo numatyti tai, kad kreditorius iš esmės negaus to, ko tikėjosi iš sutarties, reikėtų atsižvelgti į tai, ar konkretūs sutarties pažeidimo padariniai nėra iš esmės nulemti COVID-19 pandemijos reiškinių. Jeigu įprastinėms sąlygomis rezultatas būtų kardinaliai kitoks nei esant COVID-19 situacijai, atsižvelgus į visas konkrečias situacijos aplinkybes, galima daryti pirminę prielaidą, kad tokio rezultato skolininkas nenumatė ir negalėjo numatyti, kadangi COVID-19 situacijos reiškiniai ir jų įtaka teisiniams santykiams sutarties sudarymo metu nebuvo žinomi.

3.2. Griežto sutarties sąlygų laikymosi būtinybės kriterijus (CK 6.217 str. 2 d. 2 p.)

CK 6.217 str. 2 d. 2 p. numato, kad nustatant, ar sutarties pažeidimas yra esminis, ar ne, turi būti atsižvelgiama į tai, ar pagal sutarties esmę griežtas prievolės sąlygų laikymasis turi esminės reikšmės.

3.2.1. Iki COVID-19 pandemijos

Kaip nurodoma doktrinoje, šiuo kriterijumi analizuojamas ne faktinis sutarties neįvykdymo sunkumas, bet sutartinės prievolės, kurios laikymasis gali turėti esminę reikšmę, pobūdis (International Institute for the Unification of Private Law, 2016, p. 255). Taigi, lyginant su pirmuoju kriterijumi, galima aiškiai atskirti, kad jeigu pirmojo kriterijaus (CK 6.217 str. 2 d. 1 p.) nagrinėjimo objektas yra pats sutarties pažeidimas, tai aptariamojo – sutartinės prievolės ir jos sąlygų prigimtis, pobūdis.

LAT yra nurodęs, kad sprendžiant, ar pagal sutarties esmę griežtas prievolės sąlygų laikymasis turi esminę reikšmę, vertintina, ar konkrečios sutarties sąlygos neįvykdymas nulems kreditoriaus intereso dėl prievolės egzistavimo praradimą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje). Šio kriterijaus svarba pasireiškia tuo, kad kreditoriaus intereso dėl prievolės egzistavimo praradimas sukuria galimybę taikyti išskirtinį kreditoriaus teisių gynybos būdą – vienašalį sutarties nutraukimą¹⁹, kuris nebūdingas mažesnio intensyvumo sutarties pažeidimams.

Manytina, kad vertinant šį kriterijų, turėtų būti atsižvelgiama tiek į sutarties sudarymo aplinkybes (pavyzdžiui, generaliniam rangovui, kuris yra atsakingas už pasitelktus subrangovus prieš užsakovą (CK 6.650 str. 2 ir 3 d.) yra itin svarbu, kad subrangovai veiktų griežtai pagal sutartas subrangos sutarties nuostatas), tiek ir į sutarties vykdymo aplinkybes (pavyzdžiui, skolininkui net nežymiai nukrypstant nuo sutartyje numatytų sąlygų, kreditorius skolininkui teikia įspėjimus, nuolat ragina vykdyti sutartį joje numatyta tvarka, perspėja apie galimą vienašalį sutarties nutraukimą). Tarp šalių kilus ginčui, teismas turėtų taikyti reikalingus sutarčių aiškinimo metodus (CK 6.193 str.), aiškintis šalių ketinimus, nagrinėti šalių elgesį, sutarties vykdymo praktiką, kadangi tai gali atskleisti šalių požiūrį į griežto sutarties sąlygų laikymosi būtinybę.

Tai, kad sutarties sąlygų griežtas laikymasis turi esminę reikšmę, gali būti akivaizdu iš to, kad šalys taip yra numačiusios sutartyje (pavyzdžiui, šalys gali susitarti, kad savalaikis prekių pristatymas turi esminę reikšmę pirkėjui), taip pat tai gali būti numatoma atsižvelgiant į sutarties esmę ir jos reikšmę kreditoriui arba kitam naudos gavėjui. Pavyzdžiui, vienoje byloje LAT pažymėjo, kad išlaikymo iki gyvos galvos sutartis išsiskiria socialine reikšme. Pagal šią sutartį rentos gavėjas įgyja teisę gauti reikiamas paslaugas ir priemones būtiniausiems, gyvybiškai svarbiems poreikiams tenkinti. Kadangi rentos gavėjo būtiniausių poreikių tenkinimas priklauso nuo tinkamo sutarties vykdymo, todėl griežtas sutarties sąlygų laikymasis yra labai svarbus. Esant blogai rentos gavėjo sveikatos būklei ar

¹⁹ Detaliau šiuo aspektu vienašalio sutarties nutraukimo galimybė analizuojama šio darbo 4 skyriuje grindžiant vienašalį sutarties nutraukimą filosofinėmis sutarčių teorijomis.

turtinei padėčiai, laiku nepatenkinus jo poreikio gauti reikiamą materialinę paramą ar paslaugas, rentos gavėjo interesams gali būti padaryta didelė žala, todėl tuo konkrečiu atveju tai būtų sutarties pažeidimas iš esmės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje). Panašiai, atsižvelgdamas į sutarties esmę, ir siekdamas apsaugoti sutarties naudos gavėjų, kaip labiau pažeidžiamų asmenų interesus, LAT pasisakė kitoje byloje, kurioje Ukmergės rajono savivaldybė su investuotojais bei operatoriais sudarė šilumos ūkių modernizavimo ir renovacijos sutartį. Ukmergės rajono savivaldybė vienašališkai nutraukė šią sutartį, motyvuodama šį nutraukimą tuo, kad operatorius netinkamai vykdė sutartinius įsipareigojimus ir taip ją iš esmės pažeidė. Kasacinis teismas nurodė, kad yra būtina atsižvelgti į šios sutarties specifiką (šilumos tiekimo organizavimas yra viena iš savarankiškų – Konstitucijos ir įstatymų nustatytų – savivaldybės funkcijų), taip pat į tai, kad vykdant sutartį buvo reikšmingas viešas Ukmergės rajono vartotojų interesas, todėl sutarties sąlygų griežtas laikymasis yra pagrindas užtikrinti šios tęstinio pobūdžio sutarties vykdymą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje).

Griežto sutarties sąlygų laikymosi tam tikrais atvejais gali reikalauti ir verslo specifiška. Pavyzdžiui, pagal LAT praktiką finansų sistemos stabilumas yra viešasis interesas, o griežtas paskolos sąlygų laikymasis, atsižvelgiant į kreditavimo verslo specifiką, turi esminę reikšmę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje).

Teismų praktikoje griežtas sąlygų laikymasis siejamas ir su šalių tarpusavio santykių pobūdžiu. LAT yra pažymėjusi, kad jungtinės veiklos sutartis yra fiduciarinė, didžiausio tarpusavio pasitikėjimo principu (lot. *uberrimae fidei*) grindžiama sutartis. Vykdydamos jungtinės veiklos sutartį šalys (partneriai) saistomos tarpusavio pasitikėjimo pagrindu prisiimtų įsipareigojimų, kuriuos turi vykdyti laikydamosi, be kita ko, viena kitos interesų (partnerių tarpusavio fiduciarinės pareigos). Taigi, griežtas šios sutarties sąlygų laikymasis pagal sutarties fiduciarinį pobūdį ir joje išdėstytas sąlygas, kurioms svarbą suteikia šalys, turi esminę reikšmę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje).

Manytina, kad be aukščiau išvardytų atvejų, griežtas prievolės, kylančios iš sutarties sąlygų laikymasis yra priskirtinas profesionalių paslaugų teikėjams (profesionalams, verslininkams), kuriems Lietuvos CK nustato aukštesnį teisėto elgesio standartą.

3.2.2 COVID-19 pandemijos kontekste

Viena vertus, kaip analizuota ankstesniame skyriuje, ar griežtas prievolės sąlygų laikymasis turi esminės reikšmės, nustatoma atsižvelgiant į sutarties pobūdį, jos esmę ir reikšmę

šalims, taip pat į šalių santykių pobūdį (pavyzdžiui, fiduciarinis) ir pan. Šioms aplinkybėms COVID-19 pandemijos reiškiniai poveikio, galima teigti, nedaro, kadangi jos paprastai būna susiformavusios jau sutarties sudarymo metu ir atsiradus COVID-19 pandemijai paprastai neturėtų kisti.

Kita vertus, taip pat buvo prieita prie išvados, kad tai, ar sutarties sąlygų griežtas laikymasis turi esminę reikšmę, galima spręsti ir iš sutarties vykdymo aplinkybių. Autoriaus nuomone, griežto sutarties nuostatų laikymosi kriterijus turėtų būti vertinamas atsižvelgiant į šalių elgesį COVID-19 pandemijos kontekste. Praktika rodo, kad prasidėjus COVID-19 pandemijai, šalys susiduria su tam tikromis kliūtėmis, kurios dažniausiai yra nulemtos COVID-19 ligos valdymo priemonių. Pavyzdžiui, dėl nustatytų judėjimo per sieną ir šalies viduje sąlygų pardavėjui tampa neįmanoma laiku pristatyti prekių pirkėjui, arba negalėdamas vykdyti savo veiklos nuomojamoje patalpoje, nuomininkas negauna pajamų, reikalingų nuomos kaštams padengti ir todėl negali laiku mokėti nuomos mokesčių ir pan. COVID-19 pandemijos kontekste reikšminga aplinkybė, vertinant, ar griežtas prievolės sąlygų laikymasis turi esminę reikšmę, turėtų būti kreditoriaus reakcija į iš tokių aplinkybių sekusį skolininko sutarties pažeidimą. Tuo atveju, jeigu kreditorius, atsižvelgdamas į pradėtus taikyti karantino režimo apribojimus, toleruoja tam tikrą skolininko nukrypimą nuo sutartų sutarties sąlygų, manytina, praėjus kiek laiko, kreditorius negalėtų pagrįsti, kad griežtas prievolės sąlygų laikymasis COVID-19 pandemijos kontekste turi esminę reikšmę kreditoriui. Manytina, kad priešinga pozicija leistų kreditoriui piktnaudžiauti savo teisėmis, būtų nesąžininga skolininko atžvilgiu, kadangi atsižvelgdamas į kreditoriaus pirminį elgesį skolininkas gali susidaryti pagrįstą lūkestį (kuris COVID-19 pandemijos laikotarpiu įgauna esminę reikšmę), kad kreditorius vienašališkai nenutrauks sutarties.

3.3. Skolininko kaltės kriterijus (CK 6.217 str. 2 d. 3 p.)

CK 6.217 str. 2 d. 3 p. numato, kad nustatant, ar sutarties pažeidimas yra esminis, ar ne, turi būti atsižvelgiama į tai, ar prievolė neįvykdyta tyčia ar dėl didelio neatsargumo.

3.3.1. Iki COVID-19 pandemijos

Pažymėtina, kad šis kriterijus nepagrįstai LAT praktikoje didesnio dėmesio nesusilaukė. Paprastai abstrakčiai ir šabloniškai nurodoma, kad sprendžiant, ar prievolė neįvykdyta tyčia, ar dėl didelio neatsargumo, būtina analizuoti pažeidėjo kaltės formą pagal bendrąsias civilinės atsakomybės nuostatas ir nuspręsti, ar pažeidėjo kaltė didelė ir, jei didelė, ar tyčia. Kuo kaltė didesnė, tuo nukentėjusios šalies pagrįstas interesas tęsti sutartinius santykius yra mažesnis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Vis dėlto, cituotas LAT išaiškinimas vertingas tuo, kad išaiškina dviprasmišką tyčios ir

didelio neatsargumo santykį. Dviprasmiškumas, darbo autoriaus vertinimu, pasireiškia tuo, kad šias kaltės formas skiriantis jungtukas „ar“ šį punktą analizuojant lingvistiškai, tarytum leistų manyti, kad: arba (1) tik tyčios, o ne didelio atsargumo atveju gali būti konstatuojamas esminio sutarties pažeidimo buvimas, arba (2) tyčia ir didelis neatsargumas yra lygiaverčiai ir abu teikiantys pagrindą konstatuoti, kad CK 6.217 str. 2 d. 4 p. kriterijus yra tenkinamas. Visgi vadovaujantis minėta LAT praktika prieinama prie kitos išvados – kuo sunkesnė skolininko kaltės forma, tuo kreditoriaus teisė vienašališkai nutraukti sutartį dėl esminio jos pažeidimo yra akivaizdesnė. Todėl pritaria T. Chochrin pozicijai, kad tyčios atveju nukentėjusiajai šaliai turėtų būti taikomas žemesnis standartas leisti nutraukti sutartį dėl esminio pažeidimo negu didelio neatsargumo atveju (Chochrin, 2019, p. 360). Be to, pažymėtina, kad šiame kriterijuje nėra minima Lietuvos civilinėje teisėje žinoma paprasto neatsargumo kaltės forma, tuo tarpu UNIDROIT 7.3.1 str. 2 d. (c) p. išskiria tyčią ir neatsargumą (t.y. neatsargumas apima tiek didelį, tiek paprastą). Manytina, kad ši aplinkybė išreiškia įstatymų rengėjų vertinimą, kad griežtesnių rūpestingumo ir atidumo taisyklių pažeidimas neturėtų būti laikomas pakankamas esminio sutarties pažeidimo konstatavimui.

Bendrai analizuojant skolininko kaltės kriterijų, galima prieiti išvadą, kad iš esmės skolininko kaltė savarankiškos ar išskirtinės teisinės reikšmės kvalifikuojant sutarties pažeidimą kaip esminį neturi, t. y. nustatant kaltės formą yra aiškinamasis skolininko santykis su sutarties pažeidimu, tačiau tokio santykio pobūdis pats savaime neleidžia kvalifikuoti pažeidimo, kadangi kaltės forma neatskleidžia pažeidimo pobūdžio ar padarinių, kurių vertinimas ir turėtų nulemti pažeidimo kvalifikavimą esminiu. Manytina, kad šio kriterijaus (kaltės formos) nustatymo paskirtis veikiau yra pagalbinė, padedanti atskleisti kitų kriterijų esmę, tiksliau „išmatuoti“ pažeidimo mastą. Pavyzdžiui, tai, kad skolininkas sutartį pažeidė tyčia, gali duoti pagrindą nukentėjusiajai šaliai nesitikėti, kad sutartis bus įvykdyta ateityje (CK 6.217 str. 2 d. 4 p.), arba jeigu esminis sutarties pažeidimas atliktas dėl neatsargumo, egzistuoja didesnė tikimybė, kad skolininkas nenumatė ir negalėjo numanyti tokio rezultato (CK 6.217 str. 2 d. 1 p.) ir pan. Todėl, manytina, kad neatsitiktinai DCFR III. – 3:502 str. 2 d. (b) p. kaltės kriterijus yra nurodomas kartu su kreditoriaus pasitikėjimo tolimesniu skolininko vykdymu kriterijumi – šie kriterijai yra tarpusavyje glaudžiai susiję. Tais atvejais, kai skolininkas neveikė tyčia, t.y. sąmoningai nesiekė esminio sutarties pažeidimo padarinių, o jie atsirado dėl kreditoriaus neatsargumo, pavyzdžiui, žmogiškos klaidos, *favor contractus* principas, kartu įvertinus sutarties pažeidimo padarinius, sunkumą, tolimesnį kreditoriaus suinteresuotumą sutarties įvykdymu, reikalautų apsvarstyti alternatyvių kreditoriaus teisių gynybos būdų taikymą,

pavyzdžiui, papildomo termino nustatymą (CK 6.209 str.). Be to, tai, kad skolininkas sąmoningai nesiekė esminio sutarties pažeidimo, gali reikšti, kad jis yra suinteresuotas ištaisyti savo įvykdymo trūkumus ir toliau tinkamai vykdyti sutartį (ypač kai sutartis yra ilgalaikė).

3.3.2 COVID-19 pandemijos kontekste

Pirmiausia, siekiant tinkamai įvertinti COVID-19 pandemijos reiškinių įtaką esminio sutarties pažeidimo kriterijų vertinimui, reikėtų atriboti du kaltės kaip teisinės kategorijos aspektus. Viena vertus, kaltė yra suprantama kaip vienas iš elementų, būtinų nepateisinamo sutarties pažeidimo faktui konstatuoti, antra vertus, kaltė gali būti suvokiama kaip esminį sutarties pažeidimą kvalifikuojantis kriterijus.

Pirmuoju atveju klausdami, ar skolininkas yra kaltas, atsakome į klausimą, ar galima pripažinti, kad skolininkas pažeidė sutartį ir turi būti atsakingas už tokio pažeidimo padarinius. Šiame etape nei kaltės forma, nei rūšis paprastai neturėtų būti nustatinėjami, kadangi tai aktualu tik taikant sankcijas už sutarties pažeidimą, o pačiam sutarties pažeidimo faktui konstatuoti pakanka kaltės (ta prasme, kokia ji suprantama kaip civilinės atsakomybės sąlyga) egzistavimo. Antruoju atveju kaltė suvokiama kaip esminį sutarties pažeidimą kvalifikuojantis kriterijus – šiuo atveju analizuodami skolininko kaltę, atsakome į klausimą, ar sutarties pažeidimas yra esminis. Šiame kaltės nustatymo etape yra svarbu nustatyti skolininko kaltės formą ir rūšį, kadangi sprendžiamas pažeidimo pripažinimo esminiu klausimas. Tokiu būdu skolininkui yra taikoma civilinė atsakomybė plačiąją prasme, pasireiškianti kreditoriaus galimybe pasinaudoti vienašaliu sutarties nutraukimu.

Pirmajame šio darbo skyriuje buvo prieita prie išvados, kad COVID-19 liga ir karantino režimas potencialiai gali būti pripažįstami nenugalimos jėgos aplinkybėmis. Minėtu atveju būtų pagrindas pripažinti, kad sutarties pažeidimas yra nulemtas ne skolininko kaltės (netaikoma skolininko kaltės prezumpcija), o nenugalimos jėgos aplinkybių egzistavimas pateisina skolininko sutarties pažeidimą. Vadinasi, nesant skolininko kaltės, nėra pagrindo nustatinėti jos formos ar rūšies kaip to reikalauja CK 6.217 str. 2 d. 3 p. Nenugalimos jėgos aplinkybių nulemtas sutarties pažeidimas neturėtų būti pripažįstamas esminiu, kadangi CK 6.217 str. 2 d. 3 p. kriterijus nebus tenkinamas, t. y. nebus galima konstatuoti nei skolininko tyčios, nei didelio neatsargumo. Tokia išvada grindžiama ir tuo, kad pagal LAT praktiką sutarties neįvykdymo reikšmei nustatyti turi būti analizuojami visi CK 6.217 straipsnio 2 dalyje išvardyti kriterijai, o ne vienas jų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, konstatuojant buvus esminį sutarties pažeidimą, visi kriterijai turėtų būti pripažįstami, kaip

atspindintys faktinį sutarties pažeidimą, tačiau nenugalimos jėgos aplinkybių egzistavimas eliminuoja CK 6.217 str. 2 d. 3 p. kriterijaus tenkinimo galimybę.

Lietuvos CK įtvirtina objektyviąją kaltės sampratą (CK 6.248 str. 3 d.), pagal kurią vertinamas asmens elgesys remiantis apdairaus, rūpestingo, atidaus (*bonus pater familias*) elgesio standartu. Jeigu atitinkamas žmogus **tokioje pat situacijoje** (paryškinta autoriaus) būtų pasielgęs kitaip ir žalos išvengęs, žalos padaręs asmuo yra kaltas (Mikelėnas, 2003, p. 340). Taigi, nustatinėjant kaltę, yra svarbu, be kita ko, įvertinti atitinkamą situaciją ir jos pobūdį. Vertinant šiuo aspektu, nepriklausomai nuo to, ar sutartis pažeista dėl COVID-19 situacijos reiškinių, kurie yra nenugalima jėga, ypatingos COVID-19 situacijos aplinkybės gali lemti poreikį lanksčiau vertinti skolininko kaltės standartą. Teisę taikantis subjektas turėtų atsižvelgti į tai, kad net ir maksimalius profesionalumo standartus atitinkantis skolininkas gali padaryti klaidų, kurios COVID-19 situacijos kontekste būtų nulemtos ne nerūpestingumo ar neapdairumo, tačiau sudėtingos, ekstraordinarinės ir beprecedentės situacijos aplinkybių. Praktika rodo, kad šių reiškinių atsiradimas abiem šalims yra nenumatytas, taip pat sunku nustatyti, kaip šalys turėtų pasidalinti jų atsiradimo riziką. Šalys turi ribotas galimybes prognozuoti ne tik pačios situacijos, tačiau ir savo daromų veiksmų, susijusių su sutarties vykdymu, rezultata. Kiek tai susiję su rizikos pasidalijimu, LAT praktikos analizė rodo, kad teismai yra linkę panašias rizikas priskirti skolininko atsakomybei, argumentuojant tuo, kad skolininkas privalo ypač apdairiai prisiimti sutartinius įsipareigojimus bei įvertinti savo pajėgumą juos vykdyti. Vis dėlto, jeigu tokia pozicija yra pakankamai pagrįsta ordinarinių situacijų kontekste, manytina, kad COVID-19 situacijos kontekste turėtų būti ieškoma protingo balanso tarp išbalansuotų skolininko ir kreditoriaus interesų. Kaip minėta, ją užtikrinti padėtų lankstesnis skolininko kaltės vertinimas. Tokio lankstumo poreikis akivaizdus, kadangi priešingu atveju kyla rizika, kad civilinių santykių dalyviai vengs prisiimti bent kiek rizikingesnius sutartinius įsipareigojimus, ko rezultate būtų slopinama civilinė apyvarta, ekonominis augimas, kuris COVID-19 situacijoje yra sumenkęs.

Atsižvelgiant į tai, kas išdėstyta, darytina išvada, kad COVID-19 pandemijos reiškinių įtaka sutarties pažeidimui gali lemti skolininko kaltės nebuvimą, todėl jiems egzistuojant neturėtų būti tenkinamas skolininko kaltės kriterijus (CK 6.217 str. 2 d. 3 p.), charakterizuojantis esminį sutarties pažeidimą, o sutarties pažeidimas tokiu atveju negali būti vertinamas kaip esminis.

3.4. Prarasto pasitikėjimo kriterijus (CK 6.217 str. 2 d. 4 p.)

CK 6.217 str. 2 d. 4 p. reikalauja nustatyti, ar neįvykdymas duoda pagrindą nukentėjusiajai šaliai nesitikėti, kad sutartis bus įvykdyta ateityje.

3.4.1. Iki COVID-19 pandemijos

Panašiai kaip ir skolininko kaltės kriterijaus, šio kriterijaus taikymas turėtų būti susijęs su teisiniu vienašalio sutarties nutraukimo proporcingumo vertinimu, tačiau iš kreditoriaus perspektyvos. Jeigu kaltės kriterijus gali padėti nustatyti, ar skolininkas turi interesą toliau vykdyti sutartį, tai aptariamasis kriterijus iš esmės turėtų atsakyti į klausimą, ar kreditoriui nebūtų perkeliama per didelė rizika, susijusi su tuo, kad tęsiant sutartinius teisinius santykius skolininkas ir toliau gali pažeidinėti sutartį. Jeigu nėra pagrindo manyti, kad sutartis bus įvykdyta ateityje, tai nėra priežasties bekompromisiškai taikyti sutarčių privalomumo principą ir šalis versti toliau vykdyti neperspektyvią sutartį, kurios rezultatas ir tikslas nebus pasiektas. Tokiu būdu, sistemiškai analizuojant tiek kaltės, tiek prarasto pasitikėjimo kriterijų, sudaromos prielaidos spręsti dėl vienašalio sutarties nutraukimo tikslingumo ir efektyvumo derinant priešingus šalių interesus.

Teisės doktrinoje (Chochrin, 2019, p. 96) buvo keliamas klausimas, ar aptariamasis kriterijus taikytinas tik tęstinio vykdymo sutartims, ir, jeigu prieinama prie išvados, kad šis kriterijus taikytinas ir vienkartinio įvykdymo sutartims, koks šio kriterijaus santykis su iš anksto numatomu esminiu sutarties pažeidimu. Šio darbo autorius priėjo prie kiek kitokių išvadų nei šiuos klausimus analizavęs T. Chochrin, kurio teigimu, šis kriterijus taikytinas ir tęstinio, ir vienkartinio vykdymo sutartims. Manytina, šis kriterijus labiau taikytinas tęstinio vykdymo sutartims. Jeigu sutartis yra vienkartinio įvykdymo, ir suėjus jos terminui ji nėra įvykdoma, nevisai aišku, kokio tolimesnio sutarties įvykdymo galėtų tikėtis kreditorius, t. y. kas (koks tolimesnis įvykdymas) būtų šio kriterijaus vertinimo objektas. Galimai, T. Chochrin prie tokios išvados priėjo todėl, kad vertinimo objektu laikė skolininko sutarties pažeidimo ištaisymą, t. y. vertino, ar yra pagrindas manyti, kad skolininkas įvykdys savo neįvykdytus (netinkamai įvykdytus įsipareigojimus). Tačiau šio kriterijaus vertinimo objektas turėtų būti sutartyje numatytas įvykdymas, o ne jo ištaisymas ir kilus ginčui teismas turėtų vertinti, ar skolininkas toliau vykdys jam priklausančius sutartinius įsipareigojimus (pavyzdžiui, pristatys likusias krovinių partijas), o ne ar tikėtina, kad ištaisys savo sutarties pažeidimus. Pastaroji aplinkybė turėtų būti analizuojama vertinant įvykdymo trūkumų pašalinimo (CK 6.208 str.), papildomo termino sutarčiai įvykdyti (CK 6.209 str.) institutų taikymo tikslingumą ir galimumą, tačiau ne vienašalio sutarties nutraukimo.

Pažymėtina, kad šis kriterijus ypač aktualus tais atvejais, kai šalių sutartiniai santykiai yra grindžiami aukštu bendradarbiavimo ir pasitikėjimo standartu, fiduciarinėmis pareigomis. Pavyzdžiui, LAT yra nurodęs, kad bendradarbiavimo pareigos, vykdant jungtinės veiklos sutartį, nesilaikymas, taip pat kiti sutarties pažeidimai, dėl kurių šalis

prarado pasitikėjimą partneriu, pripažintini esminiu pažeidimu, nes toks neįvykdymas duoda pagrindą nukentėjusiai šaliai nesitikėti, kad sutartis bus įvykdyta ateityje (CK 6.217 str. 2 d. 4 p.; 6.980 str. 1 d. 1 p.) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje). Pasitikėjimo santykiais grįstos sutarties pažeidimas iš esmės sukuria prielaidas pagrįsti vienašalio sutarties nutraukimo teisę, kadangi vien pasitikėjimo tolimesniu skolininko sutarties vykdymu sugriovimas apskritai gali nulemti kreditoriaus intereso tolimesniam vykdymui praradimą, t. y. situaciją, kai kreditorius ne tik nebesitiki, tačiau taip pat ir nebenori tęsti tokių sutartinių santykių.

Išvada, kad nėra pagrindo tikėtis, jog sutartis bus toliau tinkamai vykdoma, gali būti daroma tiek atsižvelgiant į aiškiai išreikštą skolininko valią, pavyzdžiui, kai skolininkas aiškiai nurodys, kad neketina arba nepajėgs toliau vykdyti sutarties, tiek atsižvelgiant į konkrečias situacijos aplinkybes, iš kurių netiesiogiai galima nustatyti skolininko valią. Šios aplinkybės gali būti susijusios tiek su ankstesniais skolininko veiksmais ir elgesiu, tiek su sutarties vienašalio nutraukimo metu objektyviai egzistuojančiomis aplinkybėmis. Pavyzdžiui, vienoje byloje nustatyta, kad 1994 metais Nacionalinė žemės tarnyba ir privatus juridinis asmuo 99 metų terminui sudarė kelias valstybinės žemės sklypų nuomos sutartis, taip pat jose numatė šių sutarčių tikslą – gyvenamiesiems namams su įvairaus profilio aptarnavimo įmonėmis statyti, gamybinei, ūkinei, komercinei veiklai plėtoti. 2013 metais (t. y. praėjus beveik 20 metų nuo sutarties sudarymo) Nacionalinei žemės tarnybai atlikus naudojimo ir ribų patikrinimą, nustatyta, kad minėtame žemės sklype naujų statinių nėra, auga savaiminiai lapuočių medžiai, yra apdegusių ir sugriuvusių pastatų. Be to, nuomininkas prarado ir nuosavybės teisę į šiuose sklypuose valdomus statinius. Atsižvelgęs į šias aplinkybes, LAT konstatavo, kad tokie nuomininko veiksmai nesudarė pagrindo tikėtis, kad situacija ateityje pasikeis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje).

LAT savo jurisprudencijoje yra nurodęs, kad nagrinėjant šį kriterijų būtina nustatyti, ar sutartį pažeidusi šalis elgiasi pasyviai dėl prisiimtų įsipareigojimų vykdymo, taip pat ar net ir su geriausiais ketinimais ji iš viso pajėgi sutartį įvykdyti (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, vertintina ne tik, ar yra tikėtina, kad skolininkas vykdys sutartį (bus aktyvus), tačiau taip pat ir tai, ar apskritai tolimesnis vykdymas skolininkui yra subjektyviai ir objektyviai įmanomas. Šiuo atveju skolininkas, teigdamas priešingai, t. y. įrodinėdamas, kad ketina vykdyti sutartį, ir reikalaudamas kreditoriaus tęsti jos vykdymą, turėtų pagrįsti tokias savo finansines ar kitokias galimybes. Pavyzdžiui, tarp kredito davėjo ir kredito gavėjo kilus ginčui dėl vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio sutarties pažeidimo teisėtumo, bylą nagrinėję

teismai nustatė, kad pats ieškovas pripažino, jog dėl nepalankios situacijos (nugaros traumos, sutuoktinės motinos ligos, o vėliau – mirties) netinkamai vykdė kredito sutarties sąlygas. Reikalaujamas tęsti sutarties vykdymą, ieškovas nurodė, kad šiuo metu dirba ir gauna pastovias pajamas. Tačiau teisėjų kolegija pažymėjo, kad ieškovas nepateikė į bylą jokių įrodymų, kurie patvirtintų, kad jis yra mokus ir turi galimybę toliau tinkamai tęsti savo sutartinių prievolių vykdymą (pvz., darbo santykius ir gaunamo darbo užmokesčio dydį patvirtinančius dokumentus) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, skolininko finansinių ar kitokių galimybių vykdyti kredito sutartį nebuvimas iš esmės duoda pagrindą nukentėjusiajai šaliai nesitikėti, kad sutartis bus įvykdyta ateityje.

3.4.2 COVID-19 pandemijos kontekste

Ankstesnėje šio darbo dalyje buvo aptarta, kad kvalifikuojant sutarties pažeidimą remiantis šiuo kriterijumi sprendžiama, ar kreditoriui, nebūtų perkeliama per didelė nuostolių atsiradimo rizika, susijusi su tuo, kad tęsiant sutartinius teisinius santykius skolininkas ir toliau gali pažeidinėti sutartį. Manytina, kad tuo atveju, kai COVID-19 pandemijos reiškiniai turėjo įtakos skolininko sutarties pažeidimui, tolimesnio sutarties nevykdymo tikimybė, o tuo pačiu ir kreditoriaus nuostolių atsiradimo rizika ženkliai išauga, todėl, atitinkamai, šio kriterijaus reikšmė COVID-19 pandemijos kontekste tampa ypač svarbi. Manytina, šio kriterijaus kontekste turėtų būti vertinamas ne tik pažeidimas, jo mastas ir sunkumas, tačiau taip pat sutarties pažeidimo priežastys ir jį nulėmę veiksniai. Kitaip tariant, analizuojant šį kriterijų, turėtų būti vertinami ir skolininko sutartinių įsipareigojimų vykdymui įtaką darantys COVID-19 situacijos reiškiniai ir jų pobūdis, numatoma trukmė, jų valdymo ir kontrolės galimybės, tolimesnė įtaka tinkamam sutarties vykdymui. Kuo COVID-19 reiškiniai ilgiau trunkantys ir kuo didesnę poveikį daro sutarties vykdymui, tuo didesnė tikimybė, kad šis kriterijus bus tenkinamas.

Vis dėlto, tai, ar yra pagrindo nukentėjusiajai šaliai nesitikėti, kad sutartis bus įvykdyta ateityje, daugiausia priklausys nuo paties skolininko valios ir ją išreiškiančių aplinkybių. Šiuo atveju svarbu įvertinti, ar skolininkas elgiasi pasyviai prisiimtų įsipareigojimų atžvilgiu, ar visgi siekia švelninti COVID-19 reiškinų įtaką sutarties vykdymui ir maksimalia apimtimi vykdyti sutartį. Išdėstyta minčiai paaiškinti, gali būti pasitelkiama tokia hipotetinė situacija:

2018 m. tarp nuomotojo (prekybos centro patalpų savininko) ir nuomininko buvo sudaryta komercinių patalpų nuomos sutartis. Šalys sutarė, kad nuomininkas patalpose turės teisę vykdyti tik prekybinę veiklą. 2020 m. kovo 16 d. įsigaliojo karantino režimo ribojimas, pagal kurį draudžiama

parduotuvių, prekybos ir (arba) pramogų centrų <...> veikla, tačiau minėtas draudimas netaikomas internetinei prekybai ir kai prekės pristatomos fiziniams ir juridiniams asmenims ar atsiimamos atsiėmimo punktuose, laikantis higienos reikalavimų. Įvedus karantino režimą, nuomininkui tapo sunku vykdyti savo sutartinę pareigą mokėti nuomos mokesį, kadangi patalpose nuomininkas iš esmės nebegalėjo vykdyti savo įprastos prekybinės veiklos ir todėl patalpos nebegeneravo apyvartinių lėšų, kuriomis buvo dengiami nuomos kaštai, todėl nuomininkas praėjus 1 mėnesiui nuo minėto karantino režimo ribojimo įsigaliojimo, nustojo mokėti nuomos mokesį.

Egzistuojant aukščiau išdėstytoms aplinkybėms, svarbu įvertinti, kaip toliau elgiasi skolininkas. Jeigu nuomininkas sustabdęs nuomos mokesčio mokėjimą uždaro parduotuvę ir nebevykdo savo veikos bent minimalia leistina apimtimi (pavyzdžiui, pristatinėjant prekes pirkėjams, patalpas naudojant kaip prekių atsiėmimo punktą ir pan.), manytina, kad toks skolininko elgesys neteikia pagrindo manyti, kad skolininkas toliau vykdys savo įsipareigojimus. Kita vertus, jeigu skolininkas perorientuoja savo veiklą, atidaro elektroninę parduotuvę, fizines patalpas naudoja kaip jų sandėliavimo ir prekių atsiėmimo punktą, tokiu būdu generuodamas pelną, kuris bent iš dalies leidžia vykdyti savo pareigą mokėti nuomos mokesį ir ją pagal savo galimybes vykdo, tokie veiksmai iš tiesų leidžia manyti, kad skolininkas yra pasirengęs ir ateityje neabejotinai vykdys sutartį tinkamai.

Apibendrinant, galima daryti išvadą, kad vertinant COVID-19 pandemijos reiškinių nulemtą sutarties pažeidimą šio kriterijaus kontekste, turėtų būti atsižvelgta į šių reiškinių pobūdį, numatomą trukmę ir valdymo galimybes ir pan., kurios gali indikuoti skolininko galimybes toliau vykdyti sutartį. Pasyvus skolininko požiūris į savo sutartinių įsipareigojimų vykdymą COVID-19 pandemijos kontekste yra pagrindas manyti, kad šis kriterijus yra tenkinamas, o sutarties pažeidimas atitinka esmingumo kriterijų.

3.5. Skolininko nuostolių kriterijus (CK 6.217 str. 2 d. 5 p.)

CK 6.217 str. 2 d. 5 p. įtvirtina, kad nustatant, ar sutarties pažeidimas yra esminis, ar ne, turi būti atsižvelgiama, į tai, ar sutarties neįvykdžiusi šalis, kuri rengėsi įvykdyti ar vykdė sutartį, patirtų labai didelių nuostolių, jeigu sutartis būtų nutraukta.

3.5.1. Iki COVID-19 pandemijos

Manytina, šio kriterijaus vertinimas yra susijęs su CK 6.217 str. 2 d. 1 p. įtvirtinto kriterijaus, kuris reikalauja įvertinti, ar kreditorius didžiąja dalimi negavo to, ko tikėjosi iš sutarties, analize. Pirminė loginė išvada, sekanti iš pastarojo kriterijaus vertinimo, būtų tokia, kad tuo atveju, kai kreditorius iš esmės didžiąja dalimi (nors ne visa apimtimi) gavo

tai, ko tikėtasi iš sutarties, skolininkas bus patyręs atitinkamas įvykdymo išlaidas, kurios kreditoriui nutraukus sutartį, būtų skolininkui tenkantys nuostoliai. Ir priešingai – jeigu kreditorius iš esmės negavo to, ko tikėjosi iš sutarties, vadinasi, skolininkas įvykdymu patyrė nežymias išlaidas ir skolininko nuostoliai nutraukus sutartį turėtų būti nežymūs. Kitaip tariant, skolininko nuostoliai turėtų būti tiesiogiai proporcingi sutarties įvykdymui (jo mastui, išlaidoms), o tokių nuostolių apskritai nebūtų (arba jie būtų įprastiniai ir pateisinami) kai sutarties vykdymas nėra pradėtas arba yra tik pirminiame vykdymo etape. Kita vertus, nors tokia pozicija ir logiška, tačiau faktiškai gali neatspindėti sudėtingų ir kompleksinių civilinių ekonominių santykių realybės. Charakteringas to pavyzdys, iliustruojantis tokią išvadą galėtų būti toliau pristatomos LAT nutarties faktinės aplinkybės. Šioje byloje nustatyta, kad šalys sudarė sutartį, pagal kurią viena iš šalių įsipareigojo pagaminti ir parduoti užsakovei medžio pjuvenų tiekimo į katilinę sistemą, naudojant pneumotransportą. Pardavėjai pristatę ir sumontavę įrangą, buvo atliktas sistemos bandymas, kurio metu paaiškėjo, kad sistema neatitinka ginčo sutarties prieduose nurodytų parametrų, todėl pirkėjas atsisakė priimti darbus ir įpareigojo pardavėją per nustatytą terminą sutvarkyti sistemą, kuri atitiktų ginčo sutarties prieduose numatytus parametrus. Pardavėja tai padaryti atsisakė, nurodė, kad sumontuota sistema atitinka bendrai jai keliamus reikalavimus. LAT tokį pardavėjo argumentą vertino kaip nepagrįstą, nurodė, kad daikto tinkamumas naudoti pagal paskirtį neturi būti suprantamas kaip įmanomumas jį naudoti, nors ir patiriant dėl to didelius nepatogumus, įvairaus pobūdžio trikdžius ar papildomas sąnaudas. Nurodė, kad pardavėjai buvo žinoma, kokiu tikslu pirkėja įsigyja sistemą – kad pjuvenų iškrovimas į katilinę būtų automatizuotas, todėl LAT sprendė, kad užsakovė iš esmės negavo to, ko tikėjosi iš sudarytos su ieškove ginčo sutarties. Ši situacija aiškiai parodo, kad skolininkas vykdė sutartį, neabejotinai patyrė dideles vykdymo išlaidas gaminant ir montuojant sistemą, tačiau nepaisant tokių skolininko išlaidų, kreditorius vis tiek iš esmės negavo to, ko tikėjosi sudarant sutartį – jos prieduose nurodytą specifikaciją atitinkančios prekės (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje). Panašios išvados galima priėti ir tais atvejais, kai skolininkas pilnai įvykdo sutartį, tačiau praleidęs sutarties vykdymo terminą, kurio griežtas laikymasis kreditoriui turėjo didelę svarbą.

Esminis sutarties pažeidimas sukuria prielaidas kreditoriui vienašališkai nutraukti sutartį. Tokiomis kreditoriaus dispozicijon priskirtomis teisių gynybos priemonėmis yra užtikrinami jo interesai. Kita vertus, kreditorius negali piktnaudžiauti savo teisių gynybos priemonėmis ir jomis naudotis visiškai neatsižvelgdamas į kontrahento interesus. Sutarties nutraukimas yra teisių gynybos būdas, sukeliantis rimtas pasekmes šalims. Šalis, kuri patyrė

išlaidas vykdydama arba rengdamasi vykdyti sutartį, beveik visada visa apimtimi arba iš dalies praras savo investicijas (Lando, 2001, p. 362). Atitinkamai, aptariamasis skolininko nuostolių kriterijus sukuria prielaidas į tokius skolininko interesus atsižvelgti. Tačiau pagal bendrąjį sąžiningumo principą (CK 1.5 str.), teisė turėtų ginti tik sąžiningą šalį, todėl pritartina T. Chochrin išsakytai pozicijai, kad akivaizdus pavyzdys, kada sutartį pažeidusios šalies interesai vadovaujantis šiuo kriterijumi neturėtų būti paisomi – kai skolininkas pažeidžia sutartį tyčia (Chochrin, 2019, p. 98). Asmuo, sąmoningai elgdamasis teisei priešingu būdu, turėtų prisiimti savo veiksmų padarinius. Manytina, aptarimo kriterijaus paskirtis yra suderinti kreditoriaus ir skolininko interesus, kad vienašalis sutarties nutraukimas netaptų nubaudimo priemone, kuri nėra būdinga civilinei sutarčių teisei.

Tam, kad skolininko interesai nusvertų kreditoriaus interesus, turi būti konstatuota, kad toks kreditoriaus teisių gynbos būdas iš esmės pažeidžia skolininko interesus. Kasacinis teismas savo jurisprudencijoje nurodo, kad analizuojant skolininko nuostolių kriterijų turi būti vertintina, ar sutarties neįvykdžiusi šalis, kuri rengėsi įvykdyti ar vykdė sutartį, patirtų *labai didelių nuostolių*, jeigu sutartis būtų nutraukta. Šiuo atveju turimi omenyje *ne įprastiniai, bet labai dideli, neproporcingi nuostoliai* (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje). Taigi, iš esmės analizuojant šį kriterijų turėtina omenyje, kad tam tikri skolininko nuostoliai yra galimi. Šis kriterijus nedraudžia pripažinti sutarties pažeidimo esminiu, vien todėl, kad kreditoriui nutraukus sutartį skolininkui tai būtų nenaudinga arba nuostolinga. Koks nuostolių dydis yra labai didelis, neproporcingas, yra fakto klausimas, spręstinas atsižvelgiant į reikšmingas bylos aplinkybes.

3.5.2 COVID-19 pandemijos kontekste

Sutiktina su R. Balčikonio pozicija, kad pagrindinis šio kriterijaus tikslas yra užtikrinti, kad nukentėjusioji šalis (ar teismas) priimdama sprendimą dėl sutarties nutraukimo atsižvelgtų į galimas nutraukimo pasekmes sutarties neįvykdžiusiai šaliai (Balčikonis, 2004, p. 57). Manytina, kad šio kriterijaus svarba COVID-19 situacijos kontekste įgauna naują prasmę, kadangi išimtinai kreditoriaus interesų sureikšminimas gali privesti prie sutartinių šalių santykių sferą peržengiančių neigiamų padarinių, pavyzdžiui, skolininko verslo bankroto. Manytina, kad tokie padariniai gali pakenkti ne tik sutarties šalims, tačiau taip pat paliesti ir šiuose santykiuose nedalyvaujančius subjektus (pavyzdžiui, skolininko darbuotojus, kitus kreditorius ir pan.). Skirtingų interesų (įskaitant finansinius) pusiausvyra ypač aktuali, kadangi COVID-19 situacijos reiškinį atsiradimo rizikos paprastai iš anksto nebus prisiėmusi nei viena iš šalių, todėl vertinant šį kriterijų, analizuotina, ar tokios rizikos

priskyrimas išimtinai skolininkui, kreditoriui vienašališkai nutraukus sutartį, būtų adekvatus atsižvelgiant į iš to sekančius skolininko nuostolius.

Pažymėtina, kad Nutarimu įvesti skolininko veiklos ribojimai, turėję įtakos skolininko įsipareigojimų pagal sutartį vykdymui, taikomi praktiškai visai skolininko vykdomos veiklos sričiai (pavyzdžiui, renginių organizavimui, viešojo maitinimo įstaigų veiklai, prekybai ne maisto prekėmis ir pan.), todėl labai tikėtina, kad skolininkas, veikdamas toje srityje, analogiškas sutartis, kurių vykdymas jam yra iš esmės pasunkėjęs, yra sudaręs ne su vienu kreditoriumi (pavyzdžiui, renginių organizatoriai karantino laikotarpiu gali būti suorganizavę keletą renginių, o prekybininkai, plėsdami savo prekybos tinklą – sudarę ne vieną prekybinių patalpų nuomos sutartį ir pan.). Susiklosčius tokiai situacijai, labai tikėtina, kad skolininkas gali pažeisti ne vieną, o kelias arba net visas sudarytas sutartis. Kiekvieną tokį sutarties pažeidimą kvalifikavus kaip esminį, visiems kreditoriams nutraukus sutartinius teisinius santykius su skolininku, kyla pavojus, kad skolininkas bus priverstas nutraukti savo veiklą. Nors nutraukiant sutartį kreditorius nėra įpareigotas vertinti kitų skolininko sudarytų sutarčių vykdymo ir likimo, be to, tokia informacija jam iš tiesų gali būti ir neprieinama, manytina, kad skolininkui ginčijant vienašalį sutarties nutraukimą teisme, teismas turėtų į šią aplinkybę bent iš dalies atsižvelgti, kadangi kreditoriaus pažeistų teisių gynbos priemonė, kuria pasinaudojus skolininkas būtų privestas apskritai nutraukti savo ūkinę veiklą ir (ar) pradėti nemokumo procedūras, tikėtina, ne tik daugeliu atvejų neatitiktų teisės pažeidimo pobūdžio (CK 1.139 str. 2 d.), t. y. būtų neproporcinga, tačiau taip pat galimai prieštarautų ir viešajam interesui.

Vertinant sutarties pažeidimą per šį kriterijų, ypač didelis dėmesys turėtų būti teikiamas ilgalaikėms sutartims.²⁰ Paprastai ilgalaikės sutartys pasirašomos siekiant, kad sutartį vykdysiančio skolininko investicijos, atliktos rengiantis sutarties vykdymui ar ją vykdant, atsipirktų.²¹ Tuo tarpu COVID-19 situacijos reiškiniai, nulėmę sutarties pažeidimą dėl esminio vykdymo apsunkinimo ar sutarties vykdymo negalimumo, paprastai neturėtų užimti reikšmingos sutarties galiojimo termino dalies. Todėl manytina, kad kyla grėsmė, kad tokiais atvejais kreditoriui siekiant vienašališkai nutraukti sutartį CK 6.217 str. pagrindu, skolininkas galimai patirtų neproporcingai didelių praradimų, ypač, jeigu

²⁰ Lietuvos CK nepateikia ilgalaikės sutarties apibrėžimo. Paprastai laikomasi nuomonės, kad tai, ar sutartis yra ilgalaikė, priklauso nuo pačios sutarties prigimties, industrijos, kurioje ji sudaryta ir pan. Vis dėlto, manoma, kad sutartys, kurios viršija penkerių metų laikotarpį, turėtų būti kvalifikuojamos ilgalaikėmis (TeisėPro, Ilgalaikės sutartys – ar įmanoma nutraukti..., 2018).

²¹ Pavyzdžiui, vežimus teikianti bendrovė, pradėdama bendradarbiauti su vaistų didmeninio platinimo įmone, turi investuoti į vaistų pervežimui naudojamas transporto priemones, kad vaistų pervežimo metu būtų palaikomas tinkamas temperatūrinis režimas. Tačiau tam, kad tokios investicijos atsipirktų, vežėjas paprastai sieks, kad sutartis būtų ilgalaikio bendradarbiavimo.

ilgalaikė sutartis yra tik pirmojoje jos vykdymo stadijoje, nors pati sutarties pažeidimo priėžastis yra nulemta tik laikinų aplinkybių.

4. VIENAŠALIS SUTARTIES NUTRAUKIMAS

Pirmiausia, būtina pažymėti, kad vienašalis sutarties nutraukimas yra iš sutarties kylančių ir esminiu sutarties pažeidimu pažeistų kreditoriaus teisių ir interesų gynybos (savigynos) priemonė. Skolininkui pažeidus sutartį, kreditorius turi teisę taikyti įvairius savo teisių gynybos būdus: sustabdyti savo priešpriešinių pareigų vykdymą (CK 6.207 str.), reikalauti įvykdyti sutartį natūra (CK 6.213 str.), reikalauti netinkamo įvykdymo ištaisymo arba pakeitimo (CK 6.214 str.), netesybų ir nuostolių priteisimo (CK 6.258 str.) ir kt. Lyginant šių savigynos priemonių ir vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio pažeidimo taikymo sąlygas, konstatuotina, kad pirmųjų taikymas nelemia būtinybės vertinti tokio pažeidimo esmingumo. Paprastai įvykus bet kokiam pastebimam sutarties pažeidimui, nepriklausomai nuo jo sukeltų padarinių ar pažeidimo intensyvumo, kreditorius, neperžengdamas proporcingumo reikalavimu nubrėžtų savigynos teisės naudojimosi ribų, teisės aktų nustatyta tvarka turi teisę savo nuožiūra naudotis minėtomis teisių gynybos priemonėmis.

Kiek kitaip yra vertinamas vienašalis sutarties nutraukimas. Nurodoma, kad šalys turi siekti išsaugoti sutartį, jeigu tai tik yra įmanoma, o sutarties nutraukimą naudoti tik kaip *ultima ratio* (paskutinę priemonę) (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Manytina, kad tokia pozicija pagrįsta ir turėtų būti grindžiama tuo, kad sutarties nutraukimas nenatūraliai (t. y. ne įvykdymu, kaip tai numato CK 6.123 str.) užbaigia tarp šalių egzistuojančius sutartinius teisinius santykius, o tai nėra sutarčių teisės tikslas²², todėl šio instituto taikymo sąlygų buvimo įrodinėjimui yra taikomi aukštesni reikalavimai ir standartai. Nepaisant to, tam tikros abstrakčios sutarčių teorijos gali padėti pagrįsti ir pateisinti šio instituto taikymo galimybę. Teisės filosofijos moksle nurodoma, kad sutarčių teorijos gali atlikti bent tris skirtingas funkcijas: numatymo (siekiama numatyti, kokį susitarimą teismas vertins kaip teisiškai privalomą ir vykdytiną), paaiškinimo (ši funkcija be kita ko pasireiškia bandymu suprasti, kokią reikšmę sutartys ir sutarčių teisė kaip tokia vaidina visuomenėje) arba pagrindimo (šios funkcijos tikslas yra pagrįsti sutartinius sprendimus, doktrinas ir principus) (Bayles, 1983, p. 613). Manytina, sutarties teorinis pagrindimas, sutarties funkcijų analizė, kuria atlieka sutarčių teorijos, gali paaiškinti neperspektyvių ir betikslių sutarčių nutraukimo galimybę. Pavyzdžiui, susitarimo ir pažado teorija teigia, kad siekiant nustatyti, kad sutartis sudaryta, būtina konstatuoti esminį susitarimą, ir šalių laisvą siekį būti teisiškai susisaistytomis. Sutarties pažeidimas padaromas tada, kai tokios šalių intencijos yra sugriaunamos. Trumpai tariant, sutarčių

²² Sistemine sutarčių teisės nuostatų analizė leidžia teigti, kad sutarčių teisės reguliavimas yra nukreiptas į sutartinių teisinių santykių išsaugojimą, išbalansuotų šalių interesų pusiausvyros atstatymą, o ne šių santykių pabaigimą.

teisės paskirtis yra įgyvendinti sutarties šalių pažadus ir susitarimus užtikrinant priverstinį jų vykdymą (Bayles, 1983, p. 617-618). Tačiau vien susitarimas yra nepakankamas. Tam, kad sutartis būtų saistanti, viena šalis turi duoti pažadą, tokiu būdu sukuriama kitos šalies pasitikėjimą, kad sutartis bus vykdoma. Taip šalys įsipareigoja morališkai ir tuo pačiu teisiškai. Mat sutarties privalu laikytis, nes sąmoningai duodamas pažadas moraliai įpareigoja elgtis taip, kaip pažadėta (Mikelėnas, 1996, p. 19). Kai skolininkas nesilaiko duoto pažado, susitarimo, ir iš esmės pažeidžia sutartį, kyla klausimas, kodėl moralinių įsipareigojimų besilaikęs kreditorius turėtų būti verčiamas vykdyti tokią sutartį. Kitos – ekonominės sutarties teorijos privalumas nagrinėjant šį klausimą yra tas, kad ši teorija paaiškina ir pagrindžia, kodėl šalys sudaro sutartis (paaiškinamoji sutarčių teorijos funkcija). Nurodoma, kad kiekvienas asmuo turi tam tikrų poreikių, ir, pirmiausiai – ekonominių. Sudarydamos sutartis šalys siekia tuos poreikius patenkinti. Šalys laikosi sudarytos sutarties, nes joms abiem tai naudinga ekonomiškai (Mikelėnas, 1996, p. 19). Esminis sutarties pažeidimas pasireiškia tuo, kad nukentėjusioji šalis iš esmės didžiąja dalimi negauna to, kas jai buvo pažadėta sudarant sutartį (CK 6.217 str. 2 d. 1 p.), be to turėtų būti konstatuota, kad neįvykdymas duoda pagrindą nukentėjusiajai šaliai nesitikėti, kad sutartis bus įvykdyta ateityje (CK 6.217 str. 2 d. 4 p.). Todėl darytina išvada, kad jeigu kreditorius dėl skolininko sutarties neįvykdymo negali patenkinti savo ekonominių ar kitų jam reikšmingų interesų, tokia sutartis netenka savo prasmės, atitinkamai, kreditoriui turėtų būti suteikiama teisė nutraukti tokius neefektyvius ir neperspektyvius sutartinius teisinius santykius.

Pažymėtina, kad vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio pažeidimo institutas kaip kreditoriaus savigynos priemonė gina ne tik kreditoriaus jau pažeistas teises (retrospektyvinis efektas), tačiau taip pat turi atgrasomąjį prevencinį ir drausminamąjį poveikį skolininkui. Taip yra todėl, kad pradėjęs vykdyti sutartį, skolininkas jau gali būti patyręs tam tikrų išlaidų (išlaidos žaliavoms, darbuotojų darbo užmokesčiui, taip pat kitokios gamybinės išlaidos). Tačiau tokios išlaidos (nuostoliai) būtų ne vienintelės, kurias pažeidėjas privalėtų prisiimti. Skolininkui įsipareigojus pagaminti specifiskai kreditoriui pritaikytą produktą, jo galimybės tokį produktą realizuoti, t. y. atgauti bent minimalius savo kaštus būtų labai ribotos. Be to, nutraukus sutartį, skolininkui taip pat tektų pareiga, be kita ko, atlyginti ir kitus kreditoriaus patirtus nuostolius. Protingas skolininkas, atsižvelgdamas į tai, dės maksimalias pastangas tinkamai vykdyti sutartį ir jos nepažeisti, nes žinos, kad dėl vienašalio sutarties nutraukimo atsiradę nuostoliai visuomet bus didesni nei dėl sutarties pažeidimo patiriamas sutaupymas ar pelnas. Taigi, skolininko baimė patirti iš vienašalio sutarties nutraukimo sekančių potencialių nuostolių itin efektyviai skatina skolininką

nepažeisti sutarties (Wheeler, Shaw, 1994, p. 765). Toks prevencinis efektas yra itin pastebimas iš anksto numatomo esminio sutarties pažeidimo atveju, nes apdairus kreditorius visuomet domėsis skolininko sutarties vykdymu ir skolininkui dar faktiškai nepažeidus sutarties, kreditorius, tikėtina, teisėtai realizuos savo teisę į vienašalį sutarties nutraukimą CK 6.219 str. pagrindu.

Kaip ir kiekviena savigynos priemonė, vienašalis sutarties nutraukimas turi savo taikymo sąlygas ir ribas, juo gali būti naudojamos tik nepažeidžiant kitų asmenų teisių ir laisvių, laikantis įstatymų nustatytų reikalavimų (CK 1.139 str. 2 ir 3 d.). Šis savigynos būdas yra viena iš nedaugelio sutarčių privalomumo principo išimčių, todėl, kaip minėta, turėtų būti taikomas itin rezervuotai, kaip *ultima ratio* priemonė. Todėl pritaria LAT pozicijai, kad sutarties šalių teisė vienašališkai nutraukti sutartį nepažeidžia sutarties privalomumo principo tik tuo atveju, jeigu šalis šią teisę įgyvendina teisės normose ar sutartyje nustatyta tokios teisės įgyvendinimo tvarka ir sąlygomis (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje). Teisinio reguliavimo ir LAT praktikos analizė leidžia apibendrintai išskirti tokius svarbiausius šio instituto taikymo galimybių vertinimo etapus:

- 1) nutraukta gali būti tik galiojanti sutartis, todėl pirmiausia būtina identifikuoti, ar sutartis yra galiojanti ir vykdytina. Pavyzdžiui, negalima nutraukti arba pakeisti jau įvykdytos sutarties, nes sutartis ir sutartinės prievolės baigiasi jas tinkamai įvykdžius. Priešingu atveju būtų nutraukiama tai, kas jau nebeegzistuoja (Ambrasienė, 2004, p. 171);
- 2) jeigu sutartis galiojanti ir vykdytina, keltinas klausimas, ar sutartis yra pažeista. Sutarties pažeidimo samprata Lietuvos teisėje buvo nagrinėta šio darbo 2 skyriuje, todėl detaliau nagrinėjama nebebus;
- 3) autoriaus nuomone, kitas svarbus momentas, nustačius, kad sutartis yra pažeista – įvertinti, ar toks sutarties pažeidimas nėra pateisinamas. LAT ne kartą yra pažymėjęs, kad CK 6.217 str. 1 d. įtvirtintas vienašališko sutarties nutraukimo teisinis pagrindas – esminis sutarties pažeidimas, nulemtas sutartį pažeidusios šalies kaltų veiksmų (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje). Sutarties pažeidimą pateisinančiomis aplinkybėmis, eliminuojančiomis pažeidėjos kaltę, minėta, potencialiai galėtų būti pripažįstami ir COVID-19 situacijos reiškiniai, jeigu jie, atsižvelgiant į konkrečios situacijos aplinkybes, būtų pripažįstami nenugalima jėga. Autorius kritiškai vertina CK 6.212 str. 4 d. nuostatą, numatančią, kad šio straipsnio nuostatos neatima iš kitos šalies teisės nutraukti sutartį <...> ir mano, kad ji turėtų būti taikoma tik tais atvejais, kai nenugalimos jėgos aplinkybės paveikia dalį sutarties (dalinis neįmanomumas) ir skolininkas iš esmės pažeidžia sutarties dalį, kuri nėra paveikta

nenugalimos jėgos. Susiklosčius tokiai situacijai, sutartis gali būti nutraukiama visa apimtimi, jeigu nenugalimos jėgos paveikta sutarties dalis neturi savarankiškos reikšmės be dėl esminio pažeidimo nutrauktos sutarties dalies vykdymo (detaliau ši problema nagrinėjama penktame darbo skyriuje). Manytina, kad priešingu atveju kreditoriui būtų nepagrįstai suteikiamos jo teisių ir interesų gynybos priemonės, kuriomis pasinaudodamas, kreditorius darytų neigiamus padarinius skolininkui, nesančiam atsakingu už sutarties neįvykdymą, t. y. kreditoriaus interesai būtų ginami skolininko sąskaita tam nesant objektyvaus pagrindo. Todėl konstatavus, kad sutartis pažeista dėl teisiniu požiūriu pateisinamų priežasčių, kreditoriui neturėtų būti suteikiama teisė vienašališkai nutraukti sutartį;

- 4) nustačius, kad sutartis buvo nepateisinamai pažeista, turėtų būti analizuojama, ar toks sutarties pažeidimas gali būti kvalifikuojamas kaip esminis t. y. atitinkantis CK 6.217 str. 2 d. išdėstytus kriterijus. Ginčo atveju įrodinėjimo pareiga, kad tokie kriterijai yra tenkinami, tenka sutartį nutraukusiai šaliai (CPK 178 str.). Jeigu sutartis yra pažeista iš esmės, pripažintina, kreditoriaus teisė į vienašalį sutarties nutraukimą atsiranda.

Kita vertus, tai, kad aukščiau nurodytos sąlygos yra tenkinamos, savaime nelems, kad kreditorius teisė nutraukti sutartį yra absoliuti. Nukentėjusioji šalis papildomai privalo įvertinti ir tai: (i) ar nėra aplinkybių, rodančių, kad kreditorius atsisakė savo teisės į sutarties nutraukimą. Tokiomis aplinkybėmis būtų galima laikyti sutarties įvykdymo priėmimą po esminio sutarties pažeidimo. Taip pat, manytina, nepagrįstas delsimas pasinaudoti šia teisių gynybos priemone taip pat suponuoja, kad kreditorius atsisako teisės į vienašalį sutarties nutraukimą. Nors CK 6.217 str. nenumato, per kurį laiką kreditorius, siekiantis vienašališkai nutraukti sutartį privalo tai padaryti, manytina, kad savo teisių gynybos priemonėmis nukentėjusioji šalis privalo naudotis sąžiningai. Kaip ne kartą konstatuota kasacinėje jurisprudencijoje, sąžiningumo principas yra fundamentalus sutarčių teisės principas, juo turi būti vadovaujamosi visuose sutartinių teisinių santykių etapuose (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje). Vadinasi, sąžiningumo principas šalims taikytinas ne tik sudarant bei vykdant sutartinius įsipareigojimus, tačiau taip pat ir juos užbaigiant. Jeigu nukentėjusioji šalis ignoruoja arba pastebimai nereaguoja į kitos šalies įvykdytą esminį sutarties pažeidimą, tokiu būdu ji kitai šaliai sukuria pagrindą manyti, kad nepaisant šio pažeidimo, kreditorius ir toliau yra suinteresuotas sutartinių teisinių santykių tęstinumu. Manytina, kreditoriui neturėtų būti suteikiama teisė nutraukti sutartį praėjus daugiau laiko nei būtina. Priešingu atveju, kreditoriui būtų sudarytos sąlygos piktnaudžiauti savo teisėmis, kadangi nebūdamas apribotas laike, kreditorius tuo galėtų naudotis kaip pretekstu nutraukti sutartį ir ne

konkrečiai dėl esminio sutarties pažeidimo, o tai būtų savignos ribų peržengimas. Todėl tais atvejais, kai kreditorius perleidžia visas savo teises ir pareigas pagal konkrečią sutartį, naujasis kreditorius neturėtų įgyti ankstesniojo kreditoriaus (buvusios nukentėjusiosios šalies) teisės į vienašalį sutarties nutraukimą dėl iki teisių ir pareigų perėmimo skolininko padaryto esminio sutarties pažeidimo. Tokia išvada darytina atsižvelgiant į tai, kad ši kreditoriaus teisė yra grynai prievolinio pobūdžio, nesekanti nuo vieno kreditoriaus kitam kreditoriui; (ii) ar nėra teisinių aplinkybių, apribojančių skolininko teisę nutraukti sutartį. Tokios galimybės gali būti kelios: pirma, tai atvejai, kai skolininkas pateikia tinkamą pranešimą apie pasiūlymą pašalinti įvykdymo trūkumus (CK 6.208 str.). Sutartį pažeidusiai šaliai nedelsiant pranešus norint pašalinti įvykdymo trūkumus, sutarties nutraukimo procedūra sustabdoma, o operatyviai ir tinkamai pašalinus įvykdymo trūkumus, pranešimas apie sutarties nutraukimą netenka galios (Mikelėnas, 2003, p. 277). *Antra*, net ir tais atvejais, kai skolininko pateiktas pasiūlymas buvo pavėluotas ir (ar) netinkamas, kreditorius, per protingą terminą nepranešęs apie sutarties nutraukimą, netenka šios savo teisės CK 6.218 str. 2 d. pagrindu. Tokia taisyklė, manytina, grindžiama tuo, kad skolininkas tokiu atveju turi pagrįstą lūkestį, kad sutartis nebus nutraukta. *Galiausiai*, būtina įvertinti, ar nukentėjusiajai šaliai nebuvo nustatytas papildomas terminas sutarčiai įvykdyti (CK 6.209 str.). Papildomo termino suteikimas apriboja kreditoriaus teisių gynybos priemonių taikymo galimybę iki prievolių vykdymo sustabdymo (CK 6.207 str.) ir nuostolių atlyginimo. Vienašalio sutarties nutraukimo teisę kreditorius galės naudotis tik kai skolininkas neįvykdys sutarties per papildomai nustatytą terminą; (iii) ar kreditorius neturi galimybės apginti savo pažeistų teisių ir teisėtų interesų kitomis teisių gynybos priemonėmis, pavyzdžiui, nuostolių atlyginimu. Dažniausiai pagrindinė priežastis, dėl kurios leidžiama nutraukti sutartį yra ta, kad nuostoliai nėra adekvati kompensacija nukentėjusiajai šaliai (Tritel, 2015, p. 1562). Todėl, manytina, pagrįstai LAT praktikoje ne kartą konstatuota, kad šalys turi siekti išsaugoti sutartį, jeigu tai tik yra įmanoma, o sutarties nutraukimą naudoti tik kaip *ultima ratio* priemonę (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje). Tik tuo atveju, kai kreditoriaus interesai negali būti apsaugomi taikant kitus sutartinių teisių gynimo būdus, taikomas CK 6.217 str. Be to, šiame kontekste svarbu įvertinti, ar kreditorius neturėtų nutraukti dalies, o ne visos sutarties, tokiu būdu išlaikant šios savignos priemonės proporcingumą (detaliau penktame darbo skyriuje); (iv) ar sutartis nepriskiriama kategorijai sutarčių, kuriai CK 6.217 str. netaikytinas. Pavyzdžiui, šis institutas netaikytinas preliminariosioms sutartims. LAT yra išaiškinęs, kad ši teisės norma taikytina tais atvejais, kai yra sudaryta pagrindinė sutartis. Kadangi preliminariosios sutarties objektas yra kitos – pagrindinės – sutarties sudarymas,

tai preliminariosios sutarties šalies pareiškimas apie preliminariosios sutarties nutraukimą laikytinas atsisakymu sudaryti pagrindinę sutartį (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje); (v) ar sutarties nutraukimas vykdomas laikantis procedūrinių reikalavimų, įtvirtintų CK 6.218 str.²³ Šiame kontekste atkreiptinas dėmesys, kad, tam tikros sutartys negali būti nutraukiamos neteismine tvarka. Viena tokių yra vedybų sutartis. Teisminėje praktikoje pripažįstama, kad skirtingai nei bendrosiose sutarties nutraukimo taisyklėse (CK 6.217 straipsnyje), pagal kurias sutartį galima nutraukti vienašališkai tam tikrais atvejais, vedybų sutartis gali būti nutraukiama tik teismo sprendimu, nors nutraukimo pagrindai lieka tokie patys (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje).

Apibendrinant, galima konstatuoti, kad sukeldamas ženklus neigiamus padarinius skolininko atžvilgiu, vienašalis sutarties nutraukimas dėl esminio sutarties pažeidimo kaip kreditoriaus pažeistų teisių ir interesų gynybos priemonė pasižymi griežtomis taikymo sąlygomis. Manytina, viena iš esminių sąlygų, sukuriančių prielaidas kreditoriui pasinaudoti šia pažeistų teisių gynybos priemone, yra skolininko kaltė arba įvykdyto sutarties pažeidimo nepateisinamumas. Priešingu atveju, konstatavus, jog sutartis pažeista dėl pateisinamų priežasčių, skolininkui nepagrįstai būtų taikomi prieš jį nukreipti teisiniai padariniai, kurie, paprastai, turėtų būti taikomi tik išimtiniais atvejais, kai skolininkas yra kaltas dėl esminio sutarties pažeidimo.

²³ Atsižvelgiant į darbo apimties ribotumą, taip pat tai, kad procedūrinių reikalavimų laikymuisi COVID-19 pandemijos reiškiniai įtakos iš esmės neturi, procedūriniai vienašalio sutarties nutraukimo reikalavimai šiame darbe analizuojami nebus.

5. VISIŠKAS IR DALINIS SUTARTIES NUTRAUKIMAS

Sudėtingėjant civilinei apyvartai, sutarties šalių santykiams tampa vis kompleksiškesniems, sudėtingesnės tampa ir šalių sudaromos sutartys. To išraiška yra situacijos, kai šalys (i) sudaro mišrias sutartis²⁴ arba (ii) įformina savo sutartinius teisinius santykius atskirose (dviejose ar daugiau), tačiau savo turiniu ir reikšme susijusiose sutartyse arba (iii) sudaro tęstinio ar daugkartinio vykdymo sutartis ir pan. Kai skolininkas iš esmės pažeidžia tik dalį mišrios sutarties arba tik vieną iš neatsiejamai susijusių sutarčių, keltinas klausimas, kokia apimtimi kreditorius turi teisę (privalo) nutraukti sutartį. Manytina, kreditoriui ši problema COVID-19 pandemijos kontekste, kai nenugalimos jėgos aplinkybės paveikia (padaro neįmanomu) tik dalį sutarties vykdymo, o vykdytina sutarties dalis yra iš esmės pažeidžiama, tampa dar aktualesnė ir akivaizdesnė nei iki šiol. Šios darbo dalies tikslas yra išnagrinėti vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio pažeidimo minėtose situacijose ribas.

Bendrai vertinant valstybių teisinį reguliavimą, lyginamuoju aspektu galima išskirti valstybes, kurios tiesiogiai įtvirtina visiško ir dalinio sutarties nutraukimo galimybę, ir valstybes, kuriose šis klausimas nėra reguliuojamas. Taip pat gali būti skirstomas ir švelniosios teisės instrumentų reguliavimas. Prie pirmosios grupės, pavyzdžiui, būtų galima priskirti Olandiją, kurios civilinio kodekso 6:265 str. 1 d. numato, kad sutartis gali būti nutraukiama tiek visa apimtimi, tiek iš dalies. Taip pat Estiją ir Rusiją, kurios civilinio kodekso 407 str. 1 d. numato, kad prievolė gali būti nutraukiama pilna apimtimi arba dalinai esant pagrindams, numatytiems civiliniame kodekse, kituose įstatymuose ir teisės aktuose ar sutartyje. Prie aptariamų pavyzdžių galima priskirti ir švelniosios teisės šaltinį – DCFR, o konkrečiai, jo III. – 3:506 str., kuris detaliai reguliuoja kreditoriaus teisės nutraukti sutartį apimtį²⁵ ir kt. Lietuvos CK sutarčių teisės normos, kaip ir UNIDROIT principai, iš kurių buvo perkelta bendroji sutarčių teisės dalis, šio klausimo nereglamentuoja. Vis dėlto, LAT bylų, kuriose nagrinėta vienašalio sutarties nutraukimo (nors ir ne dėl esminio pažeidimo) apimtis, analizė leidžia daryti išvadą, kad dalinis sutarties nutraukimas yra pripažįstamas ir Lietuvos teismų praktikoje.

Kai sutarties dalyką sudaro tęstinio ar daugkartinio vykdymo prievolė, vienašalio sutarties nutraukimo apimtis turėtų priklausyti nuo sutarties pažeidimo apimties ir masto.

²⁴ Mišri sutartis apibrėžiama kaip sutartis, turinti kelių rūšių sutarčių elementų (CK 6.156 str. 3 d.)

²⁵ DCFR nustato dvi pagrindines taisykles: 1) jeigu skolininko prievolės yra nedalios, kreditorius turi teisę nutraukti sutartinius santykius tik pilna apimtimi (šio straipsnio 1 d.); 2) jeigu skolininko prievolės gali būti vykdomos atskiromis dalimis arba yra kitokiu būdu dalios, tai: a) sutartiniai santykiai gali būti nutraukti iš dalies kai yra pagrindas nutraukti sutartį ir jos priešinis vykdymas yra dalintinas; b) sutartiniai santykiai gali būti nutraukti visa apimtimi tik kai iš kreditoriaus negali būti pagrįstai tikimasi priimti kitų dalių įvykdymą arba yra pagrindas nutraukti visus sutartinius santykius.

Doktrinoje nurodoma, kad tuo atveju, kai skolininkas iš esmės pažeidžia tik dalį tokios sutarties, kreditoriui neturėtų būti suteikiama teisė vienašališkai nutraukti visų likusių įsipareigojimų, kylančių iš sutarties, kadangi pažeidimas, nors ir yra esminis atitinkamoje dalyje skolininko įsipareigojimų, negali būti pripažįstamas esminiu vertinant sutarties visumą. Todėl kreditorius turės teisę nutraukti visus sutartinius santykius tik tada, kai sutarties pažeidimas yra esminis vertinant sutarties visumą (Von Bar, 2010, p. 416). Manytina, kad toks aiškinimas yra pagrįstas, kadangi užtikrina šios kreditoriaus naudojamos savigynos priemonės proporcingumą, sutarties išsaugojimo principą bei tai, kad šia kreditoriaus teise būtų naudojama tik kaip *ultima ratio* priemone. Atsižvelgiant į tai, kad pagal formuojamą LAT praktiką prioritetas turėtų būti teikiamas sutarties tolimesniam vykdymui, o ne jos nutraukimui, ir šalys turi siekti išsaugoti sutartį, jeigu tai tik yra įmanoma (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje), dalinis sutarties nutraukimas tokio tipo situacijose turėtų būti pirmenybinis.

Tuo tarpu mišrios sutarties vienašalio nutraukimo apimtis turėtų priklausyti nuo mišrią sutartį sudarančių atskirų rūšių sutarčių (mišrios sutarties dalių) santykio, kuris gali būti nustatomas vertinant jų dalomumą, priklausomumą, atsiejamumą. LAT praktikoje buvo nagrinėta mišrios sutarties, kurios viena dalis yra paslaugų teikimas, vienašalio nutraukimo teisės CK 6.721 str. pagrindu apimtis – šalys buvo sudariusios mišrią sutartį, kurios pagrindu buvo teikiamos kilimėlių nuomos ir jų keitimo paslaugos tam tikru nustatytu grafiku ir dažnumu. Paslaugų gavėjui nusprendus vienašališkai nutraukti paslaugų sutartį CK 6.721 str. pagrindu, kilo teisinė problema dėl likusios sutarties dalies (kilimėlių nuomos) likimo. LAT konstatavo, kad sprendžiant, kokią įtaką vienašalis paslaugų sutarties nutraukimas daro visos mišrios sutarties vykdymui, turi būti įvertinta, ar gali būti atskirai vykdoma kita mišrios sutarties dalis. Tokiu atveju atsižvelgiama į kitos sutarties esmę, pobūdį, poreikius ją vykdyti, abiejų sutarčių susiejimą ir kitas konkrečias aplinkybes. Jeigu sutartis sudarytos šalims jas susiejant bendrais poreikiais, gali būti vertinamos ir kaip nedalomai vykdomos, tai tokiu atveju vienašališkai gali būti nutraukta tik visa sutartis, bet ne jos dalis dėl paslaugų teikimo, t. y. dalinis sutarties nutraukimas šiuo atveju negalimas (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje). Kitaip tariant, dalinis vienašalis sutarties nutraukimas yra pripažįstamas tik tada, kai tokios atskiros sutartys, iš kurių sudaryta mišrioji sutartis, iš esmės yra savarankiškos, t. y. kiekvienos iš tokių sutarčių įvykdymas turi savarankišką ekonominę prasmę. Priešingu atveju, atsižvelgus į konkrečias faktines aplinkybes, tokia sutartis vertintina kaip vieninga ir visaapimanti sutartis, kuri turi būti nutraukiama visa apimtimi. Manytina, tokia vienašalio sutarties nutraukimo apimties nustatymo taisyklė grindžiama siekiu apsaugoti ne tik

kreditorių, tačiau ir skolininką, kadangi kreditoriui turint absoliučią nuožiūrą dėl vienašalio sutarties nutraukimo apimties, gali kilti grėsmė, kad kreditorius piktnaudžiaus savo teisėmis. Taip būtų tais atvejais, kai kreditorius nutrauktų tik dalį sutarties nepaisant to, kad nei skolininkas, nei pats kreditorius nėra suinteresuotas likusios sutarties dalies vykdymu, tokiu būdu versdamas skolininką patirti nuostolius ją vykdant.

Aukščiau išdėstytos pozicijos laikomasi ir susijusių sutarčių atveju. Pavyzdžiui, vienoje byloje tiekimo sutarties šalys sudarė papildomą – marketingo paslaugų sutartį, kurios pagrindu buvo teikiamos rinkodaros paslaugos, taip pat suteikiamas prekybinis plotas tiekimo sutarties pagrindu įgytoms prekėms pardavinėti. Tiekėjui nutraukus dalį tiekimo sutarties (nutraukus tam tikro prekės ženklo prekių tiekimą), tarp šalių kilo ginčas dėl marketingo paslaugų sutarties – kiek tai susiję su rinkodaros paslaugų teikimu prekių, kurių atžvilgiu tiekimo sutartis buvo nutraukta – tęstinumo. Atsižvelgdamas į tai, kad marketingo paslaugų sutartyje buvo nuostata, kad ji automatiškai netenka galios, jeigu nutrūksta tiekimo sutartis, taip pat įvertinęs tai, kad antroji sutartis sudaryta išimtinai tiekėjo interesais ir tik dėl tiekimo sutarties pagrindu tiekiamų tam tikrų konkrečiai įvardytų prekių, LAT darė išvadą, kad šios sutartys yra tarpusavyje susijusios, viena nuo kitos priklausomos, todėl vienos sutarties (dalies) pabaiga lemia kitos sutarties (atitinkamos dalies) pabaigą (Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje).

Aukščiau pateiktos LAT praktikos pozicijos, manytina, turėtų būti taikomos ir tais atvejais, kai nenugalimos jėgos aplinkybės (pavyzdžiui, COVID-19 pandemijos reiškiniai) paveikia tik dalį sutarties vykdymo, o vykdytina sutarties dalis yra iš esmės pažeidžiama. Jau minėta, kad COVID-19 pandemijos reiškiniais paveikus dalį sutarties, jos vykdymas yra sustabdomas, o šalys atleidžiamos nuo civilinės atsakomybės už jos pažeidimą. Pirmajame ir trečiajame šio darbo skyriuje autorius pagrindė, kad ta apimtimi, kiek sutarties pažeidimas buvo nulemtas COVID-19 pandemijos reiškiniais, kreditoriui neturėtų būti suteikiama teisė CK 6.217 str. pagrindu nutraukti tokią COVID-19 pandemijos reiškiniais paveiktą sutartį. Kita vertus, autorius taip pat mano, kad tais atvejais, kai skolininkas iš esmės pažeidžia COVID-19 situacijos nepaveiktą sutarties dalį, tam tikrais atvejais kreditorius turi teisę nutraukti visą mišrią sutartį (įskaitant ir nenugalimos jėgos paveiktą jos dalį). Laikytina, kad tokią teisę kreditorius turėtų įgyti tais atvejais, kai pasibaigus vykdytinai sutarties daliai, likusioji COVID-19 pandemijos paveikta sutarties dalis, net ir pasibaigus šių reiškiniai įtakai, neturėtų savarankiškos prasmės ir jos tikslingumas pasibaigus kitai sutarties daliai, išnyksta. Tokiais atvejais kreditorius gali remtis CK 6.212 str. 4 d. ir vienašališkai nutraukti sutartį visa apimtimi. Tokia pozicija grįstina tuo, kad vienašalio sutarties nutraukimo teisė kreditoriui yra suteikiama tik tais atvejais, kai

skolininkas nepateisinamai (kaltais veiksmais, dėl ne nuo jo priklausančių aplinkybių) pažeidžia sutartį. Kai nenugalima jėga paveikia tik dalį sutarties, likusios sutarties dalies vykdymas skolininko atveju nėra suvaržytas – atitinkamai, jis gali būti ir yra atsakingas už tokį pažeidimą. Skolininkas, pažeisdamas vykdytiną sutarties dalį, supranta arba turi suprasti, kad esminis jos pažeidimas gali lemti visos sutarties nutraukimą (kai sutarties dalys neatsiejamai susijusios). Kitaip tariant, skolininkas gali imtis visų jam prieinamų priemonių siekiant užkirsti kelią tokių padarinių atsiradimui, tačiau to nepadarius, skolininkas turi juos prisiimti, kadangi nėra nenugalimos jėgos aplinkybių, užkertančių kelią tinkamam sutarties vykdymui.

Apibendrinant, galima teigti, kad nors CK *expressis verbis* nereguliuoja vienašalio sutarties nutraukimo apimties klausimų, tačiau LAT nutarčių analizė leidžia teigti, kad teismų praktikoje yra pripažįstama dalinio ir visiško sutarties nutraukimo dichotomija. Vienašalio sutarties nutraukimo apimtį turėtų nulemti mišrią sutartį sudarančių sutarčių arba susijusių sutarčių santykis, į kurį turėtų būti atsižvelgiama ir tais atvejais, kai dalis arba viena iš susijusių sutarčių dėl COVID-19 reiškinių tampa neįmanoma vykdyti, o vykdytina sutartis (ar jos dalis) yra iš esmės pažeidžiama.

IŠVADOS

- 1) Esamas reguliavimas neriboja vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio sutarties pažeidimo taikymo galimybės COVID-19 pandemijos reiškinių kontekste, nepaisant to, ar šie reiškiniai yra pripažįstami nenugalima jėga (CK 6.212 str. 4 d.). Manytina, toks reguliavimas yra prieštaringas, kadangi CK 6.217 str. įtvirtinta ne sutarties neįvykdymo, o sutarties pažeidimo sąvoka, neapimanti pateisinamų sutarties pažeidimų (pavyzdžiui, dėl nenugalimos jėgos, kreditoriaus veiksmų ir kt.) srities, kai skolininkas negali būti pripažįstamas kaltu pažeidęs sutartį. Toks reguliavimas neužtikrina, kad CK 6.217 str. įtvirtintas institutas būtų naudojamas pagal tikslinę jo paskirtį ir laikantis sąžiningumo ir solidarumo principų, sudaro prielaidas kreditoriui skolininko sąskaita gintis nuo jo interesų pažeidimo prieš skolininką, kuris nėra kaltas ir atsakingas už įvykusį sutarties pažeidimą.
- 2) Kreditorius turi teisę vienašališkai nutraukti sutartį dėl iš anksto numatomo esminio pažeidimo net ir COVID-19 pandemijos kontekste, jeigu kreditorius iki sutarties įvykdymo termino pabaigos gali numatyti, kad skolininkas dėl atsirasiančių COVID-19 pandemijos reiškinių pažeis sutartį iš esmės. Tokia išvada darytina atsižvelgus į tai, kad numatomumo ir galimybės užkirsti kelią neigiamų pasekmių atsiradimui buvimas neleidžia tokių aplinkybių vertinti kaip nenugalimos jėgos, atleidžiančios skolininką nuo civilinės atsakomybės. Kita vertus, manytina, kad COVID-19 pandemijos reiškinių pobūdis (nenumatomumas, negalimumas jų kontroliuoti ir užkirsti kelio jų atsiradimui) turėtų lemti tai, kad šio instituto pritaikomumas atsižvelgiant į jo tikslus (prevencinis) yra labiau teorinis.
- 3) Kai šalys CK 6.217 str. 5 d. pagrindu susitaria dėl vienašalių sutarties nutraukimo pagrindų, kurie savo turiniu apima COVID-19 pandemijos reiškinių veikimą, aplinkybę, kad COVID-19 pandemijos reiškiniai pripažintini nenugalima jėga, tampa nebereikšminga, kadangi CK 6.217 str. 5 d. pagrindu įtvirtinti sutarties vienašalio nutraukimo pagrindai ir vienašalio sutarties nutraukimo teisės realizavimas nesiejami su kurios nors iš šalių kalte, t. y. minėtu atveju nebūtina konstatuoti pažeidimo ar vertinti jo pateisinamumą.
- 4) Manytina, kad COVID-19 pandemijos reiškiniai gali turėti įtakos esminio sutarties pažeidimo kriterijų (CK 6.217 str. 2 d.) vertinimui. Visų esminio sutarties pažeidimo kriterijų tenkinimas turi būti konstatuojamas kumuliatyviai, todėl COVID-19 pandemijos reiškinius pripažinus nenugalima jėga ir priėjus išvados, kad nėra skolininko kaltės dėl sutarties pažeidimo, darytina išvada, kad toks pažeidimas negali būti

vertinamas kaip esminis, kadangi neatitinka CK 6.217 str. 2 d. 3 p. kriterijaus (t. y. sutartis nėra pažeista nei tyčia, nei dėl neatsargumo).

- 5) Kai COVID-19 pandemijos reiškiniai paveikia tik dalį mišrios sutarties arba tik vieną iš kelių neatsiejamai susijusių sutarčių ir skolininkas iš esmės pažeidžia COVID-19 pandemijos reiškinį nepaveiktą (vykdytiną) sutarties dalį ar, atitinkamai, vieną iš neatsiejamai susijusių sutarčių, kreditorius turi teisę nutraukti visą (visas) sutartį (sutartis), jeigu pasibaigus vykdytinai sutarties daliai (vykdytinai susijusiai sutarčiai), likusioji COVID-19 pandemijos paveikta sutarties dalis (sutatis), net ir pasibaigus šių reiškinų įtakai, neturėtų savarankiškos prasmės ir jos tikslingumas pasibaigus kitai sutarties daliai (susijusiai sutarčiai), išnyksta.

ŠALTINIŲ SĄRAŠAS

Teisės norminiai aktai:

- 1) Lietuvos Respublikos civilinis kodeksas (2000). *Valstybės žinios*, 74-2262;
- 2) Lietuvos Respublikos civilinio proceso kodekso patvirtinimo, įsigaliojimo ir įgyvendinimo įstatymas. Civilinio proceso kodeksas (2002). *Valstybės žinios*, 36-1340;
- 3) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. kovo 14 d. nutarimas Nr. 207 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“. TAR, 5466;
- 4) Lietuvos Respublikos Vyriausybės 2020 m. lapkričio 7 d. nutarimas Nr. 1226 „Dėl karantino Lietuvos Respublikos teritorijoje paskelbimo“. TAR, 23062;
- 5) Olandijos civilinis kodeksas (1992), [interaktyvus], Prieiga per internetą: <http://www.dutchcivillaw.com/civilcodegeneral.htm> [žiūrėta 2021 m. kovo 20 d.];
- 6) Rusijos civilinis kodeksas (1994), [interaktyvus], Prieiga per internetą: <https://www.wipo.int/edocs/lexdocs/laws/en/ru/ru083en.pdf> [žiūrėta 2021 m. kovo 20 d.];

Švelniosios teisės šaltiniai:

- 7) International Institute for the Unification of Private Law (2016). Principles of International Commercial Contracts. Rome: UNIDROIT [interaktyvus], Prieiga per internetą: <https://www.unidroit.org/instruments/commercial-contracts/unidroit-principles-2016> [žiūrėta 2021 m. kovo 20 d.].
- 8) Von Bar, C. et al. (2009). *Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR)*. Munich: sellier. European law publishers GmbH;

Teismų praktika:

- 9) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2001 m. gegužės 7 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-535;
- 10) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2003 m. gegužės 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-605;
- 11) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2004 m. birželio 29 d. nutarimas civilinėje byloje Nr. 3K-P-346;
- 12) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. lapkričio 17 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-534/2008;
- 13) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2008 m. gruodžio 23 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-581/2008;

- 14) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2009 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-287/2009;
- 15) Lietuvos vyriausiojo administracinio teismo 2010 m. gegužės 28 d. nutartis administracinėje byloje Nr. AS-525-340/2010;
- 16) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 8 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-212/2012;
- 17) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gegužės 9 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-206/2012;
- 18) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. birželio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-7-297/2012;
- 19) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2012 m. gruodžio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-599/2012;
- 20) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. gegužės 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-191/2013;
- 21) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2013 m. lapkričio 18 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-442/2013;
- 22) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. balandžio 28 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-226/2014;
- 23) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. birželio 20 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-348/2014;
- 24) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2014 m. lapkričio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-492/2014;
- 25) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. gegužės 22 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-311-415/2015;
- 26) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2015 m. lapkričio 13 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-565-219/2015;
- 27) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 26 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-386-378/2018;
- 28) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. vasario 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-38-690/2018;
- 29) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. spalio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-352-219/2018;
- 30) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2018 m. gruodžio 6 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-484-684/2018;

- 31) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. vasario 27 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-72-916/2019;
- 32) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-158-469/2019;
- 33) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. balandžio 25 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-106-421/2019;
- 34) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. spalio 29 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-321-687/2019;
- 35) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gruodžio 3 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-374-687/2019;
- 36) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. vasario 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-7-378/2020;
- 37) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. balandžio 16 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-100-823/2020;
- 38) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 4 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-176-421/2020;
- 39) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 10 d. nutartis civilinėje byloje Nr. 3K-3-186-1075/2020;
- 40) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. birželio 11 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-146-687/2020;
- 41) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. rugsėjo 24 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-233-1075/2020;
- 42) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 14 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-258-403/2020;
- 43) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2020 m. spalio 15 d. nutartis civilinėje byloje Nr. e3K-3-260-684/2020;

Specialioji literatūra:

- 44) Ambrasienė, D. ir kt. (2004). *Civilinė teisė. Prievolių teisė*. Vadovėlis. Vilnius: Lietuvos teisės universitetas.
- 45) Ambrasienė, D. ir kt. (2013). *Lyginamoji sutarčių teisė: Lietuva Europiniame kontekste*. Vilnius: Justitia;
- 46) Bayles, M. D. (1983). Introduction: The Purposes of Contract Law. Symposium on Jurisprudential Perspectives of Contract (17/4) p. 613-626 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://scholar.valpo.edu/vulr/vol17/iss4/1> [žiūrėta 2021 m. kovo 15 d.];

- 47) Chengwei, L. (2003). Remedies for non-performance: Perspectives from CISG, UNIDROIT Principles and PECL. [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://www.cisg.law.pace.edu/cisg/biblio/chengwei.html> [žiūrėta 2021 m. kovo 20 d.];
- 48) Didžiulis, L. (2007). Numatomo sutarties pažeidimo doktrina: samprata, kvalifikavimo pagrindai ir teisinis poveikis. *Teisės problemos*, 1(55) [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <https://teise.org/wp-content/uploads/2016/10/2007-1-didziulis.pdf> [žiūrėta 2021 m. kovo 11 d.];
- 49) FURMSTON, M. P. (1996). *Cheshire, Fifoot and Furmston's Law of Contract*. London: Butterworths;
- 50) Lando, O. (2001). Salient Features of the Principles of European Contract Law: A Comparison with the UCC, 13. *Pace International Law Review*, 13, p. 339-369 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://digitalcommons.pace.edu/pilr/vol13/iss2/4>;
- 51) Latvelė, R. (2010). *Teisėjo vaidmuo aiškinant teisę*. Daktaro disertacija, socialiniai mokslai, teisė (01S), Vilniaus universitetas. Vilnius: Vilniaus universiteto leidykla;
- 52) Leacock, S. J. (1975). Fundamental Breach of Contract and Exemption Clauses in the Commonwealth Caribbean. *Anglo-American Law Review*, 181 p. 181-206 [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://papers.ssrn.com/sol3/papers.cfm?abstract_id=2794204 [žiūrėta 2021 m. kovo 11 d.];
- 53) Mikelėnas, V. (2003). *Lietuvos Respublikos civilinio kodekso komentaras. Šeštoji knyga. Prievolių teisė (I)*. Vilnius: Justitia;
- 54) Treitel G. H. (2015). *The Law of Contract. Fourteenth Edition*. London: Sweet & Maxwell. Tomson Reuters;
- 55) Wheeler, S. and Shaw J. (1994). *Contract Law Cases, Materials and Commentary*. Oxford: Clarendon Press;
- 56) Wishart, M. C (2012). *Contract Law, Fourth Edition*. Oxford: Oxford University Press;
- Kiti šaltiniai:**
- 57) Christian von Bar et al., (2010). Principles, Definitions and Model Rules of European Private Law. Draft Common Frame of Reference (DCFR) Articles and Comments (Interim Edition, to be completed) [interaktyvus], Prieiga per internetą: https://www.ccbe.eu/fileadmin/speciality_distribution/public/documents/EUROPEAN_PRIVATE_LAW/EN_EPL_20100107_Principles_definitions_and_model_rules_of_European_private_law_-_Draft_Common_Frame_of_Reference_DCFR_.pdf [žiūrėta 2021 m. kovo 19 d.]

- 58) European Law Institute (2020). ELI Principles for COVID-19 Crisis. Vienna: European Law Institute [interaktyvus]. Prieiga per internetą: https://www.europeanlawinstitute.eu/fileadmin/user_upload/p_eli/Publications/ELI_Principles_for_the_COVID-19_Crisis.pdf [žiūrėta 2021 m. balandžio 2 d.];
- 59) Lietuvos Aukščiausiojo Teismo 2019 m. gegužės 21 d. Teismų praktikos dėl sutartinės civilinės atsakomybės taikymo apžvalga Nr. AC-49-1. Teismų praktika. 2019, 49, p. 642-686;
- 60) Lietuvių kalbos institutas (2018). Dabartinės lietuvių kalbos žodynas [interaktyvus]. Prieiga per internetą: <http://lkiis.lki.lt/home> [žiūrėta 2021 m. kovo 25 d.].
- 61) Teise.pro. Ilgalaikės sutartys – ar įmanoma nutraukti prieš terminą? [interaktyvus] (modifikuota 2018-09-07). Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2018/09/07/t-varapnickas-ilgalaikes-sutartys-ar-imanoma-nutraukti-pries-termina/> [žiūrėta 2021 m kovo 10 d.];
- 62) Teise.pro. Vis dar nenugalima pandemija, nuomos sutartys ir sąžiningumas [interaktyvus] (modifikuota 2021-02-03). Prieiga per internetą: <http://www.teise.pro/index.php/2021/02/03/l-didziulis-vis-dar-nenugalima-pandemija-nuomos-sutartys-ir-saziningumas/> [žiūrėta 2021 m. kovo 9 d.];
- 63) WHO Director-General's opening remarks at the media briefing on COVID-19 - 11 March 2020 [interaktyvus] (modifikuota 2020-03-11). Prieiga per internetą: <https://www.who.int/director-general/speeches/detail/who-director-general-s-opening-remarks-at-the-media-briefing-on-covid-19---11-march-2020> [žiūrėta 2021 m. kovo 15 d.].

SANTRAUKA

Vienašalis sutarties nutraukimas dėl esminio pažeidimo COVID-19 situacijos kontekste

Kazimieras Vanagas

Šiame darbe yra analizuojamas vienašalio sutarties nutraukimo dėl esminio pažeidimo (CK 6.217 str.) institutas. Autorius nagrinėja ne tik bendrąsias šio instituto taikymo problemas, tačiau taip pat vertina šio instituto taikymo problematiką COVID-19 pandemijos reiškinių (COVID-19 ligos, karantino režimo ribojimų) kontekste. Pastarajam aspektui darbe yra skiriamas didžiausias dėmesys. Minėtu tikslu ne tik analizuojama Lietuvos ir užsienio teisės doktrina, tačiau taip pat yra nagrinėjamos aktualiausios Lietuvos Kasacinio Teismo pozicijos. Pirmojoje magistro darbo dalyje autorius analizuoja COVID-19 pandemijos reiškinių įtaką sutartinių teisinių santykių vykdymui. Įvertinus COVID-19 pandemijos reiškinių esmę, pobūdį ir poveikį sutarčių vykdymui, prieita išvados, kad šie reiškiniai potencialiai gali būti pripažįstami nenugalima jėga. Šioje dalyje autorius siekė pagrįsti hipotezę, kad kreditoriui neturėtų būti suteikiama teisė CK 6.217 str. pagrindu vienašališkai nutraukti sutartį, jeigu tą pažeidimą nulėmė COVID-19 pandemijos reiškiniai. Minėta išvada atsispindi ir kitose darbo dalyse. Antrojoje darbo dalyje autorius nagrinėja esminio sutarties pažeidimo sampratą, atskiras esminio sutarties pažeidimo rūšis, tuo tarpu trečiojoje nagrinėjami esminio sutarties pažeidimo kriterijai. Pirmiausia analizuojamas šių kriterijų turinys iki COVID-19 pandemijos, o vėliau – aptariama, kaip tie kriterijai turėtų (galėtų) būti vertinami COVID-19 pandemijos akivaizdoje. Bendrai, darytina išvada, kad minėti reiškiniai gali turėti įtakos šių kriterijų vertinimui. Ketvirtojoje ir penktojoje darbo dalyse nagrinėjamas vienašalis sutarties nutraukimas ir jo apimtis. Prieita išvados, kad Lietuvos sutarčių teisėje yra pripažįstamas dalinis sutarties nutraukimas, tačiau tam tikrais atvejais (pavyzdžiui, kai mišrią sutartį sudarančios sutarties dalys yra tarpusavyje susijusios ir neturi savarankiškos ekonominės reikšmės) kreditorius negalės nutraukti sutarties iš dalies.

SUMMARY

Unilateral termination of contract for fundamental breach in the context of COVID-19 situation

Kazimieras Vanagas

This master thesis deals with the institute of unilateral termination of contract for the fundamental breach (Art. 6.217 of CC). Not only does the author analyse the general problems but also evaluates specific problems of application of this institute in the context of COVID-19 pandemic phenomena (COVID-19 disease, quarantine regime restrictions). The focus is made on the latter aspect. For this purpose, both Lithuanian, foreign law doctrine and most relevant positions of the Supreme Court of Lithuania are analysed. In the first part of the master's thesis, the author analyses the impact of phenomena of COVID-19 pandemic on the performance of contractual relations. An assessment of nature, character and impact of phenomena of COVID-19 pandemic, led to the conclusion that these phenomena could potentially be considered as force majeure. In this part the author sought to refute the hypothesis that the creditor should not be granted the right to unilaterally terminate the contract under Art. 6.217 of CC, if the breach was determined by the phenomena of COVID-19 pandemics. This conclusion is also reflected in other parts of the work. In the second part of the thesis, the author examines the concept of fundamental breach of the contract, also separate types of fundamental breaches, while the third part examines the criteria of fundamental breach of contract. The content of these criteria before the COVID-19 pandemic is first analysed and then it is discussed how these criteria should (could) be addressed in the presence of the COVID-19 pandemic. In general, it shall be concluded that these phenomena may affect the assessment of these criteria. The fourth and fifth parts of the master's thesis deal with the unilateral termination of contract and its scope. It was concluded that Lithuanian contract law recognizes partial termination of a contract, but in a certain case (e.g., when the parts of a mixed contract are interrelated and have no independent economic significance), the creditor will not be entitled to terminate the contract in part.